

#ekoIQ
yeşil iş yeşil yaşam

sayı 115

COP29
Baku
Azerbaijan

COP29:
Zafer mi,
Gezegene
iharet mi?

Dr. Barış DOĞRU
baris@ekoIQ.com

Bir Türlü Dolmayan Bardak ve Sisifoslar

Bundan yaklaşık 14 yıl önce, yani 2009 yılının Aralık ayında, ekolQ'nun ilk sayısını hazırlarken bir yandan da Kopenhag'da gerçekleşen İklim Değişikliği 15. Taraflar Konferansı'nı takip etmeye çalışıyordum. Sonuçlar hiç de umulduğu gibi çıkmamış, genel bir umutsuzluk hali egemendi iklim mücadelesine, daha doğrusu gezegenin ve insanlığın iyiliğine gönül verenler arasında. O gün durumu "yarısı dolu bir bardak" olarak tariflemiştim. Ne yazık ki aradan geçen 14 yılda o bardak hiç dolmadı. Durmaksızın uğraşıp didinenler, bardağı doldurmak için su taşıyıp duranların büyük emeğine rağmen. Sanırım diğer yandan da bardağın dolmasını engelleyen bir dolu güç odağı bardağın dibinde birçok delik açıyordu. Ancak buna rağmen bardak hiçbir zaman tamamen boşalmadı.

Ve hâlâ umut varsa, dünya ve insanlık bir şekilde varlığını sürdürebiliyorsa yani dünya hâlâ dönüyorsa, işte bu insanların, onların oluşturduğu kurumların yüzü suyu hürmetine olmalı. Onlar çağdaş Sisifoslar olarak tanımlanabilir sanırım. Yunan mitolojisinde devasa bir kayayı bir tepenin en yüksek noktasına dek itmeye mahkûm edilmiş Sisifos'un hikayesinden elbette büyük farklılıklar var. Birincisi bu başkaları tarafından verilmiş bir mahkumiyet değil; insanlığın ortak mirasının kurduğu kolektif bilincin öznel yansıması; bir gönüllülük işi. Tam tepeye varacağını sandığı anda tekrar geriye yuvarlanan kayayı, çukurun dibinden tekrar itelemeye başlamak bir başka bilinç hali. İşte bugünün Sisifosları böyle insanlar.

Ve bazıları anaokullarında öğretmenlik yapan, bazıları yeni teknolojiler geliştirmek için laboratuvarlarda

dirsek çürüten; bazıları kapı kapı dolaşıp insanlara üzerlerine gelen felaketi anlatmaya çalışan; kitaplar yazan; bazen İsveç Parlamentosu'nun, bazen iklim zirvelerinin kapısında oturma eylemi yapan; bazıları işyerlerinde daha az atık, daha az emisyon için yöneticilerini ikna etmeye çalışan ya da kazandığı paraları insanlığın iyiliğine kullanmaktan çekinmeyen Sisifosların hikayeleri dört bir yanımızda.

Diğer yanda ise, büyük akıllarını, yaratıcılıklarını hiçbir zaman yiyemeyecekleri paralar kazanmak; bu paraları kendilerini hiçbir zaman mutlu etmeyecek devasa güçler elde etmek veya lüks tüketim malları için harcayanlar var. Ve kısacık bir hayatın kısacık bir bölümünde kontrolsüz bir güç elde etmek için halkları popülist kandırmacalara boğanlar...

Onlar bana her zaman, büyük sinemacı ve iletişimci Orson Welles'in başyapıtı Yurttaş Kane'deki o zavalı zengini hatırlatıyor. Ölürken söylediği son kelime olan "rosebud"ın, çocukluğunda elinden alınmış küçük kızağın ismi olduğunu filmin sonunda öğreniriz. Elde ettiği devasa güç ve paranın telafi edemediği bir kayıp mutluluk anı, hayatının sonunu kadar kovalar Kane'i...

Kissadan hisse, para, güç, hepsi gelip geçicidir. Asıl olan hayatın mucizesini sonuna kadar diğer insanlarla paylaşmak ve bu güzel mavi gezegende birlikte bir mutluluğu örebilmektir. Onun yolu da, galiba daha iyi bir dünya için durmadan su taşımaktan; o bardağı doldurmak için didinmekten geçiyor. Belki de hiç dolmayacağını bilerek yürüyüşe devam etmek.

ekoIQ, 15. yılında bunun için didinmeye devam edecek. 2025 herkes için daha iyi bir yıl olsun...

04 Gözümüzden Kaçmayanlar / Gözde İVGİN

Lancet Countdown'ın yeni raporuna göre, 2023 yılında sıcaklığa bağlı ölümlerde %167 artış kaydedildi; Sahra Çölü'nün Fas'ın güneydoğusundaki bölümünde 50 yıldan bu yana ilk kez sel meydana geldi; Şiddetli kuraklığın sürdüğü Afrika ülkesi Zimbabve'de 200 filin yenmek üzere kesilmesine izin verildi...

08 Organik Beslenmeye Doğru

HiPP 125 Yaşında! Biyolojik Saatinize Kulak Verin! Organik Yağlarla Beslenen Dudaklar; Tarımda Ürün Deseni Değişiyor; Probiyotik ve Prebiyotiklerle Gelen Sağlık.

12 Koruyucu Sağlık / İklim Krizine Karşı Sessiz Kalmak Altıncı Yok Oluşa Davetiye Çıkartmaktır / Oğuz ÖZYARAL

Dünya tarihinde beş büyük kitlesel yok oluş olayı yaşanmıştır ve gezegenimizin biyolojik çeşitliliğini büyük ölçüde değiştirmiştir. Altıncı kitlesel yok oluşa doğru hızla ilerlememiz ve geçmiş yok oluşların temelinde iklim krizinin rol alması, gerçekten endişe verici bir tabloyu ortaya koyuyor.

16 Marjinal Sosyal / Yeni Umutlar mı Yoksa Aynı Sorular mı? / Aynur KOLBAY HÜLYA

COP29'un geçen yıl petrol zengini bir ülke olan Birleşik Arap Emirlikleri'nin Dubai şehrinde gerçekleştirilmesinin ardından bu yıl da Azerbaycan'da yapılması, hem bölgesel hem de küresel çevre politikalarına dair soruları da beraberinde getirdi.

18 Geleceğin Konusu / COP29'da Su Krizi ve İklim Değişikliği: Geleceğimiz için Küresel Bir Uyarı / Gökçe ÖTKÜN & Ecem Tuana ERDİM, Eczacıbaşı Yapı Ürünleri Sürdürülebilirlik Ekibi

Azerbaycan, COP29'a ev sahipliği yaparken, su krizinin derin etkilerini yalnızca bir gözlemci olarak değil, aynı zamanda doğrudan bir mağdur olarak da deneyimliyor. Ülkenin doğusundaki Hazar Denizi; ekosistem, ekonomi ve kültür açısından hayati bir kaynak olmasına rağmen iklim değişikliği ve insan faaliyetlerinin etkisiyle su seviyeleri hızla düşüyor.

22 Sürdürülebilir Tüketim / Sürdürülebilirlikte Stratejik Dönüşüm Şart / Ahu ERGEN

Geleneksel üretim ve tüketim biçimlerinin devam etmesi halinde, sadece iklim değişikliğinden kaynaklanan küresel ekonomik kayıpların 2050 yılına kadar 23 trilyon dolara ulaşma ihtimali var. Şirketlerin artık tüm fonksiyonlarının sürdürülebilirlik odaklı iş yapması bir zorunluluk haline geliyor.

24 Yaşanabilir Kentler / Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı COP29'a Yerelden Bakış / Sibel BÜLAY

Dünya nüfusunun çoğunluğu kentlerde yaşadığından, iklim krizi artık yerelden ele alınması gereken bir sorun haline geldi. Bu nedenle COP29'u Sürdürülebilirlik için Yerel Yönetimler (ICLEI) Küresel Politika ve Savunuculuk Başkanı Yunus Arıkan ile değerlendirdik.

28 Sürdürülebilir Kalkınma / Hukuk, Hukuk Profesyonelliği ve Sürdürülebilirlik / Gülin YÜCEL

Hukuk ve sürdürülebilirliğin ilişkisi sürdürülebilirlik çerçeveleri, standartları ve tüzükleri yanı sıra kendi kendini düzenleyen işletme kültürü arasında bir gel-git yaratıyor. Uyumlulukların sürdürülebilir yaşamın gereksinimlerini kapsamasına doğru ağır da olsa yol aldığı dönemimizde; hukuk profesyonelleri neleri düşünmeli, nelere yönelik sorumluluk almalıdır?

31 Son Buzul Erimeden / Para COP'u / Levent KURNAZ

"Belki de Kopenhag'daki Taraflar Konferansı ile kıyaslanabilecek kötlükte bir COP yaşadık. Bir daha bu kadar kötü bir COP yaşar mıyız? Pek sanmıyorum çünkü burada ümitlerin tamamen söndüğünü hissettim. Bu sene Bakü'ye gelmiş olanların önemli kısmının seneye Belem'e gitmeyi istemeyeceklerini düşünüyorum"

EKOLOGOS Sürdürülebilirlik Yönetim ve İletişim Hizmetleri Ltd. Şti.
adına sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni (Sorumlu)
Dr. Barış Doğru baris@ekoik.com

Editör

Bulut Bağatır bulut@ekoik.com
Elif Yaşar Özyürek elif@ekoik.com
Nihat Nuyan nihat@ekoik.com

Art Direktör Özlem Sarar D. ozlem@ekoik.com

Yerel Yönetimler Editörü Sibel Bülay sibel@ekoik.com

Sürdürülebilirlik Projeleri Koordinatörü
Elif Gökçe Şahin gsahin@alumni.harvard.edu

Redaksiyon Şöhret Baltaş

Katkıda Bulunanlar

S. Sena Akkoç, Nilsu Birce Bayraktar, Özgür Çakır

Yayın ve Yönetim Adresi:

EKOLOGOS Sürdürülebilirlik Yönetim ve İletişim Hizmetleri Ltd. Şti.
Osmanağa Mahallesi, Kuşdili Caddesi No: 33/2 34714 Kadıköy, İstanbul
Tel: (90) 216 349 40 97-98

34 Sağlık / Sağlık Sektörü Gözlüğüyle COP29 Okuması ve Belem Ödevleri / Didem EVCİ KİRAZ

Sağlık iklim zirvelerinde başrolde olmalı ama COP29'da başrolü finansman kaptı. Sağlık ve para bir arada konuşulması zor konular. Sağlıkta etik ile sınırları belirlenen, hastalık yükü kavramıyla sağlık ekonomisi çatısı altına alınan, bir insanın sağlıklı yaşam yıllarının kaybının bir toplum için maliyetini ölçmenin ağırlığı altında ezilen, sağlık hizmetlerinin dirençliliğini artırmak için gerekli olan finansman ilişkisi.

38 Sosyal Sorumluluk / "Bilinçli Adımlar, Güvenli Yarınlar" Programı Başlıyor

Allianz Türkiye, ülkemizin ilk ve tek akredite deprem ve yangın test ve eğitim merkezi Allianz Teknik Danışmanlığında ve Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV) iş birliğiyle 7-14 yaş grubu çocuklar için yeni bir kurumsal sosyal sorumluluk programı başlatıyor. Deprem öncesinde, sırasında ve sonrasında yapılması gerekenlere dair çocukların farkındalığını artırmayı hedefleyen "Bilinçli Adımlar, Güvenli Yarınlar" programı, tüm TEGV noktalarında zorunlu eğitim modülü olarak uygulanacak.

41 Veri-Analiz / Elif Gökçe ŞAHİN

Sayılarla COP29 Özeti; COP29'dan Beş Kazanım ve Beş Kayıp; İklim Değişikliğinde İnsanı Merkeze Alan Uygulamalar

44 DOSYA 115 / COP29: Zafer mi, Gezegen İhanet mi?

Yoğun geçen iki haftalık müzakerelerin ardından COP29'da zengin ülkeleri memnun eden ancak yoksul ülkeleri hayal kırıklığına uğratan bir finansman anlaşmasıyla sonuçlandı. 1,3 trilyon dolarlık geniş çerçeveli finansman desteğine nasıl ulaşılacağı ise hâlâ büyük bir muamma...

71 Sürdürülebilir İşler / Liderlik Sanatı: İş Dünyasında Fark Yaratan Yaklaşımlar / Arzu Deniz AKSOY

Liderlik, insanlık tarihi kadar eski bir kavram. İnsanlar; toplulukları bir araya getirmek, ortak hedeflere ulaşmak ve geleceği şekillendirmek için daima liderlere ihtiyaç duymuştur. Bugün, benzer şekilde, iş dünyasında liderlik hem bireyler hem de organizasyonlar için yön gösteren ve hedeflere ulaşma yolunda ilham kaynağı olan kritik bir unsur olarak karşımıza çıkıyor.

74 İyi Bak / Alışlagelmışlik / Okan PALA

COP29 müzakereleri devam ederken biz de Anadolu'nun çeşitli kentlerinde gençlerle sosyal girişimciliği tanıştırmak üzere düzenlediğimiz Hayata Değer Üniversite Buluşmaları'nın ilki kapsamında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'ndeydik (ÇOMÜ).

76 UN Global Compact Türkiye / UN Global Compact Türkiye COP29 Değerlendirmesi

Küresel olarak 1,5 derece hedefine ulaşmak için finansal piyasaların düşük karbonlu ekonomilere düzenli bir geçişi desteklemede kritik bir rol oynayacağı giderek daha fazla kabul görüyor. Bunun bir göstergesi, COP29'da ana tartışmaların finansman etrafında şekillenmesi oldu.

79 KÜRE / Para, Para, Para / Arif ERGİN

Dünyayı iklim krizinden kurtarmak için hiç kuşkusuz finansman çok önemli ve gerekli. Ama para listede ilk sırada mı gelmeli? Yoksa önce prensipler üzerinde mi tartışıp uzlaşmalıyız?

82 Araştırma / Küresel Tekstil Endüstrisinin Görünmeyen Yüzü / Bahar Nihal ERSÖZLÜ

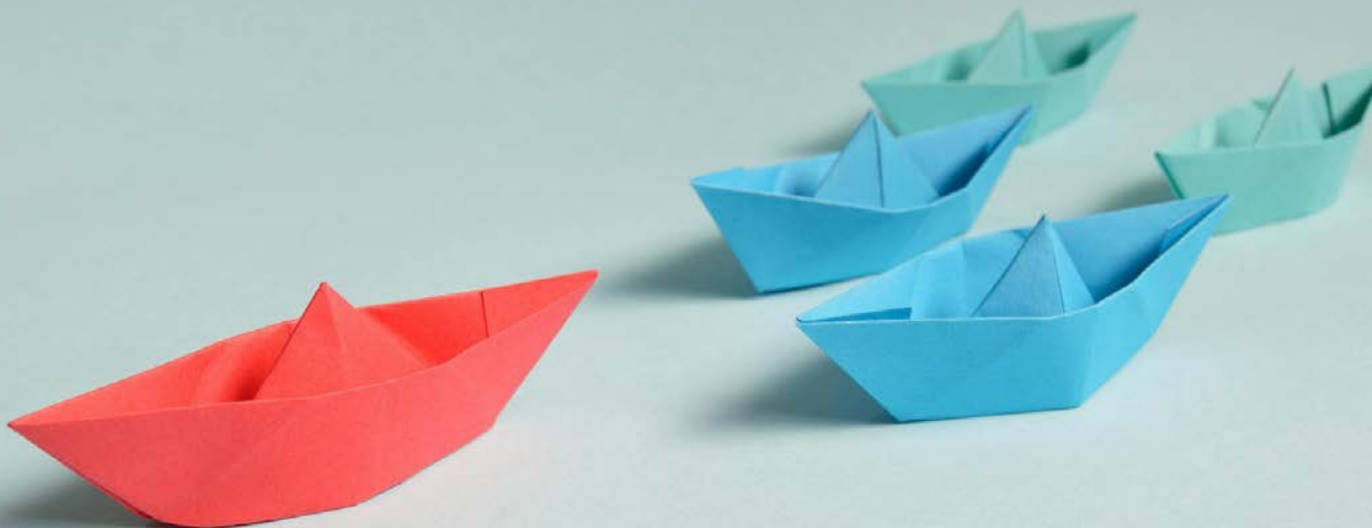
Tarih boyunca pamuk, ekonomik ve sosyal değişimlerin tam kalbinde yer alan bir ürün oldu. Sanayi Devrimi'nin lokomotifini olarak görülen bu beyaz elyaf, dünyada sömürgecilik ve savaş kapitalizminin yükselişine zemin hazırladı.

84 Politik Kamera / Organik Pazarda Tiyatro Bileti: "Oyunlar, Şarkılar, Şeyler, Şeyler, Şeyler..." / Nihat NUAYAN

Sanatın da diğer her şey gibi kapitalist bir döngüde alınıp satılan bir ürün haline getirildiği bir dönemde, tiyatro sanatçısı Şirvan Akan alışlagelen ticari kaygılardan uzaklaşma gayesiyle "armağan ekonomisi" üzerinden oyunlar sahneliyor. MAN-LA adını taşıyan son oyunu öncesinde söylediğimiz Akan, felsefe tarihine referanslar barındıran oyunun toplumsal cinsiyet eşitliğine de değinen bir tür "anlam krizine" odaklandığını ifade etti.

87 KİTAP

Doğa Defteri – Gündönümleri, Fırtınalar, Uçanlar, Çiçek Açanlar / Ormanı Planlamak / Climate-Just Behavior: Foundations and Transformational Approaches (İklim Adil Davranış: Temeller ve Dönüşümcü Yaklaşımlar)

gözü- müzden kaçma- yanlar

Lancet Countdown'ın yeni raporuna göre, 2023 yılında sıcaklığa bağlı ölümlerde %167 artış kaydedildi; Sahra Çölü'nün Fas'ın güneydoğusundaki bölümünde 50 yıldan bu yana ilk kez sel meydana geldi; Şiddetli kuraklığın sürdüğü Afrika ülkesi Zimbabve'de 200 filin yenmek üzere kesilmesine izin verildi...

Gözde İVGİN

Çanakkale Bayramiç'te Cengiz Holding'in kurmak istediği feldispat maden ocağı projesi için "yürütme-yi durdurma" kararı çıktı. Kaz Dağları'nın yaklaşık %79'unun, **maden için ruhsatlandırıldığı** belirtiliyor.

Hollanda'da Lahey Temyiz Mahkemesi, petrol şirketi Shell'in 2030 yılında kadar **karbondioksit salımını %45 azaltmasını öngören** yerel mahkeme kararını

bozdu. Mahkemeye göre Shell'in zararlı gaz salımını azaltma konusunda topluma karşı bir sorumluluğu bulunsa da şirketin emisyonlarını belli oranda azaltmaya zorlanabileceği anlamına gelmiyor.

Yeni bir araştırma Antarktika Yarımadası'nın "çarpıcı bir hızla" yeşillendiğini ortaya koydu. Uydu görüntülerinden yararlanarak yarımadadaki bitki örtüsünün 1986-2021 arasında geçirdiği değişimi analiz eden bilim insanları, Antarktika Yarımadası'nın küresel ortalamadan **beş kat daha hızlı ısındığını** tespit etti.

Germanwatch'un her yıl hazırladığı **İklim Değişikliği Performans Endeksi COP29** yayımlandı. Endekste Türkiye, 64 ülke arasında 53. sırada yer alırken en üst sırada ise Danimarka bulunuyor.

Doğa Derneği, **ince gagalı kervançulluğunun neslinin tükendiğini** açıkladı. 1995 yılında, Fas'ta son kez gözlemlenen ince gagalı kervançulluğunun neslinin tükenmesinde habitat kaybı, sulak alanların yok edilmesi ve iklim değişikliği gibi faktörlerin etkili olduğu düşünülüyor.

Danimarka hükümeti **iklim kriziyle mücadele için** 1 milyar ağaç dikme ve gübre kullanımını azaltmak için 20 yıl içinde tarım topraklarının %10'unu ormanlık alana dönüştürme kararı aldı.

Türkiye, 2024'ün ilk dokuz ayında (Ocak-Eylül) **kömürden elektrik üretimini** yıllık %2 oranında artırarak 88TWh'a ulaştı ve Avrupa'da birinci sıraya yerleşti. Türkiye'yi Almanya ve Polonya izledi.

2030 yılına kadar Paris'te 60 bin park yeri kaldırılacak ve yerlerine ağaç dikilecek. Bu hedefe ulaşmak için Paris, 2030 yılına kadar 300 hektar **yeni yeşil alan oluşturmayı** ve 2026 yılına kadar %10'unu hayata geçirmeyi vaat ediyor.

İstanbul Bölge İdare Mahkemesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın Yıldız Parkı'na yönelik sit statüsü değişikliğine itirazını haklı buldu. Mahkeme, bakanlığın yaptığı sit statüsü değişikliğinin mevzuata aykırı olduğuna hükmetti.

Mersin Limanı'ndaki deniz kazı sahasında, **kanserojen mineral asbestle yüklü milyonlarca tonluk**

hafriyat tekrar denize döküldü. Projeye ilgili TÜBİTAK raporunda "asbest" uyarısı yapılmıştı.

Kolombiya'da gerçekleşen biyoçeşitlilik zirvesi COP16'ya Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği'nin son raporu damga vurdu. Rapor, **dünyadaki her üç ağaçtan en az birinin yok olma tehlikesi** altında olduğuna dikkat çekiyor. Rapora göre, en çok tehdit altında olan ağaçlar arasında manolya yer alırken meşe, akçaağaç ve eboni türleri de risk altında bulunuyor.

Lancet Countdown'ın yeni raporuna göre, 2023 yılında **sıcaklığa bağlı ölümlerde %167 artış** kaydedildi. İnsanlar iklim krizi kaynaklı 50 fazladan gün, sağlığı tehdit eden sıcaklıklara maruz kaldı.

Azerbaycan Ceza Kanunu'na "ekokırım" ifadesi eklendi. Yasaya göre, **doğaya zarar verenler 15 yıla kadar hapis cezası** alabilecek.

KISA KISA

ABD'li bir araştırma ekibinin bulguları, yunusların nefesinde de **mikroplastiklere rastlandığını** ortaya koydu.

Sahra Çölü'nün Fas'ın güneydoğusundaki bölümünde **50 yıldan bu yana ilk kez sel** meydana geldi. İki gün süren ve yıllık ortalamaları geçen yoğun yağış, nadir görülen bir su baskınına yol açtı.

Ulusal Okyanus ve Atmosfer İdaresi, Şubat 2023'ten bu yana dünyanın dört bir yanındaki **mercan resiflerinde yaşanan kitlesel ağarmanın** kayıtlara geçen en kapsamlısı olduğunu söyledi.

Varlık Fonu'na devredilen Koza Altın şirketinin Balıkesir Burhaniye'de yapmak istediği **altın madeni projesi**, alanın çevresinde zeytin ağaçları bulunduğu gerekçesiyle iptal edildi.

Türkiye denizlerinde en sık görülen yunus türü afa-linaların sayısı özellikle İstanbul Boğazı'nda azaldı. Ayrıca Boğaz'da yeterli balık olmaması ve su altı gürültüsü gibi tehditler nedeniyle normalde iri olan yunusların çok zayıfladığı tespit edildi.

Konya'da Euscorpius türü yeni bir akrebin daha keşfedilmesiyle **Türkiye'deki akrep türü sayısı 49'a** yükseldi. Prof. Dr. Ersen Aydın Yağmur, eşi Gülhanım Yağmur'un ismini akrebe verdi ve böylece yeni tür literatüre "Euscorpius gulhanimae" olarak geçti.

İzmit'te görülen flamingo sayısı geçen yıldan bu yana 132 artarak 491'e yükseldi. Flamingolar, her yıl Ağustos ile Eylül ayları arasında İzmit Körfezi'ndeki sulak alana geliyor. Bu alan flamingolarla birlikte 168 kuş türüne ev sahipliği yapıyor.

Temiz Hava Hakkı Platformu Kara Rapor 2024'ü açıkladı. Rapor, **Türkiye'de nüfusun %92'sinden fazlasının** Dünya Sağlık Örgütü standartlarına göre kirli hava soluduğunu ortaya koydu. Rapora göre Tür-

kiye'de yaşayan bir kişi, yıllık ortalamada 26 µg/m³ PM_{2,5} kirliliğine maruz kalıyor. Bu değer DSÖ'nün kılavuz değerinin beş katı.

Şiddetli kuraklığın sürdüğü Afrika ülkesi Zimbabve'de 200 filin yenmek üzere kesilmesine izin verildi. Bu, 1988'den beri bir ilk olacak. Dünya Gıda Programı'na göre ülkede **son 40 yılın en kötü kuraklığı** yaşıyor.

İzmir'in en verimli tarım arazilerine sahip olan Ödemiş'in Bozcayaka köyünde yapılmak istenen taş ocağı projesi, köylülerin direnişi sonucu iptal edildi.

Kaynak: *Aposto, euronews, Yenigün, Hürriyet, DHA, BirGün, Aposto, Agnst, Evrensel, BBC, AnkaHaber, Bloomberg, Diken.*

Yeni Nesil Hibrit Enerjisi Yüksek Sürdürülebilir Transmikserlerimiz Sahada!

Yeni hibrit transmikserlerimiz, beton dolum ve boşaltım işlemleri sırasında gerekli gücü akü ve elektrik motoru ile sağlıyor. Bu yenilikçi sistem, %30'a kadar yakıt tasarrufu ve karbon emisyonunda azaltma sağlarken, gürültü kirliliğini de ortadan kaldırıyor.

Geleceğin inşaat çözümlerini bugünden sunarak, sürdürülebilir bir dünya için çalışmaya devam ediyoruz!

HiPP 125 Yaşında!

Almanya'nın köklü markalarından HiPP, ekolojik ve ekonomik sürdürülebilirliği bir araya getiren örnek bir girişimcilik modeli sunuyor. Yalnızca yüksek kaliteli ürünleriyle değil, aynı zamanda çevreye duyarlı üretim süreçleri ve topluma olan katkılarıyla da sürdürülebilirliğin kapsamlı bir sembolü haline gelmiş durumda. HiPP'in bu değerleri, markanın aileler tarafından güvenle tercih edilmesini sağlamakla birlikte gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakma vizyonuyla örnek teşkil ediyor.

İlk HiPP ürünü olan J. Hipp's Rusk Flour for Children'in üzerinden tam 125 yıl geçti! HiPP 125 yıldır, çocuklara ve gelecek nesillere olan bağlılığı, doğaya saygısı ve sürdürülebilirlik yaklaşımıyla etkileyici bir başarıyı temsil ediyor. Aile şirketi olmanın getirdiği değerlerle uzun vadeli düşünmek ve bu sürekliliği korumak, HiPP'in güvenilirliğinin ve başarısının temelini oluşturuyor. Sürdürülebilirlik, yalnızca bir amaç değil, her gün devam eden bir süreç ve so-

rumluluk. Bu zorlukları aşmak için doğa dostu uygulamalar geliştirmek ve daha sürdürülebilir çözümler üretmek, gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakmak için çok kıymetli.

HiPP'in bu uzun vadeli sürdürülebilirlik yolculuğunda gösterdiği kararlılık, hem çevresel hem de toplumsal açıdan kalıcı bir etki bırakacak. "Organiğin de ötesinde" düşünmek, ekolojik dengenin yanı sıra toplum sağlığı ve etik değerleri de almak anlamına geliyor.

Daha detaylı bilgiye [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

Probiyotik ve Prebiyotiklerle Gelen Sağlık

Günümüzde dünya genelinde "Batı tipi" denilen ve genellikle rafine gıdaların, şekerlerin ve karbonhidratların ağırlıkta olduğu beslenme şekli yaygın ve bu beslenme modeli, [bağırsak florasında](#) değişikliklere yol açarak çeşitli hastalıklara davetiye çıkarıyor. İşlevsel besinler olarak kabul edilen [probiyotikler](#), prebiyotikler ve bu ikisinin kombinasyonu olan sinbiyotikler, insan sağlığı üzerinde ispatlanmış olumlu etkilerinden dolayı her geçen gün daha fazla ilgi çekiyor. Belirli [probiyotik](#) suşları, insülin duyarlılığını artırarak kan şekeri

seviyelerini düzenleyebiliyor. [Sağlıklı bağırsak mikrobiyotası](#), depresyon ve anksiyete gibi ruh hali bozuklukları riskini önemli şekilde azaltıyor. Bağırsak mikrobiyotasını beslenme müdahaleleri ve probiyotiklerle düzenlemek, iltihabi azaltmaya ve bağırsak sağlığını desteklemeye yardımcı olabiliyor. Prebiyotikler ise yararlı bakterilerin büyümesini teşvik ederek ve potansiyel olarak tehlikeli türlerin çoğalmasını engelleyerek bağırsaktaki genel bakteri çeşitliliğini düzenliyor.

Biyolojik Saatinize Kulak Verin!

Onlarca yıl boyunca sağlığımız üzerinde en etkili beslenme faktörleri, "Ne kadar yediğimiz" ve "Ne yediğimiz" olarak kabul edildi. Günümüzde ise "Ne zaman yiyoruz?" bir başka önemli beslenme faktörü. "[Kronobiyojji](#)" biyolojik süreçlerimizin zamanla girdiği etkileşimi inceleyen bir bilim dalı. Beslenme saatleri, uyku düzeni, mevsimsel değişiklikler gibi etkenlerin insan sağlığının üzerindeki etkisini inceleyen kronobiyojji, sirkadiyen ritimle de ilgili. [Sirkadiyen ritim](#), memelilerde yeme düzeni ve besin emilimini/metabolizmasını düzenlemede önemli bir rol üstleniyor. Her organ sisteminin en önemli süreçleri de sirkadiyen saat tarafından düzenleniyor. [Saatler üzerinden ilerleyerek](#) yapılan beslenme ve [ketojenik diyetle](#) beslenme sirkadiyen ritmi iyileştirmeye yardımcı olabiliyor. Öte yandan modern yaşamın biyolojik saatlerimizi bozması nedeniyle biyolojik ritim de bozuluyor. [Harvard Üniversitesi'nde](#) yapılan deneylerde düzensiz uyku ve ışık maruziyeti örüntülerinin, sirkadiyen ritmin sarkması ve daha düşük

Fotoğraf: Kırmızı Tonkık - Unsplash

akademik başarı ile bağlantılı olduğunu ortaya koydu. Amerikan Beslenme ve Diyetetik Akademisi'nin yayımladığı Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics (JAND) dergisinin [çeşitli oruç rejimlerini](#) incelediği sayısı da beslenme zamanının sirkadiyen ritim ve metabolizma üzerindeki etkilerine dair biriken kanıtlara dikkat çekerek, ne zaman yiyip içtiğimizin genel sağlığımızı ve refahımızı etkileyebileceğine işaret ediyor.

HiPP Babysanft Bakım Yağı Cilde Tazelik Veriyor

Geliştirilmiş sürdürülebilirlik ilkelerine dayanarak yenilenmiş konsepti ile HiPP Babysanft Bakım Yağı, hem doğaya karşı daha hassas hem de nazik bakımı ile cildinize daha uyumlu.

Formülleri %100'e kadar biyolojik olarak parçalanabilir ve ambalajları yüksek oranda ($\emptyset > \%96$) geri dönüştürülebilir. Kaliteyi daha da iyileştirmek adına bebekler için güvenli ve özel olan ham maddeler seçiliyor. İçeriğinde bulunan shea yağı sayesinde cildi derinlemesine nemlendiriyor. Ciltte tazelik ve yumuşaklık hissi yaratmanın yanı sıra içerisinde mineral yağ veya uçucu yağlar kullanılmıyor.

Daha detaylı bilgiye [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

Tarımda Ürün Deseni Değişiyor

İklim değişikliğinin sıcaklık artışları, yağış düzenindeki değişiklikler, aşırı hava olaylarının sıklığı ve şiddetindeki artış gibi faktörler nedeniyle tarımsal üretimde [ürün deseni de giderek değişiyor](#). Öyle ki [bazı gıdaların üretiminde](#) iklim değişikliğinin etkileri kendini göstermeye başladı bile. Şubat 2024'te, Batı Afrika'daki kuru hava koşullarının etkisiyle kakao fiyatları dünya çapında rekor seviyelere yükseldi. Akdeniz'in büyük kısmında uzun, sıcak ve kuru geçen yaz, zeytin ağaçlarına zarar verdiğinden zeytinyağı fiyatları tüm zamanların en yüksek seviyesine ulaştı. İtalya'dan Hindistan'a kadar pirinç üreticileri, yıllardır iklim değişikliğinin etkisiyle kuraklık ve sel olayları yaşıyor. Yalnızca Amerika'nın batı kıyısı değil, 2023'te orta batı bölgesi de 2012'den sonraki en kötü kuraklığını gördü ve bu durum soya fasulyesi üretimini etkiledi. 2023 sonbaharında Belçika, Fransa ve Birleşik Krallık'ta etkili olan yoğun yağmurlar patates tarlalarını sular altında bıraktı. NASA tarafından yapılan bir araştırma, iklim değişikliği nedeniyle 2030'a kadar mısır ürünlerinin verimliliğinin %24 oranında düşebileceğini öne sürüyor. İklim değişikliği, özellikle [Sahra-Altı Afrika bölgesinde](#) daha belirgin bir risk halinde seyrediyor. Dolayısıyla bilimsel yöntemlere uygun

bir ürün deseni değişikliği ile iklim krizinin tarım üzerindeki yıkıcı etkileri azaltılabilir. Nitekim çiftçiler bazı uygulamalar yoluyla iklim uyumunu sağlamaya çalışıyorlar. Bunlardan ilkinin ne ekileceğine yönelik değişim oluşturuyor. Bir diğer yöntem ise ürünlerin ekim yerlerinin ve hasat zamanlarının değiştirilmesi. Ürünlerin sürdürülebilir yöntemlerle yönetimi de bir diğer yöntem. Doğru sulama ve gübreleme yöntemleri iklim değişikliğinin bazı olumsuz etkilerini telafi etmeye yardımcı olabiliyor.

Organik Yağlarla Beslenen Dudaklar

HiPP Babysanft Organik Dudak Nemlendiricisi'nin içerisinde alerji yaratabilecek ve cilde zarar verebilecek hiçbir madde bulunmuyor. İçeriğindeki malzemeler "mümkün olduğunca az, gerektiği kadar çok" felsefesine göre formüle edilmiş. HiPP Babysanft Organik Dudak Nemlen-

diricisi, kaliteli organik yağlarla dudakları besliyor ve dudakların kurumasını önüyor. Kolayca uygulanıyor, yapışmıyor ve dudak bakımını kolaylaştırıyor. Parfüm, PEG ve hayvansal ham madde içermiyor.

Daha detaylı bilgiye [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

HiPP
BABYSANFT

**Çocuklara özel
nazik bakım!
Organik badem yağı
içeriği ile.**

0%

Mineral yağ,
uçucu yağ,

Mikroplastik içermez,
biyo-çözünür

Geri dönüştürülebilir
ambalaj

Hayvan testi yok

All our care
Stefan Hipp
for sensitive skin

 /hipp_turkiye

 /HiPP Türkiye

www.hipp.com.tr

Prof. Dr. Oğuz ÖZYARAL, Antalya Belek Üniversitesi Rektör Yardımcısı, Mikrobiyolog ve Koruyucu Sağlık Uzmanı, oguzozyaral@gmail.com, oguz.ozyaral@belek.edu.tr

İklim Krizine Karşı Sessiz Kalmak Altıncı Yok Oluşa Davetiye Çıkartmaktır

Dünya tarihinde beş büyük kitlesel yok oluş olayı yaşanmıştır ve gezegenimizin biyolojik çeşitliliğini büyük ölçüde değiştirmiştir. Bu olaylar, milyonlarca yıl süren evrim sürecini kesintiye uğratarak birçok türün ortadan kalkmasına neden olmuş ve ekosistemlerin yeniden yapılanmasına yol açmıştır.

Altıncı Yok Oluşun Eşiğindeyiz: İklim Krizi Tüm Türleri Tehdit Ediyor!

Dünya tarihindeki beş büyük yok oluş olayı hakkında öne çıkan bazı bilgiler:

1) Ordovisiyen - Silüriyen Yok Oluşu (yaklaşık 443 milyon yıl önce): Bu olay, dünya tarihinin en eski kitlesel yok oluşlarından biridir. Denizlerde yaşayan canlıların yaklaşık %85'i yok olmuştur. Muhtemelen büyük bir iklim değişikliği ve buzullaşma sonucunda gerçekleşmiştir.

2) Devoniyen Yok Oluşu (yaklaşık 359 milyon yıl önce): Devoniyen döneminde yaşanan bu olayda, deniz türlerinin yaklaşık %75'i ortadan kalkmıştır. Denizlerin anoksik (oksijensiz) hale gelmesi ve iklim değişiklikleri, bu yok oluşun başlıca nedenleri arasında görülür.

3) Permian - Triyas Yok Oluşu (yaklaşık 252 milyon yıl önce): Tarihin en büyük kitlesel yok oluşu olarak kabul edilen bu olayda, karasal ve denizel canlıların %96'ya yakını yok olmuştur. Olayın muhtemel sebepleri arasında volkanik patlamalar, iklim değişiklikleri ve okyanuslardaki oksijen seviyesinin düşmesi bulunmaktadır.

4) Triyas - Jura Yok Oluşu (yaklaşık 201 milyon

yıl önce): Bu yok oluş olayında, denizlerdeki türlerin yaklaşık %80'i yok olmuş ve karasal ekosistemler büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Büyük volkanik etkinlikler ve iklim değişiklikleri bu yok oluşa neden olmuştur.

5) Kretase - Paleojen (K-T) Yok Oluşu (yaklaşık 66 milyon yıl önce): Belki de en bilinen kitlesel yok oluş, dinazorların ve birçok diğer türün yok olduğu Kretase-Paleojen yok oluşudur. Olası bir asteroid çarpması ve sonrasında meydana gelen iklim değişiklikleri, dünya üzerindeki yaşamı derinden etkilemiştir. Bu olay, memelilerin ve nihayetinde insanların evrim sahnesine çıkmasına yol açmıştır.

Yaşanan kitlesel yok oluşlar, doğanın nasıl sürekli değişim ve uyum süreci içinde olduğunu gösteriyor. Ancak günümüzde insan faaliyetleri nedeniyle altıncı bir kitlesel yok oluş yaşanabileceğine dair uyarılar yapılmakta... İnsan etkisiyle hızlanan bu değişimler, özellikle iklim krizi, habitat kaybı, kirlilik ve aşırı avlanma gibi unsurlarla daha büyük bir risk oluşturuyor. Bu durumu anlamak ve önlemler almak, ekosistemlerimizin sürdürülebilirliği ve gelecekteki yaşamın çeşitliliği için kritik önem taşıyor.

Bilim İnsanları Uyarıyor: "İnsanlık, Altıncı Kitlesel Yok Oluşun Başlıca Sebebi Olabilir!"

Altıncı kitlesel yok oluşa doğru hızla ilerlememiz ve geçmiş yok oluşların temelinde iklim krizinin rol alması, gerçekten endişe verici bir tabloyu ortaya koyuyor.

Yüzlerce bilim insanının bu konuda net uyarılar

yapmasına rağmen insanların duyarsız kalabilmesinin ardında birkaç önemli etken bulunuyor:

1. Bilgi ve Farkındalık Eksikliği

Erişim Kısıtlılıkları: Bilgiye erişim, özellikle küresel ölçekte, hâlâ bir sorun olmaya devam ediyor. Gelişmiş ülkelerde iklim krizi hakkında bilgiye daha kolay ulaşılabilirken, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde aynı seviyede bilgilendirme ve farkındalık oluşturma çalışmaları yeterli değil. İklim değişikliğine karşı bilinçlendirme çabaları, tüm toplumlarda yaygın hale getirilmelidir.

Eğitim Sistemindeki Eksiklikler: *Çevre eğitimi, pek çok ülkede müfredatta yeterince yer bulamıyor. İklim krizi gibi karmaşık konular hakkında öğrencilerin erken yaşta bilinçlendirilmesi, uzun vadede toplumsal farkındalık oluşturabilir. Ancak birçok eğitim sistemi, bu konuda güncel ve yeterli bir içerik sağlamaktan uzak.*

Yanlış Bilgi ve İnkâr: Bilgi kirliliği ve iklim değişikliğini inkâr eden yaklaşımlar, halk arasında kafa karışıklığı yaratıyor. İklim krizinin ciddiyetini küçümseyen veya reddeden içerikler, sosyal medyada ve bazı medya organlarında yer bulabiliyor ve bu durum toplumda yanıltıcı bir güvenlik duygusu yaratabiliyor.

“Günümüzde insan faaliyetleri nedeniyle altıncı bir kitlesel yok oluş yaşanabileceğine dair uyarılar yapılmakta... İnsan etkisiyle hızlanan bu değişimler, özellikle iklim krizi, habitat kaybı, kirlilik ve aşırı avlanma gibi unsurlarla daha büyük bir risk oluşturuyor”

2. Ekonomik ve Politik Çıkarlar

Lobilerin Etkisi: Fosil yakıt şirketleri ve çevreye zarar veren diğer büyük endüstriler, ekonomik çıkarlarını korumak adına iklim politikalarının yavaşlatılması veya sınırlı uygulanması için büyük lobi faaliyetleri yürütüyor. Bu gruplar, politikacıları ve hükümetleri etkileme gücüne sahip ve iklim krizine yönelik adımların önünde engel oluşturabiliyor.

Kısa Vadeli Ekonomik Çıkarlar: Pek çok hükümet ve iş dünyası, iklim krizine karşı alınacak önlemleri masraflı buluyor. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapmak, karbon salımını azaltacak teknolojiler geliştirmek gibi uzun vadeli yatırımlar, kısa vadede kârlı görülmebilir. Bu nedenle iklim krizini durdurmak için gereken yapısal değişiklikler erteleniyor.

İşsizlik Kaygısı: İklim politikalarının uygulanmasının, bazı sektörlerde iş kayıplarına neden olabileceğinden endişe ediliyor. Özellikle fosil yakıt sektöründe çalışanlar için iş kaybı riski, politik kararların yavaşlamasına yol açabiliyor. Ancak bu kaygıların aşılması için sürdürülebilir enerji sektörlerinde yeni iş olanaklarının yaratılması gerektiği göz ardı ediliyor.

3. Anlık Kazanç Odaklılık

Tüketim Kültürü: Modern toplum-

larda tüketim alışkanlıkları, büyük oranda iklim krizini besleyen unsurlardan biridir. İnsanlar genellikle hızlı ve kolay erişilebilir ürünleri tercih ediyor, bu da kaynak tüketimini ve atık üretimini artırıyor. Tüketim odaklı yaşam biçimleri, iklim değişikliğine karşı duyarlılığı azaltıyor.

Kısa Vadeli Planlama: Birçok şirket ve birey, uzun vadeli kazanımlar yerine anlık kazançları önceliklendiriyor. Bu durum, özellikle iklim krizi gibi geniş kapsamlı ve zaman alıcı konulara odaklanmayı zorlaştırıyor. Kısa vadeli düşünce yapısı, bireysel ve kurumsal ölçekte, sürdürülebilir eylemlere yönelik motivasyonu düşürüyor.

Harekete Geçme İhtiyacı Eksikliği: Küresel iklim değişikliğinin etkileri, birikimli ve uzun vadeli olduğu için birçok kişi, bu durumu acil bir sorun olarak algılamıyor. Günlük yaşamı doğrudan etkilemeyen krizler, bireylerin gözünde öncelik kaybediyor.

4. Psikolojik Uzaklık ve Algı Sorunları

Uzaklık Algısı: *İklim krizi, gelecekte olacak bir sorun veya başka coğrafyaları etkileyecek bir olay olarak algılandığında, insanlar bu konuda harekete geçme konusunda motivasyon kaybedebiliyor. İnsanlar, yaşadıkları yerin veya nesillerinin doğrudan etkilenmeyeceğini düşündüğünde, konuya duyarsız kalabiliyor.*

Somut Olmayan Bir Tehdit: *İklim krizi gibi geniş kapsamlı ve soyut bir tehdit, diğer günlük sorunlarla karşılaştırıldığında daha az önemsenabiliyor. Örneğin, iş kaybı, hastalık veya borç gibi somut sorunlar daha acil ve öncelikli görünüyor. Bu nedenle birçok insan, iklim krizi gibi daha soyut tehditlere karşı harekete geçmekte zorlanıyor.*

Savunma Mekanizmaları: Bazı bireyler, iklim krizinin gerçekliğini kabullenmek yerine bu soruna karşı duyarsızlaşıyor. Bu psikolojik savunma, durumu daha az endişe verici bir hale getirme çabasıdır. Sorunlara duyarsız kalmak, kişiyi endişeden koruyor ancak sorunun çözümüne katkı sağlamıyor.

“Şimdi harekete geçmezsek, yarının çocuklarına yalnızca bir enkaz bırakacağız. Doğa, bizden önce vardı ve bizden sonra da var olmaya devam edecek. Ancak insanlığın geleceği bizim seçimlerimize bağlı”

5. Davranış Değişikliği ve Bireysel Çaba Yetersizliği

Bireysel Etkisizlik Hissi: *İklim krizi gibi devasa bir sorun karşısında tek bir bireyin yapacağı değişikliklerin bir fark yaratmayacağı düşüncesi, eylemsizlik yaratıyor. Birçok insan, bireysel olarak yapacağı şeylerin bu kadar büyük bir sorunu çözmeyeceğine inandığından, günlük yaşamında değişiklik yapmaktan kaçınıyor.*

Toplumsal Hareketlerin Gücü: Sorunun çözümü için bireylerin bir araya gelerek toplu bir hareket oluşturması gereklidir. Ancak toplumsal hareketler oluşturmak zaman alıyor ve geniş bir destek gerektiriyor. Bireyler, başkalarının da aynı hassasiyeti göstermesini beklerken eyleme geçemeyebiliyor; bu da kolektif bir adım atılmasını geciktiriyor.

Alışkanlıkların Gücü: *İnsanlar uzun yıllardır alıştikları yaşam biçimlerini değiştirmekte zorlanıyor. Günlük alışkanlıkları bırakmak, enerji tüketimini azaltmak, daha çevreci tercihler yapmak gibi konularda insanlar bazen isteksiz olabiliyor. Bu da iklim krizine karşı bireysel katkıyı sınırlayabiliyor.*

Bu etkenlerin bir araya gelmesi, iklim krizine karşı toplumsal bir duyarsızlığa yol açıyor. Öte yandan bu konudaki farkındalığın artması, uzun vadede altıncı kitlesel yok oluşu engellemek için büyük bir adım olabilir.

Zaman Daralıyor: Altıncı Yok Oluşun Eşiğindeyiz; Harekete Geçmek Zorundayız!

Şimdi harekete geçmezsek, yarının çocuklarına yalnızca bir enkaz bırakacağız. Doğa, bizden önce vardı ve bizden sonra da var olmaya devam edecek. Ancak insanlığın geleceği bizim seçimlerimize bağlı. Dünyayı yok etmek değil, onarmak; tahrip etmek değil, iyileştirmek için buradayız. Şimdi adım atmazsak, yarın çok geç olabilir. Gelecek nesillere, onurlu bir miras ve yaşanabilir bir dünya bırakmak bizim elimizde. Sessiz kalma. Kendi ellerimizle sonumuzu yazmayalım; doğanın ve insanlığın yeniden yeşereceği bir sayfa açalım. #

Bugünlere Yatırım, Sürdürülebilir Yarınlar Yatırım!

Yaşam alanlarımızı soğuk ve sıcaktan koruyan "İzocam",
hem tasarruf ve konforun yakalanması için
hem de gelecek ve sürdürülebilirlik için en etkili yatırımdır.

Aynur KOLBAY HÜLYA, MarjinalSosyal Direktörü ve Strateji Departmanı Koordinatörü

Yeni Umutlar mı Yoksa Aynı Sorular mı?

Her yıl düzenlenen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Taraflar Konferansı (COP), dünya liderlerini, uzmanları ve sivil toplum kuruluşlarını (STK) bir araya getirerek küresel iklim kriziyle mücadeleye dair kararların alındığı en önemli platformlardan biri olmayı sürdürüyor. Bununla birlikte hem umut hem de hayal kırıklığı yaratmaya da devam ediyor.

COP29'DA ÖNE ÇIKANLAR

COP29'un geçen yıl petrol zengini bir ülke olan Birleşik Arap Emirlikleri'nin Dubai şehrinde gerçekleştirilmesinin ardından bu yıl da Azerbaycan'da yapılması, hem bölgesel hem de küresel çevre politikalarına

dair soruları da beraberinde getirdi. Azerbaycan'ın fosil yakıt ihracatına dayalı ekonomisini dönüştürmek için somut adımlar atmaktan hâlâ çok uzak olması, COP'un amaçlarıyla ev sahibi ülkenin politikalarının örtüşüp örtüşmediği konusunu bir kez daha gündeme taşımış oldu.

Zirve boyunca en çok konuşulan skandallardan biri de 130'dan fazla petrol ve gaz şirketinin üst düzey yöneticilerinin COP29 zirvesine özel davetli olarak katılmaları ve kendilerine başkanlığın konuğu olduklarını belirten özel yaka kartları verilmesi oldu. Bu şirketlerin, karbon nötrlük hedeflerini duyururken aynı zamanda yeni petrol kuyuları açma planlarını sürdürmeleri, "greenwashing" eleştirilerine yol açtı. Ayrıca zirveye katılan bazı hükümet temsilcilerinin kapalı kapılar ardında fosil yakıt lobileriyle görüşmeler yaptıklarına dair haberler ise COP'un şeffaflık sorununu bir kez daha gözler önüne serdi.

COP29'da öne çıkan önemli vaatlerden biri de zengin ülkelerin "Kayıp ve Hasar Fonu" kapsamında yardım miktarını önceki yıllara kıyasla çok daha yüksek seviyelere çıkarma sözü vermiş olmasıydı. Bu finansman, özellikle iklim krizini çok daha derin yaşayan ada devletleri ve Afrika ülkelerinin daha sürdürülebilir bir altyapı inşa etmeleri ve iklim krizine uyum sağlamları için hayati bir destek sağlayabilir. Ancak her yıl olduğu gibi, "Bu yardımlar gerçekten ulaşacak mı, hangi şartlarda verilecek, adil bir paylaşım mümkün mü?" gibi sorularla birlikte somut bir uygulama planının olmaması gelişmekte olan ülkelerin haklı endişelerine yol açıyor.

Fotoğraf: Eelco Bohtlingk - Unsplash

Fotograf: Fatih Turan - Pexels

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

COP toplantılarında alınan kararların uygulanabilirliği büyük ölçüde sivil toplum kuruluşlarının sahadaki çalışmalarıyla şekilleniyor. STK'lar, iklim adaleti, toplumsal bilinçlendirme ve yerel çözümler geliştirme açısından kritik bir role sahip. Ancak bu kuruluşların fonlama eksikliği, yasal engeller ve politika yapıcılara erişim zorlukları gibi sorunlarla mücadele ettikleri de bir gerçek.

Olumlu yanlardan biri, bu yıl ilk kez genç liderlerin ve iklim aktivistlerinin karar süreçlerine daha aktif

“Karbon emisyonlarını azaltmak için taahhüt edilen hedeflerin net bir izleme ve hesap verme mekanizmasıyla desteklenmediği her COP sonrası, dünya biraz daha fazla ısınıyor”

olarak dahil edilmesiydi. Bu, sivil toplumun sesini masaya taşıyan önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Türkiye ayağında ise iklim alanında çalışan WWF-Türkiye, TEMA Vakfı, Greenpeace Türkiye, Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği ve YUVA gibi sivil toplum kuruluşlarının dahil oldukları [ortak çağrı](#) dikkat çekiciydi.

SONUÇ OLARAK, COP29 BİR BAŞARI MIYDI?

Peki, yıllardır devam eden bu konferansların sonuçları neden hâlâ yeterince hissedilmiyor?

Çünkü vaatler ve gerçekler arasında tutarsızlıklar var. Liderler büyük taahhütlerde bulunsalar da çoğu zaman uygulamaya geçmekte başarısız olunuyor.

Çünkü özel sektör hâlâ üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmiyor. Şirketlerin çoğu artık düzenli olarak sürdürülebilirlik stratejileri açıklıyor, ancak bunların ne kadar etkili olduğu tartışmalı.

Çünkü toplumsal katılım ve eylem çok eksik kalıyor. İklim krizinin çözümü yalnızca liderlerin değil, bireylerin de katkısını gerektiriyor. Ancak geniş kitleler hâlâ yeterince mobilize edilmiş değil.

COP29'un başarılı olup olmadığını da alınan kararların içeriği değil, bu kararların uygulanabilirliği belirleyecek. Karbon emisyonlarını azaltmak için taahhüt edilen hedeflerin net bir izleme ve hesap verme mekanizmasıyla desteklenmediği her COP sonrası, dünya biraz daha fazla ısınıyor. Dünyanın daha fazla beklemeye tahammülü yok. Herkesin bir şeyler yapabileceği bir dünyada, bizler de üzerimize düşeni yapmazsak, bu konferanslar yalnızca birer diplomasi şovu olarak anılacak.

Sivil toplumun yükselen etkisi, gençlerin gücü ve artan küresel farkındalık, umutlarımızı tamamen yitirmememiz gerektiğini de gösteriyor. Belki COP30, nihayet kalıcı ve ölçülebilir bir değişimin başlangıcı olur. Bekleyip göreceğiz. #

Gökçe ÖTKÜN & Ecem Tuana ERDİM,
Eczacıbaşı Yapı Ürünleri Sürdürülebilirlik Ekibi

COP29'da Su Krizi ve İklim Değişikliği: Geleceğimiz İçin Küresel Bir Uyarı

Dünyanın dört bir yanında, su kaynaklarına erişim artık daha zor, daha belirsiz ve daha tehlikeli hale gelmiş durumda. Su, yaşamın özü olmanın yanı sıra iklim değişikliğinin kalbinde yer alıyor ve bu değişikliğin etkileri çoğunlukla su döngüsündeki bozulmalar üzerinden hissediliyor. Küresel sıcaklıkların her 1°C artışı, atmosfere %7 daha fazla nem ekleyerek hidrolojik döngüye aşırı yükleniyor. Bu; yağışların daha düzensiz hale gelmesine, sellerin %134 artmasına, kuraklıkların sıklık ve süresinin %29 yükselmesine neden oluyor. Seller, kuraklıklar, buzulların hızla erimesi, su kalitesinin bozulması ve su kıtlığı gibi durumlar, iklim değişikliğinin yol açtığı küresel bir mücadeleye işaret ediyor. Küresel boyutta en büyük ve en önemli etkinlik olarak Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Yıllık Konferansı (COP29), 11 Kasım'da, Bakü'de başladı ve zirvenin belirlenen resmi bitiş tarihi 22 Kasım'dan yaklaşık iki gün sonra tamamlandı. Peki, COP29'da küresel mücadeleye katkıda bulunabilecek şekilde suyun korunması, su yönetimi ve iklim değişikliğiyle mücadelede su gibi hangi konulara değinildi?

2,2 MİLYAR İNSANIN GÜVENLİ İÇME SUYUNA ERİŞİMİ YOK!

COP29'da her ne kadar finans veya enerji konularına ağırlık verildiyse de ne mutlu bize ki suyun önemi hakkında [birkaç pavyonda](#) farklı

[panellere](#) de yer ayrıldı. [Water for Climate Pavilion](#) ve [Ocean Pavilion](#) gibi öne çıkan pavyonların programlarını detaylı incelemek, oturumların kayıtlarını izlemek ve içerikleri okumak için metin üzerindeki bağlantıları ziyaret edebilirsiniz.

Bu pavyon ve benzer pavyonlarda düzenlenen panellerde, iklim değişikliğinin sonuçlarından en çok etkilenenlerin şüphesiz ki savunmasız gruplar olduğu öne çıktı. Söz konusu su olunca da bu durum değişmiyor. Son istatistikler gösteriyor ki dünyada hâlâ 2,2 milyar insanın güvenli içme suyuna erişimi yokken 3,5 milyar insan [hijyen koşullarını sağlayamıyor](#). Daha da endişe verici olan ise dünya nüfusunun yarısından fazlasının yüksek su stresi ve suyla ilişkili riskler altında yaşaması. Filipinler'de Tayfun Carina'nın ardından Quezon City'de yaşanan sel, insanların evlerini terk etmelerine yol açarken, Laos'taki Nateuy İlköğretim

Okulu sel sularıyla doldu ve öğrencilerin öğrenme materyalleri geri dönülemez [şekilde zarar gördü](#). Güney Sudan'da şiddetli yağışlar 200'den fazla kişinin ölümüne neden oldu. Dünya genelinde 420.000 çocuk ya çok fazla ya da yetersiz suyun yol açtığı [etkilerle mücadele ediyor](#).

Azerbaycan, COP29'a ev sahipliği yaparken, su krizinin derin etkilerini yalnızca bir gözlemci olarak değil, aynı zamanda doğrudan bir mağdur olarak da deneyimliyor. Ülkenin doğusundaki Hazar Denizi; ekosistem,

ekonomi ve kültür açısından hayati bir kaynak olmasına rağmen iklim değişikliği ve insan faaliyetlerinin etkisiyle su seviyeleri hızla düşüyor. Bu düşüş, balıkçılık sektörünü ve yerel ekosistemi tehdit etmekle birlikte aynı zamanda gıda güvenliğini de ciddi şekilde tehlikeye atıyor. Örneğin, Hazar Denizi bir zamanlar 1 milyondan fazla foka ev sahipliği yaparken, bu sayı bugün %10'un altına düşmüş durumda.

Azerbaycan, aynı zamanda tatlı su kaynaklarının azalmasından ileri gelen su sıkıntılarıyla da mücadele ediyor. Hazar Denizi'nin daralması, kıyı bölgelerinin ötesinde, Kafkasya'nın diğer yerlerinde de tatlı su kaybına yol açıyor. Bu durum, tarımsal üretimi olumsuz etkileyerek, özellikle kırsal bölgelerdeki ekonomik [istikrarı tehdit ediyor](#).

SU VE İKLİM POLİTİKALARI

Panellerde su meselesinin hükümetler seviyesinde nasıl çözümlenmesi gerektiği açısından önemli noktalara da işaret edildi. Suyun iklim politikalarındaki öneminin daha sık ve güçlü bir şekilde vurgulanması, karar alıcıların su kaynaklarını merkeze koyarak daha etkili stratejiler geliştirmeleri bunlardan bir kaçıydı. COP29'da panelistler, bu kapsamda kaçınılmaz olarak Ulusal Adaptasyon Planları'nın (NAP'ler) önemine de dikkat çektiler. NAP'lerin etkili olabilmesi için, bu planların parçalı ve proje tabanlı yaklaşımlardan uzaklaşarak daha entegre ve sektörler

arası planlamayı benimsemesi gerektiği konuşuldu. Panellerden de gördüğümüz üzere NAP'ler, yalnızca iklim değişikliğine uyumu sağlamamalıdır. Aynı zamanda ülkelerin daha geniş kalkınma öncelikleriyle uyumlu şekilde hareket etmelerini sağlayan sürdürülebilir adaptasyon araçları haline de dönüşmelidir. Bu dönüşüm, vatandaşları karar alma süreçlerinin merkezine yerleştiren bir anlayışla hayata geçirildiğinde, uzun vadeli ve [somut sonuçlar alınabilir](#).

Ulusal Adaptasyon Planı (NAP) süreci, Ulusal Katkı Beyanları'nı (NDC) belirlemeye ve bunları eyleme dönüştürmeye yardımcı olabilir. Her ikisi de tamamlayıcı süreçlerdir ve ideal olarak ulusal iklim değişikliği uyumunu güçlendirmek için uyumlu olmalıdır. Panellerde bahsi geçen konulardan biri olan Stockholm Uluslararası Su Enstitüsü (SIWI) tarafından yapılan bir inceleme, 2019-2022 yılları arasında yayımlanan NDC'lerin %85'inde suya atıf yapıldığını ancak suyla ilgili somut hedeflerin hâlâ sınırlı kaldığını ortaya koydu. Dahası, 2024 yılına kadar sunulan NDC'lerin yalnızca %5'inde su temini yüksek öncelikli bir konu olarak yer aldı. Bu, suyun daha etkili bir şekilde entegre edilmesi gerektiğini açıkça gösteriyor.

BİR "GEÇİŞ COP'U" OLMaktan DAHA FAZLASI

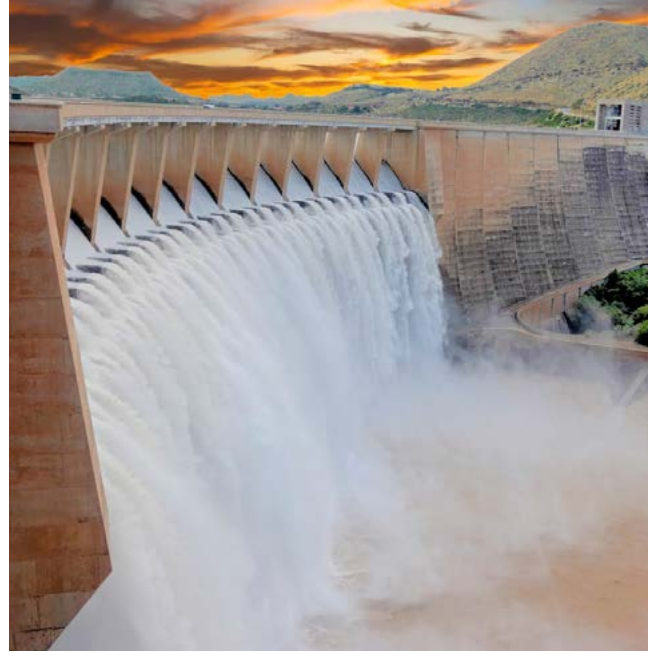
COP29'da su odaklı pavilyonlarda, paralelde teknoloji tarafı da ele alındı. Su Dayanıklılığı Takipçisi ve NDC Navigatörü 3.0 gibi araçların, ülkelerin NDC ve

"Su, yaşamın özü olmanın yanı sıra iklim değişikliğinin kalbinde yer alıyor ve bu değişikliğin etkileri çoğunlukla su döngüsündeki bozulmalar üzerinden hissediliyor. Küresel sıcaklıkların her 1°C artışı, atmosfere %7 daha fazla nem ekleyerek hidrolojik döngüye aşırı yükleniyor"

Geleceğin Konusu

“Su, tüm insanlık için bir hayat damarı; onun korunması, yönetilmesi ve gelecek nesillere aktarılması ise hepimizin ortak sorumluluğu. 2050 yılına kadar, dünyadaki nüfusun üçte ikisi, her yıl en az bir ay boyunca yüksek su stresi yaşayacak. Bununla birlikte, adil geçişlerin sağlanması ve suya bağımlı ekonomilerin korunması için daha fazla işbirliği ve finansmana ihtiyaç var”

NAP süreçlerine suyu daha güçlü bir şekilde entegre etmelerine yardımcı olduğu konusu üzerinde duruldu. Örneğin, Brezilya, 2025'te COP30'a ev sahipliği yapmadan önce bu araçları kullanarak NDC'sini revize ediyor ve ilk NAP'ını oluşturuyor.

Doğa temelli çözümler de tartışmaların merkezindeydi. Turbalıklar, sulak alanlar ve diğer tatlı su ekosistemleri, doğal karbon yutakları olarak iklim stratejilerinde yeterince değerlendirilmeyen güçlü araçlardır. Ancak bu ekosistemlerin korunması, birçok ulusal iklim planında (NDC) [yeterli önceliği almıyor](#).

Öte yandan tuzdan arındırma (desalination) teknolojisi, artan tatlı su talebini karşılamak ve yeraltı suyu kaynaklarının tükenmesine çözüm sunmak amacıyla hızla büyüyen bir alan haline geldi. Küresel talep her yıl %7 oranında artarken, Ortadoğu ve Kuzey Afrika gibi bölgelerde kapasite genişliyor. Cezayir, mevcut 19 tesise ek olarak beş yeni tesisi yenilenebilir enerjiyle çalıştırmayı hedefliyor. Bu girişimler, enerji ve su sistemlerinin sürdürülebilirliğine yönelik [kritik bir adım olabilir](#).

COP29 özel günler kapsamında 19 Kasım Gıda, Tarım ve Su Günü'ne de yer verildi; bu güne özel paneli dinleme şansını yakaladık. Ancak bu gün, temel önemi göz önünde bulundurulduğunda hak ettiği vurguyu alamadı. Su, tarım ve gıda güvenliğinin merkezinde konumlanırken bu konulara dair etkinlikler ve tartışmalar sınırlı kaldı.

Böylelikle COP29'da su meselesinin yeterince dile getirilmemesinden dolayı su kaynaklarının korunması ve yönetimi konularında kapsamlı bir ilerleme

sağlanabilmesi için daha güçlü bir vurgunun gerekli olduğu açık. Bununla birlikte, Water Conference ve Water Meeting etkinlikleri düzenlenerek finansal taahhütler, işbirliği projeleri ve eylemler gibi konulara dikkat çekilmeye çalışılıyor. Geçmişte yapılan ve 2026'da bir sonraki düzenlenecek [Birleşmiş Milletler Su Konferansı toplantılarını](#) takip ederek suyla ilgili tartışmaları ve alınan kararları daha yakından inceleyebilirsiniz.

Genel olarak COP29'a baktığımızda COP29, yalnızca bir "geçiş COP'u" olmaktan daha fazlasını ifade ediyor. Burada yapılan tartışmalar, gelecekte alınacak kararların temellerini atarken, ülkelerin suyu iklim planlarına daha bütünsel bir şekilde entegre etmeleri gerektiğine dair güçlü bir mesaj veriyor. Ancak bu çabalar ne kadar güçlü olursa olsun, gezegenimiz için zaman daralıyor.

Su, tüm insanlık için bir hayat damarı; onun korunması, yönetilmesi ve gelecek nesillere aktarılması ise hepimizin ortak sorumluluğu. 2050 yılına kadar, dünyadaki nüfusun üçte ikisi, her yıl en az bir ay boyunca [yüksek su stresi yaşayacak](#). Bununla birlikte, adil geçişlerin sağlanması ve suya bağımlı ekonomilerin korunması için daha fazla işbirliği ve finansmana ihtiyaç var. COP görüşmeleri hem yerel hem de küresel düzeyde su yönetimi ve iklim dayanıklılığı konularında etkili çözümlerin geliştirilmesine öncülük edecek adımları belirlemek açısından kritik bir fırsat sunuyor. Ancak bu fırsatı değerlendiremezsek hem insanlık hem de gezegen için ağır bir bedel ödemek zorunda kalabiliriz. #

Belki de bu kitabı en iyi anlatan cümlecik dünyayla bağlantımızı güçlendirmek şeklinde sloganlaştırılabilir. Çünkü en derinlerimizde bir yerlerde bütün dünyayla iç içe olduğumuzu hepimiz biliyoruz.

Dünyayı, Tarihi, Bedeni ve Zihni
Yeniden Hissetmek

YENİİNSAN

Prof. Dr. Ahu ERGEN, Bahçeşehir Üniversitesi Öğretim Üyesi
ahu.ergen@bau.edu.tr

Sürdürülebilirlikte Stratejik Dönüşüm Şart

Toplumun işletmelerden beklentileri geçmiş yıllara göre çok daha fazla. İklim krizi, derinleşen eşitsizlikler, dezenformasyon, biyoçeşitlilik kaybı, aşırı hava olayları ve istemsiz göç gibi toplumsal ve çevresel sürdürülebilirlik sorunları çok sayıda şirketin varlığını, büyümesini ve rekabet gücünü doğrudan etkiliyor. Kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları ve hayırseverlik ise iklim krizi gibi bugünün karmaşık ve büyük ölçekli sorunlarını çözmeye tek başına yeterli değil.

Fotoğraf: Shvetsa - Pexels

Geleneksel üretim ve tüketim biçimlerinin devam etmesi halinde, sadece iklim değişikliğinden kaynaklanan küresel ekonomik kayıpların 2050 yılına kadar 23 trilyon dolara ulaşma ihtimali var. Şirketlerin artık tüm fonksiyonlarının sürdürülebilirlik odaklı iş yapması bir zorunluluk haline geliyor. Bazı çözümler aşağıda yer alıyor:

■ **Eko-inovasyon:** Kaynak kullanımını azaltarak ve olumsuz ekolojik etkileri en aza indirerek çevresel sürdürülebilirliği artıran ürün, süreç veya hizmetlerin geliştirilmesi.

■ **Ürünün Yeniden Tasarımı:** Biyolojik olarak parçalanabilen malzemeler kullanarak ya da enerji verimliliğini artırarak ürünleri daha sürdürülebilir olacak şekilde yenilemek.

■ **Süreç Yeniliği:** Emisyonları ve atığı azaltmak için temiz üretim tekniklerinin benimsenmesi.

■ **Ürün Ömrünün Uzatılması:** Bakım, onarım ve yükseltme yoluyla ürünlerin yaşam döngüsünü uzatan stratejiler.

■ **Kaynak Geri Kazanımı:** Kullanım ömrünün sonundaki ürünlerden malzemeleri geri kazanarak yeniden kullanım ve geridönüşümü mümkün kılmak için tasarlanmış sistemler.

■ **Hizmet Olarak Ürün:** Ürünlerin satılmak yerine kiralandığı, üreticileri uzun ömürlülük için tasarım yapmaya ve kullanılmış ürünleri geri almaya teşvik eden bir model.

■ **İş İşbirliği:** Sürdürülebilir inovasyon için bilgi ve kaynakları paylaşmak amacıyla diğer kuru-

luşlarla ortaklık kurmak.

■ **Döngüsel Ekonomi:** Ürünlerin, malzemelerin ve kaynakların yeniden kullanıldığı, onarıldığı ve geri dönüştürüldüğü kapalı döngü sistemi. Accenture tarafından hazırlanan bir rapora göre, döngüsel ekonomiye geçiş 2030 yılına kadar 4,5 trilyon dolarlık değer yaratabilir.

ŞİRKETLER SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KONUSUNDA ODAKLARINI MI KAYBEDİYOR?

“Getting Strategic About Sustainability” isimli HBR makalesinde yazarlar pek çok şirketin sürdürülebilirlik konusunda yeterince faal olmadıklarını çünkü çok fazla soruna aynı anda odaklanmaya çalıştıklarına vurgu yapıyor. Bu da şirketlerin büyük ölçekli etki yaratmalarını engelliyor. Yazarlara göre liderler öncelikle çağımızın başlıca toplumsal ve çevresel sorunlarını bilmeli, sonrasında devletlerin, müşterilerin, yatırımcıların, çalışanların ve tedarikçilerin bu konulara bakış açılarını anlamalı.

Şirketlere; sürdürülebilirlik stratejisini seçerken; (i) Şirket değeri (Sürdürülebilirlikle ilgili konular kârlılığımızı ve maliyetlerimizi nasıl etkileyecek?) (ii) Paydaş etkisi (İç ve dış paydaşlarımız hangi sürdürülebilirlik meselelerini önemsiyor?) (iii) Bilim ve teknoloji (Bilimsel veriler şirketimizin gezegen üzerindeki etkisi hakkında ne söylüyor?) (iv) Amaç (Şirketimizin varoluş nedeni nedir? Değişebilir mi?) odaklı bakışla karar vermeleri öneriliyor. Şirketler bu dört temel konunun kesiştiği yerlere yatırım yapmalı, yenilik yapmalı ve stratejik ortaklıklar geliştirmelidir.

Liderlerin bir işletmenin ne olduğunu ve dünyada değişimi nasıl yönlendirdiğini yeniden düşünmesi gereken günlerden

Fotoğraf: Jakub Zerdzicki - Pexels

geçiyoruz. Ne kadar büyük ya da güçlü olursa olsun hiçbir işletme, bu sorunların tek sahibi değildir ve üstesinden de yalnız gelemez. Ne var ki, tüm sorumluluklardan kaçmak da bugünün dünyasında kabul edilemez.

Şirketlerin verimlilik ve sürdürülebilirlik adına düşük riskli alanlarda paydaşlarıyla ortaklık kurmaları, daha zor ve sistemik sorunların üstesinden gelmek için alan yaratmalarına olanak sağlayabilir. Başarılı ortaklıklar ya da işbirlikleri, sürdürülebilir iş modellerine geçişte algılanan riskleri azaltır. Diğer yandan pek çok toplumsal ve çevresel sorunla ilgili kapsamlı bilgiye sahip sivil toplum kuruluşlarıyla (STK) işbirliği şirketlerin önünü açabilir. Bazen de insanlığı tehdit eden sorunları çözmek için mevcut sistemi ya da iş yapma biçimlerini değiştirmek gerekir. Bu durumda da sivil toplum, devlet ve iş dünyası bir arada olmalıdır. #

“Geleneksel üretim ve tüketim biçimlerinin devam etmesi halinde, sadece iklim değişikliğinden kaynaklanan küresel ekonomik kayıpların 2050 yılına kadar 23 trilyon dolara ulaşma ihtimali var. Şirketlerin artık tüm fonksiyonlarının sürdürülebilirlik odaklı iş yapması bir zorunluluk haline geliyor”

Sibel BÜLAY
sibel@ekoIQ.com

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı COP29'a Yerelden Bakış

COP29, 11-24 Kasım tarihlerinde Azerbaycan'ın Bakü kentinde gerçekleşti. Dünya nüfusunun çoğunluğu kentlerde yaşadığından, iklim krizi artık yerelden ele alınması gereken bir sorun haline geldi. Bu nedenle COP29'u Sürdürülebilirlik için Yerel Yönetimler (ICLEI) Küresel Politika ve Savunuculuk Başkanı Yunus Arıkan ile değerlendirdik.

2023'te gerçekleşen COP28 ve 2025'te gerçekleşecek olan COP30: Her ikisi de iklim mücadelesi açısından çok önemli. COP28, fosil yakıtlardan çıkış gibi çok sayıda önemli karara sahne oldu. COP30'da ülkeler 2030 hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla hazırladıkları ulusal bildirimleri sunacaklar ve 1,5 derecelik ısınma hedefinin geleceği belirlenecek. COP29 ise önemli bir şeyin çıkmayacağı "Geçiş COP'u" olarak değerlendiriliyordu. COP29'un ikinci haftasındaysa finansman konusu ağırlıklı olarak gündeme geldi ve "Finansman COP'u" deyimini çokça duyar olduk. Fakat sonuç olarak beklenen finansman çıkmadı. Sen bunu nasıl değerlendiriyorsun?

Finansman çıkmadı demek doğru değil. Bu yıl siyasi dengeler çok daha farklıydı. Bir yıl içerisinde dünyada olanlar açısından Dubai'nin siyasi atmosferiyle Bakü'deki siyasi atmosfer çok farklıydı. 12 ay gibi kısa bir sürede dünya dengeleri alt üst oldu.

Avrupa Birliği'nin (AB) bu COP'da bir hedef belirleme şansı yoktu, çünkü siyasi irade yoktu. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Trump 2.0 gelince ortalık karıştı. Paris Anlaşması'ndan çıkmayı düşünen bir yönetimden bahsediyoruz. ABD tamamen süreçten koptu denebilir. Gelişmekte olan ülkelerin tavrı ise her zamanki gibi, "Parayı görmeden biz adım atmıyoruz" idi. Bu siyasi dengeler içerisinde ABD veya AB'nin zaten masaya para koyma şansları yoktu. Dolayısıyla finansman beklentisi gerçekçi değildi. Buna karşın Kuzey'den Güney'e kamu kaynaklarından oluşan iklim paylaşımı olan 100 milyar dolar, 300 milyar dola-

ra çıktı. Ek olarak 1 trilyon doların farklı kaynaklardan elde edilmesine karar verildi. Yani 2035 itibarıyla iklim finansmanına akacak para toplam 1,3 trilyon dolar.

1 trilyon doların kaynağını henüz kimse söyleyemese de kamu dışındaki kaynaklardan gelmesi hedefleniyor. Nedir bunlar? Fosil ya-

kıtaya verilen destekler, havacılık ve denizcilikten elde edilecek kesintiler, zenginlerin vergilendirilmesi gibi pek çok fikir uçuşuyor. Gelişmekte olan ülkeler iklim finansmanının sadece kamudan gelmesini savunuyorlardı. Varılan uzlaşmada kaynak çeşitliliğinden bahsediliyor ve bu COP'dan çıkan önemli kararlardan biriydi. Bakü'nün başarısı kamu bütçesinin 100 milyar dolardan 300 milyar dolara çıkarılmasıydı (Mevcut siyasi atmosferde daha fazlası olamazdı). İkincisi ise kamu dışındaki kaynakların da iklim mücadelesinde kullanılmasına olanak tanınmasıydı.

Bugün itibarıyla teknoloji var elimizde; aygıtlar var; yöntemler var. Tek eksik siyasi kararlılık. İklim müzakerelerinin en büyük darboğazı bence bu toplantılara katılanlar... Davul başka, tokmak başka. 30-35 yıllık iklim müzakerelerinden bahsediyoruz. Sen de yıllardır içeriden izliyorsun. Çevre aktivistleri, çevre mühendisleri, çevre yöneticileri: Bizler Don Kişot gibi yel değirmenlerine karşı çok büyük savaş verdik ve iklim camiası fosil yakıt bağımlı bir dünyayı yıkmayı başardı. Şimdi en zorlu aşamaya giriyoruz. Yeni bir dünya kuruyoruz. Bir şeyi yıkmak kolay, yeniden kurmak zor. Başka camiaları bu sürece çekmeliyiz ve onların taşın altına ellerini koymalarını sağlamalıyız. Şu anda bu konuda zorlanıyoruz ama bence güzel şeyler olabilir. Tek koşul ulusal düzeydeki siyasetin bu sürece girmek zorunda olması. Brezilya halkı (eski cumhurbaşkanı) Bolsanaro'yu indirip Lula'yı başa getirerek Brezilya hükümetini iklime soktu. Ve Brezilya'nın ikinci ulusal bildiri muhteşem bir vizyon içeriyor. "Biz iklim federalizmi yaratıyoruz"

dediler. Bunu sağlayan elbette ki ICLEI ve diğer kurumlar ama esas böyle bir siyaseti iktidara taşıyarak Brezilya halkı yaptı bunu.

Brezilya'da yaşananların tersi de ABD'de yaşandı. Ocakta başkanlık rolünü devralacak olan Trump'ın

iklim müzakerelerinde önemli bir faktör olacağı çok konuşuldu.

Trump 2.0 döneminde iklim anlaşmalarında yaşanacak en büyük değişimin küresel işbirliği ruhundan çıkıp ulusal ve bölgesel kamlara doğru ayrılması olduğunu görüyoruz. Bu oluşumun en büyük zararı ise ülkeler arasındaki işbirliğinin azalması olacak. Ve Küresel Kuzey'den, Küresel Güney'e gidecek maddi aktarmalar, maddi kaynak paylaşımları azalacak. Bu koşullarda yeni bir küresel işbirliği yöntemi nasıl olacak ve biz belediyelere burada nasıl bir rol düşecek; bunu tartışıyoruz. Çok daha yaratıcı ve çok daha gerçekçi çözümler sunmak zorundayız.

İklim anlaşmasını ülkeler imzaladı ve sorumluluk ülkelerde. Son üç COP toplantısında yerel yönetimlere resmi programda yer verildiğini görüyoruz. Yerel yönetimlerin iklim sürecindeki rolleri nedir?

Aslında biz başından bu yana yani COP1'den itibaren belediyeler olarak iklim süreçlerini takip ediyoruz. 1995'teki ilk COP'ta üç koza vardı: Özel sektör kozası, çevreciler kozası ve belediyeler kozasıydı. Fakat Kyoto Protokolü'nde kozalara resmi bir rol verilmedi. Dolayısıyla biz ilk 10-12 yıl sürecin dışında tutulduk.

Belediyeler olarak bizim üç hedefimiz vardı: iklim sürecinde rolümüzün resmen tanınması; sürece dahil edilmek ve desteklenmek (Recognize, Engage, Empower). 2015 Paris Anlaşması'nın metninde iklim mücadelesinde her düzeyde hükümet kademesinin

YAŞANABİLİR KENTLER

önemli rolü olduğu kabul edildi. Son üç yılda yaşananlar ise aslında Paris Anlaşması'nın uygulanması sayesinde gerçekleşti.

Glasgow'daki COP26'da, çok katmanlı yönetişimin önemi vurgulandı. Şarm-el Şeyh'deki COP27'de, iklim konferansında ilk kez Kent ve Çevre Bakanlığı Zirvesi yapıldı ve orada ilk kez kentleşme ve iklim konusu tartışmaya açıldı. Dubai'deki COP28'de, bunu bir aşama daha ileriye götürdük ve Yerel İklim Hareketi Zirvesi yapıldı. Ayrıca Dubai'de CHAMP girişimi kabul edildi. CHAMP'i imzalayan 74 ülke arasında Türkiye de var; 2025'te sunacakları ulusal bildirimlerini hazırlarken belediyelerle birlikte çalışmaya söz verdiler. Ve biz şu anda bunun uygulamasındayız.

Bütün bu gelişmeler sayesinde güçlendik. Bugün eğer söyleyecek sözümüz varsa ve sesimiz çıkıyorsa bu 30 yıldır mücadelenin somut sonuçlarını, uygulamalarını hayata geçirmemizle alakalı.

Azerbaycan da bu bir yıllık süreç içinde önemli ve güzel çalışmalar yaptı. Örneğin, karbon salımlarını azaltma konusundaki en önemli çalışmanın tartışıldığı Mitigation Work Programı'nda yıl boyunca kentler tartışıldı. Ve iklim camiasında kentleşme konusu artık çok çok daha farklı boyutlara geldi. Siyasi tartışmalar bir yana, Kuzey'i de Güney'i de; Afrika'sı da Çin'i de; Ada ülkeleri de Kanada'sı da iklim ve kentleşme konusunda son derece olumlu yönde ilerliyorlar. Yani herkes bunun farkına varmış durumda. Bu gelişmeler üzerine artık bir şeyleri inşa etmemiz daha kolay. Yolumuz elbette ki uzun ama elde ettiğimiz kazanımlar da son derece önemli.

COP devam ederken iklim sürecinin yetersiz olduğunu ve yenilenmesi gerektiğini vurgulayan, iklim camiasının önemli isimlerinin imzaladığı bir mektup yayımlandı.

Bu aslında bizim Glasgow'dan itibaren söylediğimiz bir konu. İklim konferansları artık Paris Anlaşması çerçevesinde yürütülmeli. Müzakerelerinin yapısı tamamen Kyoto döneminin, yani 1990'ların mantığıyla yürütülüyor. Kurumlar, kuruluşlar, yapılar hep o döneme ait. Paris Anlaşması sonrası örneğin High Level Champion gibi, Marakeş Partisi gibi yapılar sü-

"Bizler Don Kişot gibi yel değirmenlerine karşı çok büyük savaş verdik ve iklim camiası fosil yakıt bağımlı bir dünyayı yıkmayı başardı. Şimdi en zorlu aşamaya giriyoruz. Yeni bir dünya kuruyoruz. Bir şeyi yıkmak kolay, yeniden kurmak zor"

rece dahil edildi ama henüz tam oturmadı.

İklim konferansının başarı göstergesi 80 bin, 100 bin kişinin katılımı olmamalı; başarının ölçüsü uygulama olmalı. 2022'de UNFCCC Yönetici Sekreteri Simon Stiell, yüksek düzeyli uzmanlar heyeti oluşturacağını, onların sürece öncülük edeceklerini, dolayısıyla değişimin içeriden geleceğini vadedmişti. Biz buna katılmak istediğimizi belirtmiştik ama böyle bir yapı gerçekleşmedi.

Biz bu konuda hem ICLEI olarak hem de Yerel Yönetimler Kozası olarak kesinlikle sürecin yenilenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Yeni bir küresel işbirliği mekanizması geliyor ve biz artık kentsel dünyada yaşıyorsak yeni bir küresel yönetişimde kentler çok daha etkin yer almalı; hem ulusal düzeyde hem uluslararası düzeyde.

COP'ta, 2,5-3 derecelik bir ısınmaya doğru gidiyoruz denildi. Ama ısınmayı 1,5 derecede sınırlayabileceğimiz gibi konuşuluyor.

Paris Anlaşması'nda hedef ısınmayı 1,5 derecede sınırlamak ve bu hedefi yakalama şansımız vardı. Aradan 10 yıl geçti. İlk ulusal bildirimlerle 5 derecelik bir gidişatı 3,5 dereceye doğru çekme şansına gelsek de yetmiyordu. O yüzden yeni ulusal bildirimlere ihtiyaç vardı. 2025'te şayet daha kararlı, daha azim-

li, daha kapsamlı ulusal bildirimler getirilirse bunu yakalayabiliriz deniyordu. Yani 1,5 derecede tutma şansımız hâlâ var deniyordu. Şimdi bu siyasi belirsizlikler içerisinde gelecek ulusal bildirimler bundan uzaklaşırsa o zaman gerçekten ısınmayı 1,5 derecede sınırlama şansımız kalmayacak. Bu yıl WRI "[3. derece bir dünyada kentlerin durumu ne olacak?](#)" konulu bir rapor hazırladı. Örneğin kentsel afetlerde yaşanacak kayıplar 10 katlara çıkıyor. O raporu kimse konuşmadı bile. Oraya gelemedik bile.

İşte oraya gelememiş olmak, bu gerçeği konuşmamış olmak da... Ne diyelim? Çok ümit vadetmiyor.

Evet, eskisinden daha umutlu değiliz. Bir sene önce Dubai'ye gittiğimdeki atmosfer ya da düşünce yapısı ya da duygu yapısı çok farklıydı. Bakü'ye zaten moral bozukluğuyla gittik. Bakü'den sonra daha iyiye doğru gitme ihtimalimiz azaldı. O bir gerçek. Bir seçenek hâlâ var ya da bir oluşum hâlâ var ama pencere giderek kapanıyor. Öte yandan başka seçenek de yok gibi. Yani mücadele etmeye devam edeceğiz.

Geleceğe umutla bakacağız diyelim.

Evet ve o anlamda Türkiye'de de yapılacak çok şey var. Şöyle bir bilgi vereyim: An itibarıyla ICLEI bünyesinde Avrupa'da en çok üye belediyesi olan ülke Türkiye. Almanya'dan, İspanya'dan, Fransa'dan daha

"Evet, eskisinden daha umutlu değiliz. Bir sene önce Dubai'ye gittiğimdeki atmosfer ya da düşünce yapısı ya da duygu yapısı çok farklıydı. Bakü'ye zaten moral bozukluğuyla gittik. Bakü'den sonra daha iyiye doğru gitme ihtimalimiz azaldı"

fazla sayıda belediye Türkiye'den ICLEI'ye üye. Bu yıllardır yaptığımız çalışmalar, hakikaten senin de bu konuda bireysel ve kurumsal gönüllü katkıların sayesinde. ekolQ'da, Medyascope'ta yaptığımız pek çok çalışmanın etkisiyle bunlar yürüdü. 2025 yılında daha da büyüyeceğini tahmin ediyoruz. İstanbul bu yıl ICLEI'ye katılarak 200'üncü üyesi oldu. Bu konuda senin de yıllardır gerçekten çok güzel çabaların oldu. Bizi buluşturmaya çok çalıştın ve sonunda başardık. Bakü'de Türkiye açısından sevindirici güzel gelişmeler vardı. Örneğin, Muğla Büyükşehir Belediyesi Kentleşme ve Çok Katmanlı Yönetim Pavilyonu'nda çok güzel bir ev sahipliği yaptı. Yeni üyelerimizden Merzifon Belediyesi'ni ağırladık. Marmara Belediyeler Birliği, Türkiye Belediyeler Birliği yetkilileriyle buluştuk. COP29 Kentler ve Çok Katmanlı Eylem Pavilyonu'nun ev sahipliğini T.C. İller Bankası Genel Müdürlüğü ve Azerbaycanlı yetkililer yaptılar. Türkiye'de belediyelerin iklim çalışmalarında siyasi çekişmeleri bir tarafa bırakıp uzlaşmayı başardık; hem ülke düzeyinde hem de uluslararası düzeyde. Şahsen bir başka bilgiyi daha şöyle paylaşayım: Türkiye'deki paydaşlarla, dostlarımızla çalışmalarımızı ilerletmeye çalışıyoruz. Küresel İklim Akademisi diye yeni bir oluşum içerisindeyiz. Pek çok değerli arkadaşlarımızla birlikte yeni bir dernek kurduk. Kuruluş bildirgesini biz Bakü'deyken İçişleri Bakanlığı'na verdik. Önümüzdeki yıllarda Küresel İklim Akademisi olarak da sizlere seslenmeye çalışacağız. O konuda da senin katkılarını, desteğini bekliyoruz. Bu süreçlerde yeni bir ses, yeni bir fikir, yeni bir nefesle belki tekrar hem Türkiye hem bu bölge coğrafyası hem de küresel çalışmalara destek olabileceğimizi sanıyorum. Bu anlamda da son nefese kadar çalışmaya devam edeceğiz. #

Gülin YÜCEL, Brika Sürdürülebilirlik
gulin@brikasurdurulebilirlik.com

Hukuk, Hukuk Profesyonelliği ve Sürdürülebilirlik

Hukuk ve sürdürülebilirliğin ilişkisi sürdürülebilirlik çerçeveleri, standartları ve tüzükleri yanı sıra kendi kendini düzenleyen işletme kültürü arasında bir gelgit yaratmaktadır. Uyumlulukların sürdürülebilir yaşamın gereksinimlerini kapsamaya doğru ağır da olsa yol aldığı dönemimizde; hukuk profesyonelleri neleri düşünmeli, nelere yönelik sorumluluk almalıdır?

Bu soruyu, 2030 Amaçları'na yönelik beş senenin kaldığını hatırlayarak ve geçtiğimiz haftalarda gerçekleşen COP29 toplantılarının geride bıraktığı endişeli "gölge" altında gözden geçirmekte fayda var.

HUKUKTAN NE BEKLİYORUZ?

Belirsizlik ve karmaşa döneminde yorumlama, uyarma ve yönlendirme önemlidir.

Sorumlu çevresel ve sosyal uygulamaları zorunlu kılmak güçlü bir yasal çerçeveyi gerektirir.

Bu doğrultuda yasalar, davranışları şekillendirebilir, hesap verebilirlik yaratabilir ve böylece uzun vadeli sürdürülebilir kalkınmanın temelini atabilir.

Mahkemelerin ve düzenleyici otoritelerin desteğiyle kötü aktörleri (Sürdürülebilirlik, çevre koruma ve sosyal sorumluluk gibi alanlarda, yasalara ve düzenlemelere uymayanlar) sorumlu tutmak, hukukun bir diğer temel işlevidir.

Diğer yanda hükümetler, çevresel ve toplumsal zararlara neden olan kötü aktörleri araştıran ve

kovuşturulara destek ve kaynak tahsis etmelidir. Aksi takdirde kanunun amaçladığı şey ile gerçekte başarabilecekleri arasında bir uçurum ortaya çıkar.

2017 senesinde Capra, F., & Mattei, U. tarafından kaleme alınan "[Hukukun Ekolojisi](#)", çevresel sorunlara çözüm arayışında hukuk sisteminin rolünü sorgulamakta ve ekolojik ilkeler doğrultusunda yeni bir hukuk anlayışı geliştirilmesini önermektedir. Modern hukuk sistemlerinin çoğunlukla merke-

ziyetçi, hiyerarşik ve çıkar odaklı olduğunu; bu yüzden toplumsal ve çevresel adaleti sağlamakta yetersiz kaldığını ileri sürerler. Özetle, sadece doğayla değil, aynı zamanda toplumsal adaletle de uyumlu, sürdürülebilir bir hukuk sistemi oluşturulması çağrısında bulunurlar.

Çerçeveler ve Kapsayıcılık

Çevre yasaları ve sürdürülebilirlik anlaşmaları çerçevesinde kötü aktörleri sorumlu tutmak için gerekli hukuki mekanizmalar uygulanmalıdır. Bu, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde geçerli olan anlaşmalarda uyumluluğu sağlayacaktır.

Örneğin, Paris Anlaşması gibi küresel iklim değişikliği ile mücadele anlaşmaları, ülkelerin belirli hedeflere ulaşmasını zorunlu kılarken, mahkemeler bu hedeflerin ihlal edilmesi durumunda yaptırımlar uygulayabilir.

Hükümetler ayrıca sürdürülebilirlik politikalarını geliştirmek ve uygulamakla yükümlüdür. Bu politikaların etkinliği, mahkemelerin ve düzenleyici otoritelerin işleyişine bağlıdır. Hükümetlerin bu süreçte aktif rol alması, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne ulaşması açısından kritiktir.

Eşitlik

Demokrasinin temel ilkelerinden biri, bir ülkedeki tüm vatandaşların ve kurumların aynı yasalara karşı sorumlu olmasıdır. Yasa önünde eşitlik kavramı güvence altına alınmalıdır.

Sürdürülebilirliğe geçiş, bireyleri, toplulukları, şirketleri ve ülkeleri farklı şekilde etkileyen değişiklikler gerektirdiğinden, yasa, yasal sorumlulukların coğrafya, tarih, kırılabilirlik ve yetenek bağlamında adil olduğundan emin olmak için tüm paydaşlarıyla etki-leşime girmelidir.

Karbonsuzlaştırma çabası buna iyi bir örnektir.

Mevcut uluslararası hukuk, afetler ve iklim değişikliğinin etkileri bağlamında başka bir ülkeye kaçanlar için kabul ve kalma hakkı sağlamaz. İklim göçmenleri hangi uluslararası anlaşmada tanınmaktadır? Göç edenlerin tanımlanmasından, izlenmesinden ve korunmasından sorumlu bir uluslararası kuruluş var mıdır?

COP29 sonrasında şu soruları gündeme getirmek isteriz:

■ Sürdürülebilirliği yönlendirmede yasanın rolüne ilişkin ne kadar kapsayıcı söylem ve odaklanma vardır?

■ Hukuk mesleği, ilgili konuları tartışmak üzere toplanan yurt içi ve uluslararası iş, ekonomi ve politik forumlarda ne ölçüde temsil edilmektedir?

HUKUKÇULARDAN NE BEKLİYORUZ?

Temelde hukukçulardan beklenti, hukukun sağlayabileceği katkıyı savunmak; hukukun potansiyelini kullanmak ve başkalarının görmediği olasılıkları açığa çıkarmaktır.

EY ile Harvard Hukuk Fakültesi Hukuk Mesleği Merkezi (Harvard Law School Center on the Legal Profession) işbirliğinde gerçekleştirilen [Hukuk Danışmanlığı Gereksinimleri \(General Counsel Imperative\) araştırmasının](#) sonuçları sürdürülebilirlik ile ilgili konu başlıklarına bağlı hukuki riskler, uyum riskleri ve itibar risklerinin önlenmesinde ve yönetilmesinde hukuk departmanlarının ve hukuk danışmanlarının rolünün daha da önem kazandığına dikkat çekiyor. EY Hukuk Bölümü ve Harvard Hukuk Fakültesi Hukuk Mesleği Merkezi tarafından gerçekleştirilen araştırma kapsamında; 20 ülkede, 12 sektörü temsil eden şirketlerden toplam 1.000 hukuk başmüşaviri ve hukuk departman liderleri ile görüşülmüş.

Araştırmada öne çıkan bulgular şöyle:

Hukuk birimleri sürdürülebilirlik konularında paydaşların artan baskıları ile karşı karşıya ve risk profiline yeniden şekillendirilmesi ihtiyacı var.

Kamuoyunun şirketlerden artık sadece çevreye zarar vermemelerini değil, aynı zamanda çevresel ve sosyal meseleleri etkin bir biçimde ele almalarını da bekledikleri vurgulanıyor. Gönüllü çabalardan öte, artık sürdürülebilirlik kaynaklı itibar riskleri çok daha keskin hale gelmiş durumda. Kamuoyu beklentilerinin ilgili kurumun yasal yükümlülüklerini aştığı noktalarda şirket yönetimine uyum ve üst norm anlamında tavsiyelerde bulunmak da hukuk birimlerinden beklenti haline gelmiş durumda.

Bu itibar riskleri, hukuk departmanlarının diğer birimlerin günlük karar alma süreçlerine daha fazla dahil olmaları sonucunu doğuruyor.

Bununla birlikte çalışma, hukuk departmanlarının sürdürülebilirlikle bağlantılı iş yüklerindeki artışla başa çıkmak için ihtiyaç duydukları yeteneklere ve bütçe kaynaklarına genel olarak henüz sahip olmadıklarını da gösteriyor.

Sonuç olarak sürdürülebilirlik dönüşümünde hukukçulardan beklenti; proaktif bir yaklaşım sergile-

“Sorumlu çevresel ve sosyal uygulamaları zorunlu kılmak güçlü bir yasal çerçeveyi gerektirir. Bu doğrultuda yasalar, davranışları şekillendirebilir, hesap verebilirlik yaratabilir ve böylece uzun vadeli sürdürülebilir kalkınmanın temelini atabilir”

“Çevre yasaları ve sürdürülebilirlik anlaşmaları çerçevesinde kötü aktörleri sorumlu tutmak için gerekli hukuki mekanizmalar uygulanmalıdır. Bu, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde geçerli olan anlaşmalarda uyumluluğu sağlayacaktır”

meleri, yasal uyumu sağlamaları, riskleri yönetmeleri, eğitim vermeleri ve diğer departmanlarla işbirliği yapmalarıdır.

HUKUKÇULAR İÇİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK REHBERİ

Proaktif bir yaklaşım içerisinde olabilmeleri için hukukçuların şu başlıklar konusunda bilgili olmalarını öneriyoruz:

Çevre Kanunları ve Yönetmelikleri

- Kirillik kontrolü (Örneğin, Temiz Hava Yasası, Temiz Su Yasası),
- Atık yönetimi ve tehlikeli maddeler düzenlemeleri,
- İklim değişikliği mevzuatı (Örneğin, karbon ticareti, yenilenebilir enerji teşvikleri),
- Tehlike altındaki türlerin ve biyolojik çeşitliliğin korunması.

İklim Değişikliği Hukuku

- Karbon fiyatlandırması (Örneğin, karbon vergileri, karbon ticaret sistemleri),
- Yenilenebilir enerji teşvikleri ve geçiş politikaları,
- İklim uyum ve azaltma politikaları.

Sürdürülebilirlik Raporlaması

- Gereksinimler, örneğin, Avrupa Birliği'nin (AB) Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifi,
- Farklı sektörler için uygulama öncelikleri.

Sürdürülebilir Tedarik Zinciri ve İnsan Hakları Durum Tespiti

- Tedarik zincirlerinin sürdürülebilir, etik kaynaklı ve insan hakları ihlallerinden arınmış olması koşulları,
- Tedarik zinciri şeffaflık yasaları (Örneğin, İngiltere'nin Modern Kölelik Yasası, Kaliforniya Tedarik Zincirinde Şeffaflık Yasası),
- Çatışma mineralleri ve yasa dışı ağaç kesimi ile ilgili düzenlemeler,
- Yeşil-yıkama (Yeşil-boyama),
- Tanım ve yanlış uygulama boyutları, etkileri.

SONUÇ

Hukuk yaşam alanlarının sürdürülebilirlik dönüşümü adına kritik bir noktadır. Mevcut uygulamalara bakıldığında önemli eksiklikler olduğu görülmektedir. Hukuk profesyonellerinin bireysel ve kurumsal rollerinde aktif rol almaları gerekmektedir. #

Prof. M. Levent KURNAZ Boğaziçi Üniv. İklim Değişikliği ve Politikaları Uyg. ve Araş. Merk

Para COP'u

Geçen sene COP28'in sonundan bu sene COP29'da neler olacağı aslında açıkça görülüyordu. Şaşırdık mı? Aslında ben şaşırdım. Bu kadar da kötü olmasını beklemiyordum. İlk defa bir Taraflar Konferansı'nın tamamında orada bulundum ve geçirdiğim iki haftaya pişman mıyım? Sanırım. O iki haftayı iklim konusunda çok daha faydalı şeyler yaparak harca-yabilirdim.

Mutlaka toplantıya katılanlar politikayı geniş biçimde anlatacaklardır. O nedenle ben biraz Bakü'yü anlata-yım sizlere. Sürdürülebilir Gelecek Platformu olarak son bir seneyi bu toplantıya hem Türkiye hem de Azerbaycan'da hazırlanarak geçirdik. Bakü ilginç bir şehir. Çok güzel yerleri var ve bunları kolaylıkla görebiliyorsunuz ama çok kirli yerleri de var ve buraları kesinlikle göremiyorsunuz çünkü tüm çirkinliklerin çevresi perdelerle kapatılmış durumda, yani herkes kafasını kuma gömüyor. Toplantının yapılacağı Olimpiyat Stadı'nda Temmuz ayına kadar çok ciddi bir çalışma yoktu. Temmuz ayında "Nasıl yetiştirecekler?" diye düşünürken Eylül ayında binaların yükseldiğini, Kasım ayında gittiğimizde de hazır olduğunu gördük. Şarm el-Şeyh ile kıyaslandığında altyapısı daha sağlam bir toplantıydı. Dubai ile kıyaslandığında nispeten daha derli topluydu. Geçen sene Dubai'de günde ortalama 20.000 adım atarken bu sene 12.000-13.000 civarı yeterli oldu. Ayrıca mekanın önemli bir kısmı da kapalı alan olduğundan hava sıcaklığı fazla tesir etmedi.

Bakü aylardır bu toplantıya hazırlanmıştı. Hatta ilk günlerde neredeyse tüm yolları kapatmış oldukla-

rından toplantıya gidebilmenin tek makul yolu servis otobüsleriyle ulaşım. Servis otobüsleri de kalabalık olmalarına rağmen iyi çalıştı. İki hafta boyunca Bakü'de tüm okullar tatildi, işyerlerinin çoğu da uzaktan çalışıyordu. Okulların tatil olmasının faydası büyüktü; üniversite öğrencilerinden bir ordu oluşturup şehre dağıtmışlardı ve çoğu köşede "Yardım ister misiniz?" diyen gençler vardı. Kısacası, lojistik olarak ellerinden gelenin en iyisini yapmışlardı. Ancak bu toplantı bir fuar değildir. Bu toplantıyı sahiplenen ülke aynı zamanda iki senelik bir süre için uluslararası ortamda iklim değişikliği görüşmelerinin de bayrağını taşımak zorundadır. Azerbaycan bu noktada oldukça başarısız oldu. Büyük ve iyi organize edilmiş bir fuarı başarıyla tamamladılar ama son yıllardaki en başarısız Taraflar Konferansı'na da ev sahipliği yaptılar. Çünkü bu konferans bağlamında kendilerinden politik olarak ne beklendiğinin farkında olmadılar, olsalar bile ellerinden gelebilecek fazla bir şey yoktu.

EV ÖDEVLERİ YAPILMAMIŞTI

Böylesi toplantılarda alınacak kararlar orada geçirilen iki hafta süresince alınmaz. Bu kararların çoğunluğu önceden belirlenen ama son iki haftada ayrıntıları düzenlenen kararlardır. Bunun sağlanabilmesi için de ev sahibi ülke toplantı öncesinde yoğun bir diplomasi çabasının merkezinde olur. Geçtiğimiz sene Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) bile toplantı öncesinde çeşitli ülkelerde toplantılar düzenleyerek çıkmasını istediği kararlar çerçevesinde kamuoyu

oluşturmaya yönelik çalışmalar yapmıştı. Azerbaycan'ın yöneticisi Muhtar Babayev'i Bakü'de tanıdık.

Aslında Babayev'in yapması gereken iş çok zordu ve bu zoru başarabilecek donanıma, hem kişisel hem de ülke bağlamında sahip değildi. Bu toplantıyı ülkemizde düzenleyecek olsak belki ülke bağlamında politika geliştirme açısından yeterliliğimiz olabilir ama dünyanın herhangi bir devlet başkanını arayıp randevu alabilecek yetkinliğe sahip bir yönetici bulmakta zorluk çekeceğimizi düşünüyorum. Burada yanlış anlaşılacak istemem, "Sayın Cumhurbaşkanımız ya da Dışişleri Bakanımız bu randevuyu alamaz" demiyorum. Bu toplantının başkanı olarak belirlenecek kişi bugünkü siyasi sistemin tepesinde kiler olamayacağı için, bir alt seviyeye indiğimizde Azerbaycan'ın zorlandığı gibi zorlanacağımız görüşümdedir,

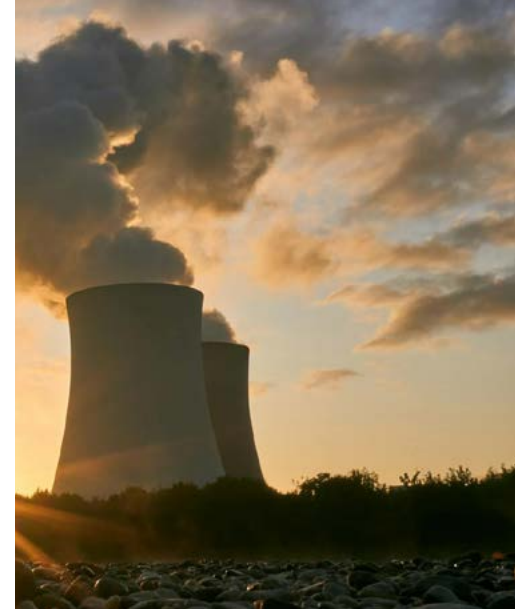
çünkü biz senelerdir devam eden görüşmelerin merkezinde hiç yer almadık, bu nedenle de o politikaların ustası sayılmayız.

YERYÜZÜ EN AZ 2 °C SICAKLIK ARTIŞINA MAHKUM EDİLDİ

Toplantıda üç ana konuya karar verilmesi gerekiyordu. Öncelikle, iklim değişikliğinin önlenmesi için Birleşmiş Milletler (BM) gelişmiş ülkelere senede 1,3 trilyon dolar finansman sağlanması gerektiğini ortaya koymuştu. Gelişmekte olan ülkeler de bu finansmanın İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin temelinde olduğu gibi gelişmiş ülkeler tarafından sağlanmasını istediler. Gelişmiş ülkeler de 1992'de anlaşma yapılırken finansman sağlama yükümlülüğü olmayan ama aradan geçen zamanda gerekli finansmanı sağlaması kolaylaşan Çin ve Körfez ülkeleri gibi tarafların

"Geçtiğimiz sene Dubai'de 'fosil yakıtlardan uzaklaşma' kararı sonuç metnine girmişti en azından.

Bu sene sonuç metninde 'fosil yakıt' kelimesi bile geçmedi. Dolayısıyla bu bağlamda beklenen ileri adımları bırakın, geriye doğru bir adım atıldı!"

"Belki de Kopenhag'daki Taraflar Konferansı ile kıyaslanabilecek kötülükte bir COP yaşadık. Bir daha bu kadar kötü bir COP yaşar mıyız? Pek sanmıyorum çünkü burada ümitlerin tamamen söndüğünü hissettim"

da katkı sağlaması gerektiğini söylediler. Ayrıca bu finansmanın sadece ülkeler değil, tüm kanallardan toplanması gerektiğini belirttiler. Toplantılar bu noktada kilitlendi ve son ana kadar da çözülmedi. Son anda gelişmiş ülkeler "Biz senede 300 milyar dolar vermeye çalışırız, bunu da hemen veremeyiz, şimdiki 100 milyar dolar seviyesinden 2035'e kadar 300 milyara çıkarız, ya bunu kabul edin ya da anlaşma olmaz" resti çektiler. Babayev de gelişmekte olan ülkeleri bunu kabul etmeye ikna etti ve bu önemli bir başarı olarak algılandı, ne yazık ki. Oysa para için toplanan bir konferanstan istenen finansman sonucu çıkmadığından yeryüzü en az 2 °C sıcaklık artışına mahkum edilmiş oldu.

"Finansman konusunda anlaşamadılar ama fosil yakıtlardan çıkış konusunda anlaşılabilir" dedik fakat Babayev burada daha da kötü davrandı. Geçtiğimiz sene Dubai'de "fosil yakıtlardan uzaklaşma" kararı sonuç metnine girmişti en azından. Bu sene sonuç metninde "fosil yakıt" kelimesi bile geçmedi. Dolayısıyla bu bağlamda beklenen ileri adımları bira-

kın, geriye doğru bir adım atıldı.

Ama daha ilk gün taraflar, ülkeler arasında karbon ticaretinin önünü açan kararı kabul ettiler. Biliyorsunuz benzer bir yapı Kyoto Protokolü'nde de vardı ve seragazi salımlarını azaltmada hiçbir fayda sağlamamıştı. Şimdi tüm taraflar "Emisyon ticaretinden nasıl para kazanırız?" konusunda hızla hemfikir oldu ama kimse "Bu emisyon ticareti toplam salımları azaltacak mı peki?" diye sormadı. Azaltmayacağını ama halkın gözünü boyama bağlamında epey faydalı olacağını kolayca söyleyebilirim.

Sonuç olarak, belki de Kopenhag'daki Taraflar Konferansı ile kıyaslanabilecek kötülükte bir COP yaşadık. Bir daha bu kadar kötü bir COP yaşar mıyız? Pek sanmıyorum çünkü burada ümitlerin tamamen söndüğünü hissettim. Bu sene Bakü'ye gelmiş olanların önemli kısmının seneye Belem'e gitmeyi istemeyeceklerini düşünüyorum. Bence İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi artık yolunun sonuna geldi. Ya yeni bir anlaşma tasarlanır ya da bir daha COP'larda işe yarar bir sonuç alınamaz. #

Prof. Dr. E. Didem EVCİ KİRAZ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD. Öğretim Üyesi, Disiplinlerarası Çevre Sağlığı Anabilim Dalı Başkanı

Sağlık Sektörü Gözlüğüyle COP29 Okuması ve Belem Ödevleri

BİR HALK SAĞLIĞI UZMANI DÜNYA İKLİM ZİRVESİNE NEDEN KATILIR?

Ben tıp doktoru ve halk sağlığı doktoruyum. 1996'dan bu yana ulusal ve uluslararası düzeyde iklim ve sağlık platformlarında bulundum ve çalıştım. Özellikle 2018 yılından itibaren Türkiye'de [Climate Promise](#) (İklim Sözü) Projesi, [İklimin](#) Projesi, [İklimi Duy](#) Projesi ve [İklimce Sohbetler](#)'de iklim ve sağlık araştırma, izleme, analiz ve raporlama, eğitim, farkındalık artırma konularında çalıştım. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Türkiye Ülke Ofisi (UNDP Türkiye) işbirliğinde yürütülen [Türkiye'de İklim Değişikliğine Uyum Eyleminin Güçlendirilmesi Projesi'nde \(İklim Uyum\)](#) Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) "Sağlık Sektörü Uzmanı" olarak görev yapmaktayım. Ulusal İklim Uyum Stratejisi ve Eylem Planı ile dört pilot il için Yerel İklim Uyum Stratejisi ve Eylem Planı'nın halk sağlığı bölümlerinin hazırlanmasına katkıda bulunmaktan çok mutluyum. Türkiye'nin ilk iklim ve sağlık ilişkisinde tehlike, etki, etkilebilirlik ve risk değerlendirme uzmanıyım. 3 Kasım 2021 tarihinde 26. Taraflar Konferansı'nda (COP26) Türkiye'yi temsil ettim. COP 29 benim ikinci COP'um. Bir halk sağlığı uzmanı olarak, kendimi sağlığın iklim değişikliğinin etkilerinden korunması ve toplum sağlığının direncinin artırılması konularında sorumlu hissediyorum. Dünyanın tüm iklim uzmanlarının bir araya geldiği Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de düzenlenen 29. Taraflar Konferansı'nda (COP29) yer almak

benim görevim, kendimi geliştirme yolum, tüm bilgi ve deneyimlerimi paylaşabilmem için önemli bir platform.

SAĞLIK COP29'DA NEREDEYDİ?

Sağlık iklim zirvelerinde başrolde olmalı. COP29'da başrolü finansman kaptı. Sağlık ve para bir arada konuşulması zor konular. [Sağlıkta etik](#) ile sınırları belirlenen, [hastalık yükü](#) kavramıyla sağlık ekonomisi çatısı altına alınan, bir insanın sağlıklı yaşam yıllarının kaybının bir toplum için maliyetini ölçmenin ağırlığı altında ezilen, sağlık hizmetlerinin dirençliliğini artırmak için gerekli olan finansman ilişkisi. İklim değişikliği özelinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) raporlarında yer alan şu cümle çok önemli: "[Sağlık pazarlık konusu değildir](#)".

İklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerinin ele alınmasında kilometre taşlarından ikisi Dünya Sağlık Örgütü COP24 İklim ve Sağlık Özel Raporu ve COP28 İklim ve Sağlık Deklarasyonu'dur. COP29, bu iki raporda vurgulanan önceliklerin finansmanı açısından önemliydi. DSÖ tarafından oluşturulan "**COP 29 Sağlık Pavilyonu**" COP29'da ele alınan sağlığın ev sahipliğini yaptı. Bunun yanı sıra sağlık, Mavi ve Yeşil Zonlar'da, farklı ülke ve sivil toplum kuruluşu (STK) platformlarında da ele alındı.

COP29'DA SAĞLIK ANA GÜNDEM MADDELERİ

Öncelikle [DSÖ, COP29 için sağlık özel raporu](#) hazırlandı ve bu raporda; "**İnsanlar, Mekan ve Gezegen**"

için sağlıklı, güvenli ve dirençli plan, program, proje ve girişimlerin hızlandırılmasını vurguladı. Rapor, Bakü'de tüm katılımcıların dikkatine sunuldu.

Bilimsel komite üyesi olmaktan onur duyduğum ve 1996 yılından bu yana kavramın yaygınlaştırılması ve Türkiye'de geliştirilmesi için çalıştığım, 2023 yılında 35. yılını kutladığımız [DSÖ Sağlıklı Şehirler vizyonu](#) nihayet COP29 iklim zirvesinde ana gündem maddesi oldu. Geleceğin sağlıklı ve dirençli şehirlerini inşa etmek için [COP29 Dirençli ve Sağlıklı Şehirlerle Çok Sektörlü Eylem Yolları \(MAP\) Deklarasyonu](#) yayımlandı.

COP29 sonucunda, gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliğinin etkileriyle mücadele etmelerine yardımcı olmak üzere 2035 yılına kadar "yılda 300 milyar dolarlık bir finansman hedefi" sağlanması konusunda anlaşmaya varıldı. Ek fonlar, sağlığa özel iklim adaptasyon ve azaltma stratejilerinin uygulanması için çok önemli olacaktır.

İklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerini daha iyi takip edebilmek için COP29, "[Herkes için Erken Uyarı](#)" adı verilen küresel sağlık izleme sistemlerinin kurulmasına hız kazandırılmasını önerdi. Bu sistemler, iklimle ilgili sağlık sonuçlarına ilişkin verileri toplayıp analiz ederek politika yapıcılar ve sağlık uzmanları için önemli bilgiler sağlayacaktır. Yanı sıra eğilimleri izleyerek ve ortaya çıkan sağlık tehditlerini belirleyerek, hedeflenen müdahalelere rehberlik etmeye ve halk sağlığı müdahalelerini iyileştirmeye yardımcı olacaktır. Bu sistem afetlere özgü erken uyarıdan ziyade daha çok farkındalık yaratan, hızlı müdahale geliştiren bir sistem olmalı ve

"[iklim değişikliğinde halk sağlığı erken uyarı sisteminde](#)" dönüşmelidir. Erken uyarının nihai alıcısı halk olmalıdır.

COP29, sağlık-iklim taahhütlerini ilerletmeye adanmış yeni bir koalisyonun kurulmasına sahne oldu. Bu koalisyon, sağlıkla ilgili hususları iklim politikalarına entegre etmek ve iklim eylem planlarında sağlığa öncelik verilmesini sağlamak için çalışacaktır. Koalisyon, sektörler arası çabaları koordine ederek, sağlığın çevresel belirleyicilerini ele almayı ve iklim değişikliğinin yüklediği sağlık eşitsizliklerini azaltmayı amaçlamaktadır. Bu noktada, literatüre Türkiye tarafından kazandırılan "[sağlığın iklim belirleyicileri](#)" kavramını vurgulamakta yarar vardır.

İklim sinyalleri, kırılganlık ve risk modelleri ile hastalık sürveyansının birlikte izlendiği ve değerlendirildiği yeni yapıların kurulması gerekiyor.

Bu önemli gelişmelere ek olarak COP29, iklim sağlığı eylemlerine toplum katılımı ve katılımının gerekliliğinin altını çizdi. Yerel toplulukların karar alma süreçlerine dahil edilmesi, seslerinin ve ihtiyaçlarının politikalara ve müdahalelere yansıtılmasının sağlanması esastır. Eğitim ve kapasite geliştirme girişimleri yoluyla toplulukların güçlendirilmesi, dayanıklılığı artırabilir ve taban düzeyinde sürdürülebilir sağlık uygulamalarını teşvik edebilir.

Ayrıca COP29, iklim ve sağlık sorunlarının ele alınmasında yenilikçi teknolojilerin ve dijital çözümlerin rolünü kabul etti. Gelişmiş veri analitiği, uzaktan algılama ve teletıp entegrasyonu, iklimle ilgili sağlık sorunlarını izleme ve bunlara müdahale etme yöntemlerimizde devrim yaratabilir. Bu teknolojilerden

"İklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerinin ele alınmasında kilometre taşlarından ikisi Dünya Sağlık Örgütü COP24 İklim ve Sağlık Özel Raporu ve COP28 İklim ve Sağlık Deklarasyonu'dur. COP29, bu iki raporda vurgulanan önceliklerin finansmanı açısından önemliydi"

yararlanmak, daha hassas ve verimli sağlık müdahalelerine olanak tanıyacak, nihayetinde sağlık sonuçlarını iyileştirecek ve etkilenebilirliklerini azaltacaktır.

TÜRKİYE PAVİLYONUNDA İKLİM VE SAĞLIK İLİŞKİSİ ELE ALINDI

Türkiye iklim ve sağlık stratejisi çalışmaları 2010 yılında başladı. Türkiye, 2010 yılında başlayan ve Sağlık Bakanlığı tarafından DSÖ ile işbirliği içinde yürütülen çalışmaların ana ürünü olan [İklim Değişikliğinin İnsan Sağlığı Üzerindeki Olumsuz Etkilerine İlişkin Strateji ve Eylem Planı](#)'nı 2015 yılında yayımladı. 2022 yılında DSÖ web sitesinde yayımlanan [Türkiye'nin Sağlık ve İklim Değişikliği Profili](#), iklim değişikliğinin etkileri karşısında Türkiye'nin güçlü ve zayıf yönlerini, fırsatlarını ve gelecekte karşılaşması beklenen tehditleri ortaya koyuyor. Sağlık Bakanlığı ulusal iklim ve sağlık çalışmalarını yürütmeye devam ediyor.

Türkiye'nin [ulusal](#) ve [yerel](#) iklim değişikliği azaltım ve uyum stratejisi, eylem planları ve [risk değerlendirme](#), [halk sağlığı risk haritası](#) hazır. [Türkiye'de sağlıklı, güvenli ve dirençli mahalle ve şehir yol haritası çalışmaları](#) da başladı.

Tüm bu gelişmelerin dile getirildiği bir oturum Türkiye Pavilyonu'nda gerçekleşti. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun (UNFPA) 18 Kasım 2024 tarihinde, "[İklim Değişikliğinden Etkilenen De-](#)

mografi ve Sağlık, Kadınlar ve Gençler için Etkileri" [yan etkinliği](#),

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı moderatörlüğünde, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, UNFPA, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi ve iklim elçileri gibi farklı aktörler tarafından gerçekleştirildi. Panel şeklinde gerçekleşen yan etkinlikte, uyum ve azaltım için güçlendirilmiş aktörler olarak gençlerin ve kadınların rollerine özel bir odaklanma ile aralarındaki bağlantıları ve olası eylemleri tartışıldı.

İklim ve sağlık uzmanı olarak akademisyen kimliğim ile yer aldığım bu yan etkinlikte kadın ve genç bağlamında aşağıdaki başlıklar altında konuştum:

- İklim krizinin demografi ve sağlık üzerindeki etkisine ilişkin araştırma ve veriler,
- Türkiye'de yapılanlar ve eksiklikler,
- Dünyadaki en iyi uygulamalar doğrultusunda önerilen eylemler (hem politika hem de bireysel düzeyde).

COP30 BELEM'E KADAR YAPILACAKLAR

COP29 kararları doğrultusunda yeni gelişmeler olacaktır. Ancak para, zaman, insan gücü, siyasi kararlılık ve yerel düzeyde uygulama hedefi gerekiyor. COP29'da özellikle yerel iklim eylem planlarında sağlığı merkeze alarak planlamalar yapılması gerektiği belirtildi.

Sonuç olarak iklim ve sağlık uzmanları olarak gelecek yıl Brezilya'nın Belem kentinde düzenlenecek COP30'a kadar çok çalışmamız gerekiyor. Özetlemeye çalıştığım COP29 çıktılarında ulaşmak için çeşitli disiplin ve sektörlerin aynı masada gerekli akışlar, süreç planlaması ve detaylar üzerinde mesai harcaması gerekiyor.

Akademik çalışmalar, uluslararası ve ulusal politika bulguları, iklim ve sağlık konusunda dünyada ve Türkiye'de çok sınırlı çalışma olduğunu gösteriyor. Bu konudaki temel saptamaları şöyle sıralayabiliriz:

- Veri yok.
- Bazı konular için veri var ancak kanıt havuzu boş.
- İklim sinyalleri ve sağlık araştırmaları birlikte izlenmiyor ve değerlendirilmiyor.

“COP29 kararları doğrultusunda yeni gelişmeler olacaktır. Ancak para, zaman, insan gücü, siyasi kararlılık ve yerel düzeyde uygulama hedefi gerekiyor. COP29’da özellikle yerel iklim eylem planlarında sağlığı merkeze alarak planlamalar yapılması gerektiği belirtildi”

Peki ihtiyaçlarımız neler?

- **Etkilenebilirlik ve risk analizleri:** Hanehalkı, mahalle, şehir, bölge ve ülke düzeyinde iklim sinyalleri, etki büyüklüğü, hangi nüfusların etkilendiği (Özellikle kadınlar ve gençler de dahil olmak üzere ele alınmayan gruplar dikkate alınarak), kırılganlık ve risk analizleri.
- **İklime duyarlı hastalıkların listesi:** Her şehir için iklime duyarlı hastalıklar listesi oluşturulmalı ve coğrafi bilgi sistemleri yardımıyla iklim analizlerine entegre edilmelidir. Gerçek risk ancak bu şekilde belirlenebilir.
- **İklim değişikliği ve halk sağlığı erken uyarı sistemleri:** Her bir vatandaşımızın iklim duyarlılığına ve iklime uyum kapasitesine göre düzenlenen, nihai alıcısı halk olan, iklim sinyallerinin ortaya çıkma ihtimali olduğunda veya mevcut iklim senaryolarına göre kesintili bildirim sağlayan sistemlerdir.
- **İklim değişikliği ve sağlık profesyonelleri/araştırmacıları:** İklim değişikliği ve sağlık, iklim ve sağlık araştırmaları etik kuralları, eğiticiler ve eğitim müfredatları, eğitim modülleri, eğitim metodolojisinin hazırlanması ve geliştirilmesi gerekiyor.
- **Sağlığın toplumsal belirleyicilerinin izlenmesi:** İklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerini sadece mevcut sağlık izleme modelleri ile izleyemezsiniz. Sağlık gözetim sistemleri, iklim sinyallerini ele alarak

ve kırılganlık ve risk analizini dahil ederek oluşturulmalıdır.

- **İklim ve sağlık finansmanı:** İklim finansmanının sağlığa ayrılan payının hızla artırılması.
- **İklim ve sağlık konusunda hassas gruplarla çalışma ve tartışma kültürü:** Tüm bu sayılanları kaliteli ve güçlü bir şekilde yapabilmek için gençler ve kadınlarla birlikte bir çalışma kültürü oluşturmak.
- **İklim değişikliği ve sağlık sosyal kanıt havuzu** (Vatandaşların şehirler hakkındaki görüşlerini duymalıyız).
- **Sağlığın iklim belirleyicilerinin izlenmesi.**
- **Her şehir için yerel iklim ve sağlık uyum eylem planları.**
- **İklim ve sağlık açısından dirençli şehirler oluşturmak için metodoloji.**

SONUÇ

COP29, sağlık sektörünün iklim değişikliği bağlamında öncelikli bir konu olarak ele alınmasının gerekliliğini bir kez daha ortaya koydu. Ancak, bu kararların hayata geçirilmesi için yüksek düzeyde taahhüt, kapsamlı bir finansman planı ve etkili bir işbirliği gereklidir. Sağlık, yerel ve ulusal iklim eylem planlarının ana başlığı haline gelmelidir. Aksi takdirde, bir halk sağlığı uzmanı olarak yalnızca ölenleri ve hayatta kalanları saymakla yetinebiliriz. #

“Bilinçli Adımlar, Güvenli Yarınlar” Programı Başlıyor

Allianz Türkiye, ülkemizin ilk ve tek akredite deprem ve yangın test ve eğitim merkezi Allianz Teknik danışmanlığında ve Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV) işbirliğiyle 7-14 yaş grubu çocuklar için yeni bir kurumsal sosyal sorumluluk programı başlatıyor. Deprem öncesinde, sırasında ve sonrasında yapılması gerekenlere dair çocukların farkındalığını artırmayı hedefleyen “Bilinçli Adımlar, Güvenli Yarınlar” programı, tüm TEGV noktalarında zorunlu eğitim modülü olarak uygulanacak. Bire bir ve çevrimiçi Allianz Teknik ziyaretleri ve kazanımları pekiştiren kutu oyunları da desteklenecek program kapsamında 3 yılda 34 ilden 135 bin çocuğa ulaşılması hedefleniyor.

Allianz Türkiye, deprem ve yangın konularında toplumsal risk farkındalığını artırma hedefiyle hayata geçirdiği Allianz Teknik Deprem ve Yangın Test ve Eğitim Merkezi'nin beşinci yılında yeni bir kurumsal sosyal sorumluluk programı başlattı. Deprem kuşağında yer alan Türkiye'de afetlere karşı bilinçli bir toplumun inşasına katkıda bulunmak amacıyla Allianz Teknik danışmanlığında ve Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV) işbirliğiyle yürütülecek “Bilinçli Adımlar, Güvenli Yarınlar” programı, Allianz Türkiye CEO'su Tolga Gürkan ve TEGV Genel Müdürü Sait Tosyalı'nın ev sahipliğinde, Allianz Teknik'te düzenlenen bir basın toplantısıyla tanıtıldı.

PROGRAMLA 135 BİN ÇOCUĞA ULAŞILACAK

Üç katmanlı bir eğitim programı olarak tasarlanan “Bilinçli Adımlar, Güvenli Yarınlar” programı kapsamında ilk etapta 7-14 yaş grubu çocukların, tüm TEGV noktalarında iki modülden oluşan zorunlu eğitime katılmaları; deprem öncesi, sırası ve sonrası yapılması gerekenlere dair doğru davranış şekilleri konusunda bilinçlenmeleri hedefleniyor. Eğitimlerde çocuklara; etkinlikler, videolar, tatbikatlar ve oyunlarla doğal afetlerin nasıl ayırt edileceği, “çök-kapan-tutun” yönteminin ne olduğu ve nasıl

uygulanacağı anlatılacak. Programın ikinci etabında, Allianz Teknik'i bire bir veya çevrimiçi ziyaret eden çocuklarda afet ve risk farkındalığının artırılmasına odaklanılacak. Program için ayrıca, çocukların deprem konusunda aldıkları eğitimleri ve kazanımlarını pekiştirmeyi amaçlayan özel bir kutu oyunu da tasarlandı. Deprem farkındalığını artırmaya yönelik hazırlanan kutu oyunu, TEGV noktalarında tüm çocukların kullanımına açık olacak. Aynı zamanda TEGV'in işbirliğindeki okullarda serbest ders saatlerinde uygulanması desteklenecek. Yanı sıra kutu oyunu TEGV Dükkan'da satışa sunulacak ve satılan ürünlerin tüm geliri çocukların nitelikli eğitim desteği alabilmesi için TEGV'e aktarılacak. Bir yıldır pilot uygulama kapsamında İstanbul, Ankara ve Van'da yaklaşık 500 çocukla yürütülen “Bilinçli Adımlar, Güvenli Yarınlar” programının yaygınlaştırılmasıyla, 3 yılda 34 ilden 135 bin çocuğa ulaşılması hedefleniyor.

TOLGA GÜRKAN: “AFET KONUSUNDA BİLİNÇLİ ÇOCUKLAR, AİLELERİ VE ÇEVRELERİ İÇİN DE GÜVENCE OLACAK”

Toplantıda konuşan Allianz Türkiye CEO'su Tolga Gürkan, toplumsal risk farkındalığını artırmanın önemine dikkat çekerek şunları söyledi: “Türkiye'nin bir deprem

ülkesi olduğu gerçeğini, geçtiğimiz yıl yaşadığımız ve ağır kayıplar verdiğimiz 6 Şubat depremleriyle acı bir şekilde hatırladık. Tüm ülkemizle birlikte biz de depremin yaralarını hızla sarabilmek için toplumsal dayanışmaya odaklandık. Allianz olarak oluşturduğumuz 120 milyon liralık fonla; ilk etapta arama-kurtarma ve acil yardım faaliyetlerine, ardından da orta ve uzun vadede afet sonrası yaraların iyileşmesi, toplumsal kalkınmanın desteklenmesi ve afet riskinin azaltılması başlıklarına yoğunlaştık. Biliyoruz ki, ülkemizin karşı karşıya olduğu kritik riskler için atılabilecek en önemli adım, risk meydana gelmeden önlem alabilmek. Bunu başarmanın yolu ise bireysel ve kurumsal farkındalığı artırmaktan geçiyor. Bu amaçla ve “Türkiye’nin Allianz’ı” olarak gelecek nesillere duyduğumuz sorumlulukla “Bilinçli Adımlar, Güvenli Yarınlar” programını başlatmaktan mutluluk duyuyoruz. Amacımız, çocuklarımıza erken yaşta afet bilincini kazandırmak ve onların gelecekte güvenli bir toplum inşa etmelerine destek olmak. Çocuklarımızın afet bilinci konusunda donanımlı bireyler olarak yetişmeleri, sadece kendileri için değil, aileleri ve çevreleri için de büyük bir güvence olacak.”

Gürkan konuşmasında, Allianz Teknik’in kuruluşunun beşinci yılına özel açıklamalarda da bulundu: “Allianz Teknik, sürdürülebilir değer yaratma modeliyle yaptığımız en önemli yatırımlardan biri. 2019 yılında 30 milyon TL yatırımla Allianz Teknik’i kurarken hedefimiz, ülkemizin karşı karşıya olduğu deprem ve yangın tehlikelerine karşı toplumsal risk farkındalığını artırmaktı. Türkiye’nin modern ekipmanlarla donatılmış, yangın ve deprem testlerini tek bir merkezde toplayan ilk ve tek akredite laboratuvarı olan Allianz Teknik’in çatısı altında yaptığımız testler, verdiğimiz eğitimler ve sunduğumuz danışmanlık hizmetleriyle, sadece paydaşlarımızın değil, toplumun her kesiminin güvenli bir geleceğe adım atmasına yardımcı olduk. Beş yılda toplamda 10 bin saatten fazla süren testler gerçekleştirdik. Bu testler yalnızca güvenli ürünler geliştirilmesine yardımcı olmakla kalmadı, aynı zamanda ülkemizin afetlere daha hazır hale gelmesine katkı sağladı. Allianz Teknik’te geçtiğimiz yıl devreye aldığımız çevre ve iklim değişikliği hizmetleriyle de başta KOBİ’ler olmak üzere, yeşil dönüşüm yolculuğundaki işletmelere, seragazı emisyonlarının hesaplanması ve azaltılması, iklim

değişikliğinin etkilerinin belirlenmesi ve bu kapsamda ortaya çıkan risklerin yönetilmesi gibi alanlarda hizmet veriyoruz.”

SAİT TOSYALI: “100 BİNİ AŞKIN GÖNÜLLÜMÜZÜN DESTEĞİYLE 3,2 MİLYON ÇOCUĞUMUZA UMUT OLDUK”

TEGV ve deprem bölgesi çalışmaları hakkında bilgilendirme yapan TEGV Genel Müdürü Sait Tosyalı ise şunları söyledi: “Bir Çocuk Değişir Türkiye Gelişir ilkesiyle nesillerin çağdaş ve evrensel değerlere sahip, Cumhuriyet’e bağlı yetişmesi için ilköğretim çağındaki çocuklara nitelikli eğitim desteği sunuyoruz. 30’uncu yılımızı kutlamaya hazırlanırken, 100 bini aşkın gönüllümüzün desteğiyle 3,2 milyon çocuğumuza umut olduk. 26 ilimizdeki, 74 etkinlik noktamızda çocuklarımızın geleceğini aydınlatmaya devam ediyoruz. 1999 depremi ve sonrasındaki afetlerde üstlendiğimiz sorumlulukla eğitimin kesintiye uğramaması prensibiyle hareket ettik. Önceki deneyimlerimiz ve yaygın gönüllü ağıımız ile 6 Şubat sonrası çok kısa sürede organize olup Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş ve Malatya’da sponsorlarımızın destekleriyle 15 Konteyner Kent ile Gaziantep ve Diyarbakır’da Öğrenim Birimlerimizi kurduk. Dokuz yeni Ateşböceğimizi filomuza kazandırdık. Sosyal-duygusal temelli etkinliklerle 44 bin çocuğumuzun iyileşme süreçlerine katkıda bulunduk.”

Allianz Türkiye ile gerçekleştirilen işbirliklerine dair yaptığı açıklamada Tosyalı, “Allianz Türkiye ile yıllara yayılan işbirliğimiz, çocukların spor, çevre bilinci ve afet farkındalığı gibi alanlarda gelişimlerine katkı sağlarken toplumsal fayda yaratmamıza da destek oluyor. Allianz Türkiye’nin sosyal sorumluluk alanındaki tecrübesi, TEGV’in eğitim alanında uzun yıllara dayanan deneyimiyle birleşerek sürdürülebilir ve etkili projeler yaratmamıza olanak tanıdı. Allianz Türkiye ile hayata geçirdiğimiz ‘Allianz Motto Hareket ve Kapsül’, ‘Move Now’, ‘Allianz Teknik Çocuklarla Buluşuyor’ gibi birçok projeye birlikte imza attık. Ma-

Bilinçli Adımlar Güvenli Yarınlar

“Eğitimlerde çocuklara; etkinlikler, videolar, tatbikatlar ve oyunlarla doğal afetlerin nasıl ayırt edileceği, ‘çök-kapan-tutun’ yönteminin ne olduğu ve nasıl uygulanacağı anlatılacak. Programın ikinci etabında, Allianz Teknik’i birebir veya çevrimiçi ziyaret eden çocuklarda afet ve risk farkındalığının artırılmasına odaklanılacak”

ratonlarda yer alan kurumsal koşu takımıyla Allianz Türkiye, bugüne kadar 1.500 çocuğumuzun geleceğine umut oldu; doğum günü sertifikalarıyla 500 çocuğumuzun yeni tabletleriyle buluşmalarını sağladı. Bugün de Allianz Türkiye ile birlikte, anlamlı bir programda daha bir arada olmaktan mutluluk duyuyoruz. ‘Bilinçli Adımlar, Güvenli Yarınlar’ programıyla, ülkemizde sık yaşanan afetlere karşı çocuklarımıza erken yaşta afet bilinci kazandırmayı hedefliyoruz. Program kapsamında sunacağımız eğitimlerle, çocuklarımızın afet risklerine karşı bilgi ve beceri edinmelerini sağlayacağız. İki modülden oluşan kapsamlı eğitim programımız, doğal afetlerin nedenleri ve önlenmesi konularında farkındalık yaratacak ve çocukların bilinçli, güvenli davranışlar geliştirmesine destek olacaktır. Allianz Türkiye’nin bu programdaki katkıları, hem bizler hem de çocuklarımız için çok değerli. Destekleriyle, geleceğin bilinçli ve donanımlı bireylerini yetiştiriyor, daha güvenli yarınlar inşa ediyoruz. Allianz Türkiye ve Allianz Teknik’e çocuklarımız adına yürekten teşekkür ediyoruz” dedi. #

Elif Gökçe ŞAHİN
gsahin@alummi.harvard.edu

Sayılarla COP29 Özeti

13 11-24 Kasım arası gerçekleşen COP29 görüşmelerinin sürdüğü gün sayısı (Planda 22 Kasım'da bitmesi öngörülen görüşmeler, taraflar arası gerginlikler ve müzakerelerde karar birliğine varılamaması gibi nedenlerle iki gün daha uzun sürdü).

198 Müzakerelere katılan taraf sayısı.

66.778 COP29'a yüz yüze katılmak üzere kaydolan delege sayısı (Dağılımı: 33.158 taraflardan katılan delege sayısı, 13.386 gözlemci, 3.575 medya mensubu, 14.473 destek ve sekreteryaya ekibi üyesi).

3975 COP29'a çevrim içi olarak katılmak üzere kaydolan delege sayısı (Dağılımı: 157 taraflardan katılan delege sayısı, 3.818 gözlemci).

300 Milyar Gelişmiş ülkelerin 2035 yılına kadar her sene gelişmekte olan ülkelere iklim finansı olarak vermesi kararlaştırılan minimum ABD doları miktarı.

1,3 Trilyon

Gelişmiş ülkelerin kamu, özel sektör ve diğer kaynaklarını mobilize ederek 2035 yılına kadar her sene gelişmekte olan ülkelere iklim finansı olarak vermeleri umut edilen ve COP30'da tekrar görüşülecek olan ABD doları miktarı.

137 İklim finansı müzakerelerine yüz yüze katılan taraf sayısı (Türkiye de bu sayının içinde).

58 İklim finansı müzakerelerine çevrimiçi olarak katılan taraf sayısı.

05.31 24 Kasım 2024 Pazar sabahı COP29 görüşmelerinin bitiş saati.

35 COP29 görüşmelerinin planlanandan daha fazla gerçekleşen saat sayısı.

Not: COP29 ile ilgili rakamlar ve toplantı sonuçları için Earth Negotiations Bulletin'in [COP29 Özet Raporu](#)'ndan faydalanabilirsiniz. Ayrıca [United Nations Climate Change](#), COP29 süresince alınan tüm kararları, hazırlanan belgeleri web sitesinde yayımlıyor.

Fotograf: Amir Hosseini

COP 29'dan Beş Kazanım ve Beş Kayıp

COP29'un hemen sonrasında [Bloomberg in yayımladığı özet](#) ve [detaylı raporda](#) en belirgin kazanım ve kayıplar listelenmiş.

Elbette ki herkesin dile getirdiği en sıcak konu gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere alacağı iklim finansı konusu. Önceki görüşmelerdeki 100 milyar ABD dolarından 300 milyar ABD doları seviyesine çıkması bir kazanım gibi görünürken, bu rakamı az bulanlar çoğunlukta; özellikle de sivil toplum kuruluşları (STK) ve gelişmekte olan ülkeler. Zaman zaman kavgalı ve düşmanca geçen müzakerelere karşın rakam bu seviyede onaylandı. Fakat gelişmiş ülkelere ucu açık olarak daha fazla çabalamaları ve finansal kaynaklarını mobilize etmeleri önerildi.

Beş Kazanım:

- 1** Zengin ülkeler fakir ülkelere her sene 300 milyar ABD doları vermeyi kabul etti.
- 2** 10 yıla yakın süredir onaylanamayan karbon pazarı kuralları kabul edildi.
- 3** Meksika, kendine 2050 yılına kadar net-sıfır hedefi koydu.

- 4** Çin, iklim finansına daha fazla katkı yapmaya gönüllü oldu.
- 5** Exxon CEO'su Darren Woods, Trump'ı Paris Anlaşması'na sadık kalmaya davet etti.

Beş Kayıp:

- 1** Müzakereler sonucu belirlenen iklim finansı miktarı fakir ülkelerin ihtiyacından çok daha az.
- 2** İklim uzmanları, karbon pazarı kurallarının yanlış uygulanan karbon sıfırlama örneklerini ortadan kaldıracak kadar güçlü olmadığını düşünüyor.
- 3** Ülkeler fosil yakıtlardan uzaklaşmayı bir sene daha geciktiriyor.
- 4** Küresel ısı artışı, çok yakın bir zamanda yüzyıl sonu için hedef konulan 1,5 dereceyi aşacak.
- 5** Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) COP28 başarısı olan 30 milyar ABD doları seviyesindeki Alterra fonu, şimdiye kadar çok az kullanıldı.

İklim Değişikliğinde İnsanı Merkeze Alan Uygulamalar

Dünya Bankası, Kasım ayında “[Değişen Bir İklimde İnsanlar: Zayıflıktan Aksiyona](#)” (People in a Changing Climate: From Vulnerability to Action) adlı bir rapor yayımladı.

72 ülkeyi kapsayan 58 Ülke İklim ve Kalkınma Raporu (Country Climate and Development Reports - CCDR) analiz edilerek oluşturulan özet rapor üç bölümden oluşuyor. Öncelikle, CCDR bulgularıyla iklim değişikliğinin insanlar üzerindeki etkilerini özetliyor. Daha sonra insanların iklim etkilerine karşı dayanıksızlığı ve düşük karbon ekonomisine geçiş kabiliyetlerinin altyapı ve enerji sistemlerine bağlı olduğu anlatılıyor. Son olarak ülkelerin değişik gelir düzeylerine göre değişen makroekonomik etkiler ve sonuçlar özetleniyor. Düşük gelirli ülkelerin kalkınmadan ödün vermeden, dikkatle geliştirilmiş politikalar ve yüksek gelirli ülkelere gelecek desteklerle iklim değişikliğini geri çevirmeye nasıl katkıda bulunacakları örneklerle anlatılıyor.

Örneğin, kişi başı GSMH’de 1.000 ABD doları seviyesindeki artış, 2050 yılına kadar iklim değişikliğinin GSMH’ye vermesi öngörülen zararı %0,5 ila 0,7 arasında azaltıyor. Yani bir ülkenin kişi başı GSMH’si ne kadar yüksekse iklim değişikliğinin makroekonomisine vereceği olumsuz etkilerinden o derece az etkileniyor. Küçük ada devletleri bu konuda en şanssız ve zarar görecektir olan ülkeler arasında gösteriliyor. Halihazırdaki büyüme oranlarına zarar vermeden karbon salımlarının azaltılması için gereken yatırım oranı tüm CCDR ülkelerinde ortalama GSMH’nin %1,4’ü seviyesinde olmasına rağmen bu oran düşük gelirli ülkelerde %5’e çıkıyor. Yani düşük gelirli ülkelerin iklim değişikliği ile mücadelede ve karbon azaltımı için yüksek gelirli ülkelere göre daha büyük fedakarlıklar yapmaları gerekiyor. COP29 müzakerelerindeki iklim finansı ka-

rarları tam da bu durumu dengelemek için alınıyor. Raporla, Türkiye’den verilen örnekler de şu şekilde:

- Türkiye, Azerbaycan ve Kamerun, İklim ve Enerji için Belediye Başkanları Sözleşmesi’ne katıldı.
- Türkiye raporunda 30 kişinin yaşadığı bir binada enerji verimliliği sağlayarak, hane halkları için elektrik masrafını düşürürken, karbon salımı azaltmak gibi olumlu sonuçların hızlıca alınabildiği örneklenmiş.
- Türkiye’de geliştirilen yeşil finans ve yatırım araçları rehberleri ile yeşil ve sürdürülebilir finans raporlama düzenlemeleri ve söylemleri örnek gösteriliyor.
- Türkiye ve Filipinler’de sağlık ve eğitim kurumlarının yerleşkelerinin iklim değişikliğinden daha az etkilenebilecek bölgelerde ve iklime uygun tasarım ile inşa edilmeleri örnek gösteriliyor.
- Türkiye ve Fas’ta felaketler durumunda ev sahiplerine kullandırılmak üzere geliştirilen “felaket sigorta havuzları” (deprem vergisi gibi) örnek gösterilmiş.
- Türkiye’de aşırı iklim olayları sırasında ve sonrasında eğitimin kesintisiz bir şekilde devam etmesi için geliştirilen dijital araçlar örnek gösterilmiş.
- Türkiye, Fas, Nepal, Pakistan, Azerbaycan ve Brezilya gibi ülkelerin devamlı su erişimine bağlı olan yeşil hidrojen için üretici, kullanıcı ve ihrac edici olmak üzere gönüllü oldukları belirtilmiş.
- Türkiye ve Çin’in düşük karbon ekonomisine geçiş amaçlı olarak genel taşıma sektörünü karayolundan demiryolları ve deniz taşımacılığına yönlendirmesi örnek gösterilmiş. Bu geçişin, lojistik ve çevresel maliyetleri azaltırken trafik sıklığının, hava kirliliğinin ve trafik kazalarının getirdiği sosyoekonomik maliyetleri de azalttığı belirtilmiş. Halihazırda Türkiye’de tüm taşımacılığın %72’sinin kamyonlarla, yalnızca %4’ünün demiryolu üzerinden yapıldığı belirtilirken bu alandaki fırsatlar da vurgulanmış.

COP29: Zafer mi, Gezegene İhanet mi?

Yoğun geçen iki haftalık müzakerelerin ardından COP29, zengin ülkeleri memnun eden ancak yoksul ülkeleri hayal kırıklığına uğratan bir finansman anlaşmasıyla sonuçlandı. 1,3 trilyon dolarlık geniş çerçeveli finansman desteğine nasıl ulaşılabileceği ise hâlâ büyük bir muamma...

 Bulut BAGATIR

United Nations
Climate Change

COP29 Baku Azərbaycan

Sıcaklık rekorlarının art arda kırıldığı, sellerin yıkıp geçtiği, kuraklığın, orman yangınlarının kasıp kavurduğu bir dönemde devletler iklim değişikliği ile mücadeleyi bir adım daha öteye taşımak amacıyla 29. kez bir araya geldi. Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de 11-22 Kasım tarihleri arasında düzenlenen ancak alışlageldik bir biçimde müzakerelerin uzamasıyla 24 Kasım sabahına doğru son bulan 29. Taraflar Konferansı'ndan (COP29) başta ada ülkeleri olmak üzere en kırılgan ülkelerin ve gelişmekte olan ülkelerin beklentisi iklim değişikliğine karşı dirençlerini artıracak, halihazırdaki kayıp ve zararların maliyetini karşılayacak ve emisyonlarını azaltmalarına yardımcı olacak yeni bir finansman hedefinin belirlenmesiydi. Teknik adıyla, Yeni Sayısallaştırılmış Kolektif Hedef (NQCG). En başından beri "finansman COP'u" olarak anılan zirvede yeni bir hedefin belirlenmesi hiç de kolay olmadı.

2009'da alınan bir önceki finansman kararının -yılda 100 milyar dolar- süresinin bitmesi nedeniyle yeni bir karar almak üzere yola çıkan ülkelerin yaptıkları [anlaşma](#) şu şekilde: Gelişmekte olan dünya, 2035

yılına kadar düşük karbonlu bir ekonomiye geçmelerine ve aşırı hava koşullarının etkileriyle başa çıkmalarına yardımcı olmak için yılda en az 1,3 trilyon dolar fon alacak. Ancak bunun yalnızca 300 milyar doları en çok ihtiyaç duydukları şekilde, yani gelişmiş dünyadan hibe ve düşük faizli kredilerle gelecek. Geri kalanının özel yatırımcılardan ve fosil yakıtlara veya sık uçan yolculara uygulanacak olası vergiler gibi henüz üzerinde anlaşmaya varılmamış bir dizi potansiyel yeni para kaynağından gelmesi gerekecek.

Bir kısım delege anlaşmayı COP29 Genel Kurul Salonu'nda ayakta alkışlarken, bazı gelişmekte olan ülke delegeleri ise zengin ülkeleri daha fazlasını yapmadıkları için topa tuttu ve ev sahibi Azerbaycan'ı tartışmalı planı aceleyle uyguladığı için eleştirdi. Birleşmiş Milletler (BM) iklim şefi Simon Stiell, anlaşmaya giden yolda müzakerelerin zorlu geçtiğini onayladı ancak sonucu, küresel ısınmaya karşı insanlık için bir sigorta poliçesi olarak takdir etti.

Hindistan heyeti temsilcisi Chandni Raina, anlaşmanın [imzalanmasından](#) dakikalar sonra zirvenin ka-

paniş oturumunda “Bu belgenin optik bir illüzyondan başka bir şey olmadığını söylemekten üzüntü duyuyorum” diyerek sözlerini şöyle sürdürdü: “Bize göre bu, hepimizin karşı karşıya olduğu zorluğun büyüklüğüne çözüm getirmeyecek. Bu nedenle bu belgenin kabulüne karşıyız.” Hindistan’ın bu tepkisi biraz da resmi kayıtlara geçmesi adına yapılan bir itiraz anlamı taşıyor.

TRUMP’IN GÖLGESİ KARARLARI ETKİLEDİ

En savunmasız ülkelerden bazıları, iki hafta süren zorlu müzakereler sırasında paranın daha büyük bir kısmının doğrudan gelişmiş ülkelerden gelmesi için yoğun bir mücadele verdi. Gelişmiş ülkeler ise kendi bütçe kısıtlamaları nedeniyle daha fazlasını teklif edemeyecekleri konusunda ısrar ettiler. Ayrıca mevcut finansmanın daha fazlasının Hindistan gibi gelişmekte olan daha büyük ekonomilerle paylaşılacak yerine en çok ihtiyaç duyan ülkelere gitmesi de talep ediliyordu.

Müzakereler sırasında tansiyon birçok kez yükseldi. Hatta Küçük Ada Devletleri İttifakı (AOSIS) ve En Az Gelişmiş Ülkeler İttifakı (LDC’s) NCQG toplantısından, finansman miktarını ve kapsamını [yeterli bulmamaları](#) nedeniyle ayrıldı, ardından toplantıya geri döndü.

Görüşmeler, Donald Trump’ın yeniden ABD başkanlığına seçilmesinden birkaç gün sonra başladı. Seçim sonuçları birçok endişeyi de beraberinde getirdi. Trump, Ocak ayında göreve başladığında ABD’yi [Paris Anlaşması’ndan çekmeyi](#) planlıyor ve muhtemelen gelişmekte olan dünyaya herhangi bir iklim finansmanı sağlama konusunda isteksiz davranacak. Kısacası gelecek yıl Beyaz Saray’da Trump ile yeniden bir araya gelme ihtimaliyle karşı karşıya kalacak birçok ülke, Bakü’de yeni bir mali anlaşma üzerinde fikir birliğine varamamanın çok büyük bir risk olduğuna karar verdi.

Dünyanın en büyük iki ekonomisi ve en büyük seragazı yayıcıları olan ABD ve Çin, normalde COP’lardaki kilit ülkeler arasında yer alıyor. Ancak ikisi de Bakü’de güçlü bir rol oynamadı ve müzakereleri diğer ülkelerin yönlendirmesine izin verdi. ABD delegasyonu

“En savunmasız ülkelerden bazıları, iki hafta süren zorlu müzakereler sırasında paranın daha büyük bir kısmının doğrudan gelişmiş ülkelerden gelmesi için yoğun bir mücadele verdi. Gelişmiş ülkeler ise kendi bütçe kısıtlamaları nedeniyle daha fazlasını teklif edemeyecekleri konusunda ısrar ettiler”

Joe Biden yönetiminden yetkililerden oluştu ancak Trump’ın yaklaşan başkanlığı halihazırdaki delegasyon heyetinin katılımına da gölge düşürdü. Anlaşma, Çin’in, nakit sağlamak zorunda olan zengin ülkelerin aksine, yoksul dünya için iklim finansmanına gönüllü olarak katkıda bulunmasını öngördü.

Bu anlaşma bir bakıma COP’un çökmesini engelledi ancak iklim STK’ları tarafından zengin ülkelerin gezegene ihaneti olarak da [nitelendirildi](#). Power Shift Afrika düşünce kuruluşu yöneticisi Mohamed Adow zirvenin gelişmekte olan dünya için bir felaket olduğunu söylerken şöyle devam etti: “Bu, iklim değişikliğini ciddiye aldığını iddia eden zengin ülkelerin hem insanlara hem de gezegene ihanetidir. Zengin ülkeler bazı fonları şimdi sağlamak yerine gelecekte ‘harekete geçireceklerine’ söz verdiler. Çek, posta ile yola çıktı. Ancak savunmasız ülkelerdeki insanlar, hayatlarını ve geçim kaynaklarını şimdiden kaybediyorlar.”

Brezilya’daki Observatorio do Clima’dan Claudio Angelo da zengin ülkelerin süreçteki tutumunu sert şekilde eleştiren isimler arasındaydı: “Zengin ülkeler

150 yılını atmosfere el koymakla, 33 yılını iklim eylemi üzerinde aylıklık etmekle ve üç yılını da rakamları masaya koymadan mali bir anlaşma müzakere etmekle geçirdiler. Şimdi, beceriksiz bir COP başkanlığının yardımıyla ve yaklaşmakta olan Trump yönetimini bir tehdit olarak kullanarak, gelişmekte olan ülkeleri hem yetersiz bir finansmanı hem de borçlarını artırabilecek bir anlaşmayı kabul etmeye zorladılar.”

SUUDİ ARABİSTAN FOSİL YAKIT TARTIŞMALARINI BALTALADI

[Azerbaycan](#) da hedefteki ülkeler arasındaydı. COP'un ev sahibinin ihracatının %90'ını petrol ve gaz oluşturduğu için fosil yakıt çıkarları görüşmelerde oldukça belirgindi. Suudi Arabistan geçmiş COP'lardakine benzer bir şekilde müzakere sürecini devamlı [baltalamaya](#) çalıştı, çünkü zirvede ele alınan bir başka önemli konu, geçtiğimiz yıl COP28'de kabul edilen fosil yakıtlardan uzaklaşma kararının bir adım daha öteye taşınmasıydı. Ancak ülkeler bu konuda bir anlaşmaya varamadılar. Suudi Arabistan müzakerelerin bu alanında önemli bir engel teşkil etti. Ülkeler, fosil yakıtlardan uzaklaşmayı da içeren, [Küresel Stok Değerlendirmesi](#) sonuçlarının uygulanması ve [Adil Dönüşüm Çalışma Programı](#) hakkındaki müzakereleri 2025'te gerçekleşecek Bonn toplantıları ve COP30'a (Brezilya) taşıma kararı aldılar.

Oil Change International baskı grubundan Romain Loualalen bahsi geçen sonucu şu sözlerle açıkladı: “Suudi Arabistan ve diğer fosil yakıt üreten ülkelerin, fosil yakıtlarla ilgili dönüm noktası niteliğindeki COP28 anlaşmasını zayıflatmak için ellerinden gelen her şeyi yapacakları ilk günden itibaren açıklı. COP29'da enerji dönüşümüne yönelik eylemi sulandırmak için engelleyici taktikler uyguladılar.”

İklim finansmanı, fosil yakıtlardan çıkış ve adil dönüşüm tartışmalarının yanında, karbon kredileri için bir kural kitabı oluşturmaya yönelik yaklaşık on yıllık çabaların ardından, COP29, ülkelerin emisyonlarını

“Gelecek yıl Beyaz Saray'da Trump ile yeniden bir araya gelme ihtimaliyle karşı karşıya kalacak birçok ülke, Bakü'de yeni bir mali anlaşma üzerinde fikir birliğine varamamanın çok büyük bir risk olduğuna karar verdi”

dengelemek ve bunları bir piyasada ticarete açmak için bu kredileri oluşturmaya başlamasına olanak tanıyan bir [anlaşmaya](#) vardı. Kayıt sisteminin yapısı ve şeffaflık yükümlülükleri gibi hâlâ üzerinde çalışılması gereken bazı [noktalar](#) var. Ancak destekçileri, karbon dengelemedeki

artışın iklim mücadelesine yardımcı olacak yeni projelere milyarlarca dolar çekilmesine yardımcı olacağını umuyor.

TÜRKİYE VE COP29

Türkiye, zirvede “2053 Uzun Vadeli İklim Değişikliği Strateji Belgesi”ni [açıkladı](#). Belgede, birincil enerjide yenilenebilir enerji payının %50'ye çıkarılması hedefleniyor. Ancak kömür başta olmak üzere [fosil yakıtlardan çıkışa](#) dair bir tarih belgede yer almıyor. Bununla birlikte, Türkiye Bakü'de “Nükleer Enerjiyi Üç Katına Çıkarma Deklarasyonu”na imza atarak 2050'ye kadar nükleer enerji kapasitesini üç katına çıkarma taahhüdünde [bulundu](#). İklim STK'ları ise Türkiye'nin kömürden çıkış tarihi vermediği gibi nükleer enerji kapasitesini artırmayı hedefleyerek enerjide pahalı, kirli ve dışa bağımlılığı artıran bir yola girdiğini söylüyorlar ki haksız sayılmazlar. Atık sorunu çözülmemiş, tehlikeli ve pahalı nükleer enerji, Türkiye'yi daha dışa bağımlı hale getirirken yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, enerji tasarrufu ve iklim değişikliğine uyum gibi yatırımlara harcanması gereken paranın boşa gitmesine neden olacak.

Zirvede Türkiye adına en şaşırtıcı an ise Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı Murat Kurum'un bir soruya yanıt olarak “zaman içinde fosil yakıtlardan çıkışın olacağına” dair [açıklaması](#) oldu, ancak Kurum herhangi bir tarih vermedi. Bilindiği üzere Türkiye 2053'te net sıfır emisyona ulaşmayı amaçlıyor. Bu doğrultuda, fosil yakıtların tüketiminin sonlandırılmasına dair somut bir perspektif ortaya konması gerekiyor. Fosil yakıtlar gibi temel sorun kaynaklarını ortadan kaldırmadan, net sıfır hedefine ulaşmak mümkün değil.

“Devletler İklim Finansmanı Tanımında Dahil Anlaşamıyor”

Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi (İPM) iklim Çalışmaları Koordinatörü Ümit Şahin, gelişmekte olan ülkelerin COP29’un finansman kararından tatmin olmamasının hem rakam açısından hem de yaklaşım açısından doğal olduğunu söylerken, devletlerin iklim finansmanı tanımında dahil anlaşamadıklarını ifade etti. Türkiye’nin COP31 adaylığı için de görüşlerini aktaran Şahin’e göre, “Kim AB’yi ikna ederse o ülke COP31’i alır.”

 Bulut BAGATIR

Bir finansman COP’unu geride bıraktık. Havada rakamlar uçtu. Farklı beklentiler vardı ve bir anlamda karşılandı. 1,3 trilyon dolarlık hedef final metnine girdi. Zengin ülkelerin 300 milyar dolarlık taahhüdü ise pek çok eleştiriye neden oldu. Trump’un etkisini de konuşmak gerekiyor gibi, çünkü gelişmekte olan ülkelere aba altından sopa gösterildiği de belirtildi. Enflasyon kaygısı da başka bir tartışma alanı. Siz buralardan baktığınızda neler söylersiniz?

Trump ile başlayalım. Ben de Trump’ın bu tür bir etki yaptığını düşünüyorum. Para miktarının cuma gününe (22 Kasım) kadar telaffuz edilememesi, önce ikinci haftanın başında Avrupa Birliği (AB) tarafından 200-300 milyar dolar diye bir rakamın sızdırılması, sonra bunun orta noktasının taslağa girmesi ve ancak uzatma günlerinin sonunda, pazar günü 300 milyar dolara çıkarılması, bence en azından AB’nin bu

tür bir taktik izlediğini gösteriyor. Yeni Toplu Sayısal Hedef (The New Collective Quantified Goal-NCQG) [kararı](#) çıkmasaydı iş başka bir noktaya gelebilirdi. Örneğin, COP29’dan Just Transition (Adil Geçiş) ve [GST](#) (Global Stocktake-küresel durum değerlendirmesi) kararları çıkmadı ama onların çıkmaması COP’un çöktüğü anlamına gelmedi çünkü bu bir finans COP’uydu. Herkesin asıl baktığı yer NCQG kararıydı ve şayet bu karar da çıkmasaydı COP çökmüş sayılırdı. Başarısız COP’ları bir sonraki sene toparlamak kolay olmuyor. Bu da her şeyden önce gelişmekte olan ülkelerin işine gelmez. İklim müzakereleri öyle bir noktaya geldi ki gelişmiş ülkeler zaten azaltım anlamında istediklerini yapabiliyorlar. Bununla ilgili hesap vermek zorunda da hissetmiyorlar. Örneğin, AB’nin azaltım hedefi 1,5 derece için yetersiz de olsa diğer ülkelerle kıyaslandığında yüksek. Dolayısıyla doğru dürüst bir azaltım hedefi olmayan gelişmekte

"En az gelişmiş ülkeler ve Ada ülkeleri, yani en kırılgan ülkeler için iklim finansmanının özellikle adaptasyon, kayıp ve zarar konusunda hibe şeklinde olması gerekiyor. Onlar bunu haklı olarak çok önemsiyorlar çünkü bu iki konuda ne mali ne de teknik kapasiteye sahipler"

olan ülkelerin, başta Ada ülkeleri olmak üzere en kırılgan ülkeler hariç, AB'den bu anlamda fazla hesap soracakları bir durum kalmadı. Bu nedenle bundan sonraki COP'lar da büyük ölçüde finansmana kilitlenecek.

Gelişmekte olan ülkelerin toplam emisyonlardaki payı arttı ve 2030'dan sonra daha da artacak. Hem gelişmekte olan ülkelerin emisyonlarının artması hem de gelişmiş ülkelerin emisyonlarının azalması nedeniyle oransal olarak gelişmekte olan ülkelerin azaltım yapmaları çok daha önemli hale gelecek. Bu nedenle gelişmiş ülkeler Paris Anlaşması hedefleri konusunda ciddilerse, gelişmekte olan ülkelerin azaltım hedeflerini artırmak için mücadele etmek zorunda kalacaklar. Çin, Hindistan, Endonezya gibi büyük emisyonu neden olan ülkelere bahsediyorum. Müzakereler para işine döndüğü için de bu COP'un çökmesinden ve bundan sonraki COP'larda iklim müzakerelerinin sıkıntıya girmesinden gelişmekte olan ülkeler finansal olarak daha fazla zarar görecekler; bu da onları tedirgin etti. Trump faktörü nedeniyle ABD önümüzdeki dört yıl boyunca iklim politikalarında yapıcı bir rol oynamayacak. Bu nedenle de gelişmekte olan ülkeler bu sene önlerine gelen rakamı neticede kabul etmek zorunda kaldılar. Bunun şöyle bir kanıtı da var: NCQG kararı, 300 milyar dolar rakamı dahil kabul edildi ve peşi sıra

kapanış oturumuna geçildi. Bu oturumda Hindistan ve Nijerya önceden itiraz etmedikleri kararı sert bir şekilde eleştirdiler. Önceden itiraz edip kararı bloke etselerdi müzakere zeminini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalacaklardı. Ne Afrika grubu ne de Hindistan bunu istedi.

Para miktarıyla ilgili tartışmalar aslında biraz daha karışık. Bence miktardan önce asıl mesele finansmanın yatırım mı hibe mi olacağı. En az gelişmiş ülkeler ve Ada ülkeleri, yani en kırılgan ülkeler için iklim finansmanının özellikle adaptasyon, kayıp ve zarar konusunda hibe şeklinde olması gerekiyor. Onlar bunu haklı olarak çok önemsiyorlar çünkü bu iki konuda ne mali ne de teknik kapasiteye sahipler. Bu kapasiteye ancak finansmanın hibe olması durumunda ve Batı'nın desteğiyle erişebileceklerini biliyorlar. Ancak gelişmiş ülkeler iklim finansmanını büyük ölçüde azaltım finansmanı olarak tutup, biraz önce konuştuğumuz gibi gelişmekte olan ülkelerin emisyon azaltım hedefini artırmalarını sağlamak için kullanmak istiyorlar. O zaman da bu paranın ciddi bir kısmı yenilenebilir enerji finansmanına dönüşüyor. Böylece daha çok özel sektör tarafından yapılan yatırımlar olduğu bir finansman çeşidiyle karşılaşıyoruz. G7 ülkelerini düşünün, bu tür bir yenilenebilir enerji yatırımını devletlerin doğrudan doğruya yapması çok kolay ve görülmüş bir şey değil. Dola-

yısıyla bu tür bir azaltım finansmanının çok taraflı yatırım bankalarından ya da doğrudan özel sektör tarafından yapılması gerekiyor. O nedenle Batı ülkeleri tartışılan NCQG'yi yatırım finansmanı ağırlıklı olarak görüyorlar. Afrika Grubu'ndan bir müzakereci bunu açıkça protesto edip "Biz yatırım değil, iklim finansmanı talep ediyoruz" dedi. Devletler daha iklim finansmanının tanımında anlaşamıyor.

Elbette, burada Dünya Bankası'na da değinmek gerekir. Dünya Bankası da parayı hükümetlerden alıyor. Ona para veren ülkeler arasında Çin de var. Eskiden Çin'in verdiği para 100 milyar doların içerisinde sayılmıyordu. Şu anki kararda artık sayılabileceğini anlıyoruz. Çok taraflı kalkınma bankaları zaten iklim finansmanına daha çok dahil edilmek isteniyordu. Bundan sonra bu bankalara parayı Çin veya Türkiye de vermiş olsa bu 300 milyar doların içerisinde sayılacak. Bu da aslında bu 300 milyar doların sadece gelişmiş ülkelere gelecek bir 300 milyar dolar olmadığı anlamına geliyor. Bir de sizin de söylediğiniz gibi enflasyon faktörü var. Önceki 100 milyar ilk olarak 2009'da telaffuz edildi. Aradan geçen 15 yılda bu para enflasyonla zaten değerini kaybetmişti. Gelişmekte olan ülkelerin bu karardan tatmin olmaması hem rakam açısından hem de yaklaşım açısından doğal.

COP29'da küresel karbon ticaretini başlatmak için bir anlaşmaya varıldı. Karbon piyasaları, iklim politikasında kutuplaştırıcı bir güç oluşturuyor. Destekleyenler, bu piyasaların gezegeni kurtarmak için kritik fonları yönlendirmeye yardımcı olduğunu söylerken, eleştirenler de özellikle bazı şirketlerin gönüllü karbon piyasalarında benimsemiş olduğu sahte ve zararlı projelerin yıpratıcı geçmişine dikkat çekiyor...

Şu an için kaçınma kredileri (avoidance credits) bunun içerisinde yok. Yani, "Bu projeyi yapmasaydık da şu projeyi yapsaydık, şu kadar ton daha fazla

salacaktık. O salmadığımız kısmını kredilendirelim" yaklaşımı anlaşmaya dahil değil. O açıdan olumlu. Bu ileride tartışılmak üzere bir köşeye kondu. Ancak 6. Madde ile ilgili en büyük sorun **karbondioksit giderme (carbon removal)** projelerinin bu mekanizmanın içerisine dahil edilmiş olması. Bu çok riskli. Geleceğini takip edemediğimiz, neye dönüşeceğini bilmediğimiz bir sulak alan restorasyonu ya da bir ormanlaştırma projesi removal olarak kabul edilip, gayet yüksek bir karbon yutak alanı olarak çalıştığı varsayılabildiği, kredilendirilebilir. Bu kredi de Batılı ülkeler ya da firmalar tarafından satın alınabilir.

Neden büyük bir zafer olarak karşılandı dersiniz, öncelikle gelişmekte olan ülkeler buradan bir gelir elde etmeyi planladıkları için. Diyelim ki Kenya'da savana restorasyonu projesi yaptınız ve bunu da 1 milyon tonluk bir karbon yutağı olarak kredilendirdiniz. Herhangi bir firma bunu 1 milyon ton karbon kredisi olarak satın alabileceği için bu alışveriş gelişmekte olan ülkelere gelir getirecek. Bu nedenle 6. Madde bir iklim finansmanı metodu olarak kabul ediliyor. Ancak aynı restorasyon ya da ormanlaştırma proje-

sinin atmosferden böyle bir karbonu emdiğine dair herhangi bir garanti vermek zor; bu nedenle de bunun takibini yapmak gerekiyor ve bu da yıllar sürebilir. O orman ya da restorasyon projesi 20 yıl sonra da yutak haline gelebilir. Fakat siz şimdiden yutak olduğunu varsayıp o ülkenin o 1 milyon ton karbonu bu yıl salmasına müsaade ediyorsanız, bu bir ofsete dönüşecektir. Ülkeler bu mekanizmayı birtakım projelerde emildiğini varsaydıkları karbondioksiti atmosfere salmak ve bunu kendi yapımları gereken azaltımın bir parçası olarak göstermek için kullanacaklardır. Bunun engellenmesi için çok sıkı bir kriter seti olması lazım ki bu henüz belli değil. Bunun nasıl takip edileceği, hangi tür projelerin ofset kabul edilerek mekanizmaya dahil edilmeyeceğinin bilinmesi lazım. Alınan karar çok genel ve 6. Madde'nin yürürlüğe girmesini sağladı. Kural Kitabı'nda eksikti, ona

"Batı ülkeleri tartışılan
NCQG'yi yatırım
finansmanı ağırlıklı
olarak görüyorlar.
Afrika Grubu'ndan
bir müzakereci bunu
açıkça protesto edip
'Biz yatırım değil,
iklim finansmanı
talep ediyoruz' dedi.
Devletler daha
iklim finansmanının
tanımında
anlaşamıyor"

eklendi. O Kural Kitabı'nın içerisinde, bunun nasıl işleneceğine dair mekanizma henüz büyük ölçüde eksik. Mekanizmasının çok titiz bir şekilde kurulması ve uygulanması gerekiyor. Bunun için de sivil toplumun takibi çok kritik. Sivil toplumun 6. Madde ile ilgili her türlü projenin yakından takip edilmesi ve gerekiyorsa teşhir edilmesi elzem.

COP devam ederken, çok önemli isimler tarafından imzalanan bir mektup duyuruldu. COP sürecinin işlevselliğini yitirdiği, bu sürecin ihtiyacımız olan iklim eylemi hızını karşılamadığı belirtildi ve reform talep edildi. Suudi Arabistan'ın COP'u veya plastik müzakerelerini nasıl baltaladığına şahit olduk. Bazı ülkeler prosedürleri kullanarak süreci tıkayabiliyor. Siz bu çıkışı haklı buluyor musunuz?

O metni okudum, şikayetler haklı olmakla birlikte bu reformun yapılması çok zor bir iş. Bundan 32 sene önce yapılmış bir çerçeve sözleşme var ve o sözleşmenin tek kelimesini değiştirmek şu anda mümkün değil. Basit bir **Just Transition (Adil Dönüşüm)** kararında bile anlaşamayan ülkeler tutup da sözleşmeyi bütünüyle reforme edecek kadar yeniden yazabilir mi, bana mümkün gelmiyor. Fikir güzel ama ben bunun uygulanabilir olduğunu sanmıyorum ve dikkatlerin buraya yöneltilmesi gerektiğini de düşünmüyorum. Fazla bir ses de getirmedi. Şu anda siyasi güç dengeleri ve diplomatik ilişkiler daha önemli.

"Basit bir Just Transition (Adil Dönüşüm) kararında bile anlaşamayan ülkeler tutup da sözleşmeyi bütünüyle reforme edecek kadar yeniden yazabilir mi, bana mümkün gelmiyor"

Hatta daha önemli ve gerçekçi olan doğrudan doğruya fosil yakıt şirketlerini "kirleten öder" prensibi üzerinden sorumlu tutacak bir şey üzerine çalışmak. Suudi Arabistan gibi ülkeler bunu bloke etmeye çalışacaktır ancak şirketlerin kârları üzerinden bir vergi konması yolundaki önerilerin çok daha gerçekçi olduğunu düşünüyorum. İş oraya kadar gelmişken, geriye dönüp tüm süreci reforme etmeye kalkmak akıl kârı bir iş değil.

Türkiye, uzun vadeli bir İklim Değişikliği Stratejisi yayımladı. Fosil yakıtlardan çıkışa dair bir politika bulunmadığı gibi kömürün adı geçmiyor. Yine nükleer kapasitenin artışı hedefleniyor. Geçtiğimiz yıl COP28'de duyurulan nükleer kapasitenin üç katına çıkarılmasını hedefleyen girişime de katıldık. Belki tek olumlu gelişme olarak Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı Murat Kurum'un bir soruya yönelik olarak fosil yakıtlardan çıkış yapılacağını söylemesi ki bir tarih belirtmiyor. Enerji politikasının gittiği yer ve COP'lardaki pozisyona dair neler söyleyebiliriz?

Bakü'de açıklanan uzun vadeli stratejinin en pozitif yanı güneş ve rüzgar kapasitesinin dört katına çıkarılması ve enerji yoğunluğunun %35 düşürülmesi. Bu ikisi kritik hedefler ancak stratejinin içinde 2053'e kadar 20 GW nükleer hedefi gibi son derece yanlış, gerçekçi olmayan ve bütün gelişmeleri riske edecek bir politika da var. Benim anlayabildiğim kadarıyla Enerji Bakanlığı baz yük anlayışını değiştirmenin mümkün olmadığını düşünüyor ve kömürden çıkışla beraber kömürün yerini nükleer ile doldurmayı planlıyor. Çünkü 21 GW kömür santrali var ve 20 GW nükleer santral hedefleniyor. Bunların da teorik olarak kapasite faktörleri birbirine yakın. Yani kömürü bire bir nükleer ile ikame etmeyi planlıyorlar.

Elektrik şebekesinin modernizasyonuna yönelik bir hedef var ancak çok geride kalıyor. Talep yönetimi gibi mekanizmaları, kesintili kaynakları kullanmayı kolaylaştıracak diğer inovatif yaklaşımları fazla öngörmeyen bir strateji bu. Baz yükü dayalı bir elektrik sistemini öngördüğü için de yenilenebilir enerjiyi bu kadar artırmayı göze alabiliyor.

Benim anladığım kadarıyla yenilenebilir kapasiteyi dört kat artırma kararının arkasında nükleer enerji var. Ancak bu ikisini birbirine bağlarsa o zaman çok tehlikeli olur çünkü 20 GW bugünkü ekonomik, teknolojik ve jeopolitik şartlarda imkansız. Türkiye'nin Akkuyu'yu açması bile çok kesin değil bence. Bunun üzerine 30 sene içerisinde bir 15 GW daha eklemek gerçekçi değil. Eğer yenilenebilir enerji kapasitesini artırma hedefi buna bağlıysa o zaman yenilenebilir hedefi de tehlikeye girer. Ama yenilenebilir hedefi nükleer kapasitenin artışına bağlı görülüyorsa o zaman o hedefi her halükarda tutturmak için gerekli politikalar uygulanabilir.

Bu uzun dönemli stratejinin en büyük hatası ise kurgulanma şekli. Uzun dönemli stratejiler aşağıdan yukarı yapılmamalı. Bakanlıklara sorulup, her bakanlık ne verebiliyorsa onu verip, her bakanlığın verdiği hedef ve politikaları bir araya getirip bunu uzun dönemli strateji diye yayımladığınızda bu stratejinin ne kadar bir emisyon azaltımına hizmet ettiği belli

“Benim anladığım kadarıyla yenilenebilir kapasiteyi dört kat artırma kararının arkasında nükleer enerji var. Ancak bu ikisini birbirine bağlarsa o zaman çok tehlikeli olur çünkü 20 GW bugünkü ekonomik, teknolojik ve jeopolitik şartlarda imkansız”

olmuyor. Bir sürü hedef yazılmış oraya ama bunların toplamında emisyonların hangi tarihe kadar ve ne kadar azalacağı belli değil. Çizilmiş herhangi bir emisyon azaltım patikası yok. Emisyonların zirve noktaya çıkarılacağı tarih hâlâ 2038 olarak belirtiliyor ne yazık ki. Dolayısıyla 2038'e kadar emisyonları artırıp, geriye kalan kısa sürede mesela demir-çelik emisyonlarını %99 düşüreceğiz gibi hedefler bu işin arkasında ciddi bir model çalışması olmadığını gösteriyor. Türkiye'nin 2053'te net sıfır hedefiyle uyumsuz bir strateji bu. Umarım seneye yayımlanacak 2. NDC sağlam bir model çalışması üzerine yapılır.

Türkiye'nin COP31 adaylığı var. Rakibimiz Avustralya. COP29'da zirveye kimin ev sahipliği yapacağı belirlenemedi. Bonn'daki ara müzakerelerde ya da Brezilya'daki COP'ta COP31'in ev sahibinin kesinleşmesi bekleniyor. Avustralya bir Pasifik COP'u düzenlemek istiyor ve bazı Batılı devletler Avustralya'da yapılacak bir COP'u

In Solidarity for a Green World

desteklediklerini açıkladılar. Türkiye'den, en azından benim gördüğüm kadarıyla, hangi devletlerin kendine destek verdiğiine dair bir açıklama henüz gelmedi. Türkiye'nin COP31'e ev sahipliği yapması nasıl mümkün olabilir ve bize neler katabilir?

Ben Türkiye'nin COP31 adaylığını destekliyorum. Bunun Türkiye'nin iklim politikalarını geliştirmesi ve müzakerelerde daha aktif bir rol alması için önemli bir fırsat olduğunu düşünüyorum. Türkiye, Avustralya ile kıyaslandığında coğrafi ve lojistik açıdan daha avantajlı. Ayrıca Avustralya dünyanın en büyük kömür ihracatçısı konumunda. COP31 yine bir fosil yakıt ülkesinde yapılacağına yenilenebilir enerji konusunda çok daha zengin olan Türkiye'de yapılınsın. O açıdan da olumlu buluyorum. Bir de böylece Türkiye'nin müzakere kapasitesi gelişir ve kamuoyundaki iklim değişikliğine olan ilgi artar.

Sizin de söylediğiniz gibi COP29'da COP31'in ev sahibi belirlenmedi. Bu tartışmada Türkiye'nin taktiğinin Avustralya'da Mayıs ayında yapılacak seçimi beklemek olduğunu sanıyorum. Pek de COP meraklısı olmayan muhalefetin seçimi kazanması durumunda Türkiye'nin avantaj sağlayacağı düşünülüyor ola-

"COP31 yine bir fosil yakıt ülkesinde yapılacağına yenilenebilir enerji konusunda çok daha zengin olan Türkiye'de yapılınsın. O açıdan da olumlu buluyorum. Bir de böylece Türkiye'nin müzakere kapasitesi gelişir ve kamuoyundaki iklim değişikliğine olan ilgi artar"

bilir. Türkiye bu yüzden COP29'da bu konuda bir kararın çıkmasını engellemiş olabilir. Bu bence meşru bir taktik.

Pasifik adalarına gelince, onlar Avustralya'yı muhtemelen bir söz almaları ne-

deniyle destekledi ama bu konuda Pasifik adaları oy hakkına sahip değil. Kararı Batı ve Diğer Ülkeler Grubu verecek. Bu tür destekler almak oylamada elinizi güçlendirebilir. Türkiye de Batı Grubu dışındaki, örneğin 10 ülkenin desteğini alıp karşılık verebilir ama bunun fazla bir önemi yok. Burada önemli olan Batı ülkelerinin, temelde de AB'nin desteğini almak. Kim AB'yi kazanırsa o ülke COP31'i alır. Şu andaki durumda AB, Avustralya'yı destekliyormuş gibi görünüyor. Ancak Türkiye AB ile bunun pazarlığını yapabilir ve AB'yi iklim politikalarını geliştirerek, mesela kömürden çıkıştan bahsetmeye başlayarak ikna edebilir. Bonn'daki ara müzakerelere daha altı ay var. O zamana kadar daha iddialı bir NDC ilan edebiliriz. Orada da bir karar çıkmazsa bir altı ayımız daha olur. Bir de tabii Suriye'deki son gelişmeleri de düşünürsek, yeni jeopolitik durumda Avrupa'ya yaklaşma ihtimalimiz de var. Türkiye iklim diplomasisini iyi kullanırsa, buradan bir avantaj çıkartıp COP31'i alabilir diye düşünüyorum.

“COP29, İklim Finansmanının Değişen Manzarasını Vurguladı”

Deloitte Türkiye Sürdürülebilirlik Hizmetleri Lideri Murat Günaydın, Bakü'deki COP29 konferansı boyunca yürütülen müzakerelerde geleneksel finansman mekanizmalarının ötesine geçmenin önemine işaret edildiğini belirtti. “COP29, özellikle donör tabanının genişletilmesine yapılan vurguyla aslında iklim finansmanının değişen manzarasını vurguladı” diyen Günaydın, sürdürülebilirlik hedeflerinin gerçeğe dönüşebilmesi için hem hükümetlerin hem de özel sektörün daha çok sorumluluk alması gerektiğini dile getirdi.

 Dr. Barış DOĞRU

COP29'un sonuçları oldukça tartışmalı. İklim finansmanı konusunda istenen bir anlaşmaya çok uzak olduğunu söyleyen de var; yapılabileceklerin en iyisi olduğunu söyleyen de... En temelde iki başlık olduğunu söyleyebiliriz müzakerelerde. Birincisi gelişmiş ülkelerden gelişmekte olanlara yönelik desteğin büyüklüğü. 300 milyar dolarla sonuçlandı. Bu para size ve hesaplamalara göre yeterli mi?

Bahsettiğiniz gibi COP29'un ana gündemi iklim finansmanının artırılması konusuydu, bu nedenle de konferans öncesinde bu toplantı, sıklıkla “iklim finansmanı COP'u” olarak tanımlanıyordu. Bunun da başlıca nedeni, daha önce belirlenen ve iki yıllık gecikmeyle 2022'de ulaşılabilen 100 milyar dolarlık iklim finansmanı hedefinin 2025'e kadar geçerli

olması. Hepimizin bildiği üzere dünya, iklim kriziyle mücadelenin geleceği açısından kritik bir dönemeci aşmaya çalışıyor. Diğer taraftan ülkeler, Paris Anlaşması'nda imza atılan hedeflere ulaşmanın oldukça gerisinde kaldıklarının farkındalar.

Gelişmiş ülkelerin iklim krizinde özellikle geçmiş dönemlerden kaynaklı paylarının sorumluluğunu üstlenerek ortaya çıkan eşitsizliklerden en çok etkilenen gelişmekte olan ülkelere daha fazla destek sunması bekleniyor. Aslında birçok yerde de belirtildiği gibi, bunu destekten daha çok, gelişmiş ülkelerin daha az gelişmiş olan ülkelere borcu olarak nitelendirebilmek de mümkün. Nihai anlamda açıklanan, en geç 2035'e kadar kaynakların yıllık 300 milyar dolara ulaşması hedefi de aslında, gelişmiş ülkelerin bu açıdan desteklerini artırmalarının gerektiğini kabul ettiklerinin bir göstergesi. COP29'da aynı zamanda tüm kamu ve özel kaynakları kapsayacak şekilde 2035 yılında yılda 1,3 trilyon dolarlık iklim finansmanı sağlama hedefi de ortaya konmuş oldu. Metinlere giren bu hedefler kuşkusuz, yeni bir küresel yatırım dalgasının kilidini açacaktır ya da en azından öyle olmasını ümit ediyoruz!

Öte yandan küresel anlamda çözüm bekleyen pek çok başlık bulunuyor: Kısaca değinmek gerekirse

iklim krizi kaynaklı doğal afetlerdeki artış, yükselen su seviyeleri nedeniyle Ada ülkelerinin yaşadığı zorluklar, gıda güvenliği sorunları, yeni teknolojilerin işgücüne etkileri, ekonomik eşitsizlikler, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi... Tüm bu başlıkları düşününce, elbette 300 milyar dolarlık kaynağın yeterli olduğunu söylemek gerçekçi değil. Anlaşmaya göre ABD, Avrupa ülkeleri, Kanada, Japonya gibi yaklaşık iki düzine sanayileşmiş ülke bu bahsedilen finansman sürecine katkıda bulunmak zorunda. Bu ülkeler ise Çin ve petrol zengini Körfez ülkelerinin de fona katkı sağlamasını talep ediyor.

Bunlar ve benzeri argümanlarla yoğun tartışmalara yol açan COP29'da, finansman konusunu hedefler açısından yaşanan bir ilerlemeyle geride bırakmış olmak ise olumlu. Bu bağlamda, COP29 gerçekçi yol haritaları hakkındaki görüşlerin berraklaşması açısından bir başlangıcı temsil ediyor olabilir. Kuşkusuz finansman kaynağı tutarı ve fonların içeriği, kapsamı gibi konular önümüzdeki sene Brezilya'da düzenlenecek COP30'un da ana gündem maddelerinden biri olacak.

Yaklaşık 1 trilyon dolarlık bir kamu finansmanı dışı yardımdan söz ediliyor, özel şirket yatırımları ve krediler olarak. Buna da en büyük eleştiri, zaten borç içinde olan ülkeleri yeni bir borç sarmalına sokacağı yönünde. Bu konuda düşüncelerinizi alabilir miyiz?

Öncelikle şunu vurgulamak gerek; içinde bulunduğumuz durumu düzeltebilmek ne sadece ülkelerin ne de kurumların işi. Sürdürülebilirlik hedeflerinin gerçeğe dönüşebilmesi için kesinlikle hem hükümetler

“Gerçek bir ilerleme için, teşvik beyanlarından daha fazlasına ihtiyaç olduğu ortada. Katkı ve yardımın adil dağılımını kolaylaştıracak daha şeffaf ve somut mekanizmaların kurulması gerekiyor. İleriye dönük olarak, bu tartışmaları eyleme geçirilebilir çerçevelere dönüştürmek ve iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik küresel çabada hiçbir bölge veya ulusun geride kalmamasını sağlamak çok önemli olacak”

metler hem de özel sektörün daha çok sorumluluk alması gerekiyor. Bahsettiğiniz gibi, ekonomik açıdan diğer ülkelere nazaran daha zayıf ya da kırılgan olan ülkelerin finansman ve borç sarmalına girme yönündeki kaygı ve eleştirilerini anlamak mümkün. Bu açıdan kritik olan konu, özel sektörün katkılarıyla yürütülecek olan projelere sağlanacak olan finansman olanaklarının şartları, yürütülecek olan bu projelerin krizin çözümüne yönelik olarak sağlayacağı katkılar ve yaratacakları katma değer olacaktır. Dolayısıyla iklim finansmanında özel sektörün konumunu belirleyecek, yatırımlara yön verecek kriterlerin ve hedeflerin netleşmesine katkı sunan her adımın değer taşıyacağını düşünüyorum. Az önce değindiğimiz ülkeler arasında yaşanan tartışmaların, Birleşmiş Milletler (BM) kuruluşları, uluslararası örgütler, çok taraflı kalkınma bankaları, iklim fonları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının dönüşüme sunacağı katkıları yavaşlatması gerekmiyor.

Müzakerelerin ikinci önemli başlığı ise yardımların donör tabanı üzerineydi. Bu konuda bir değişiklik getiriyor mu Bakü çıktıları? Güney'den Güney'e yapılacak destekler üzerine bir teşvik ifadesi var ama bağlayıcı değil. Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

Bakü'deki COP29 konferansı, gerçekten de özellikle donör tabanının genişletilmesine yapılan vurguyla aslında iklim finansmanının değişen manzarasını vurguladı. Müzakereler süresince, geleneksel finansman mekanizmalarının ötesine geçmenin öneminin altı çizilerek gelişmekte olan ekonomiler ve özel kuruluşlar da da-

“Yeni ABD Başkanı Trump’ın iklim değişikliği konusundaki politikaları da bu bağlamda farklı çevrelerce yakından izlenecek. Trump yönetiminin, vergi reformlarına ve küresel iklim finansmanı mekanizmalarına nasıl yaklaşacağı, kısa vadede uluslararası düzeydeki işbirliğini doğrudan etkileyecektir”

hil olmak üzere daha geniş bir paydaş topluluğundan daha fazla katkı sağlanması çağrısında bulunuldu. Güney-Güney işbirliğine ilişkin sonuçlar bağlayıcı olmamakla birlikte ileriye dönük önemli bir adımı işaret ediyor. Küresel Güney’deki ülkelerin işbirliği yapmaya ve kaynakları paylaşmaya teşvik edilmesi, bir bakıma iklim değişikliğinin ele alınmasında artan rollerinin tanınması anlamına da geliyor. Bu önemli; çünkü bu ülkeler genellikle iklim kırılganlıkları ve yerel çözümler hakkında ilk elden bilgiye sahip. Bununla birlikte bağlayıcı taahhütlerin eksikliği, tutarlı ve adil finansman sağlamada karşılaşılan zorlukları da bir kez daha göz önüne seriyor. Gerçek bir ilerleme için, teşvik beyanlarından daha fazlasına ihtiyaç olduğu ortada. Katkı ve yardımın adil dağılımını kolaylaştıracak daha şeffaf ve somut mekanizmaların kurulması gerekiyor. İleriye dönük olarak, bu tartışmaları eyleme geçirilebilir çerçevelere dönüştürmek ve iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik küresel çabada hiçbir bölge veya ulusun geride kalmamasını sağlamak çok önemli olacak.

COP29 sırasında gerçekleşen G20’de artan oranlı vergilendirme gibi kaynak yaratmaya yönelik yenilikçi mekanizmaların oluşturulmasının desteklenmesi yönünde bir çıktı sağlandı. Bildiri, ultra yüksek net değere sahip bireylerin etkin bir şekilde vergilendirilmesini sağlamak için işbirliğine açıkça atıfta bulunuyor. %2’lik bir servet vergisinin yılda 250 milyar ABD dolarını harekete geçirebileceği hesaplanıyor. Bu konuda neler düşünüyorsunuz? Gerçekçi mi, uygulanabilir mi?

Bildiğiniz gibi bu konu G20 Dönem Başkanlığı’nı

yürüten Brezilya’nın öncülüğünde Fransa, Güney Afrika ve İspanya’nın desteğini de alarak gündeme taşındı. Temmuz ayında ülkelerden ilk kez “ultra yüksek net değere sahip bireylerin etkin bir şekilde vergilendirilmesini sağlamak için işbirliği yapma” konusunda anlaşmaya varıldığı açıklaması yapılmıştı. Aynı ifadeler şimdi bir kez daha teyit edilmiş olsa da ABD ve Almanya’nın güçlü itirazları, bu konuda ilerlemeye şüpheyle yaklaşmaya neden oluyor.

Artan oranlı vergilendirme ve ultra yüksek net değere sahip bireylerin etkin şekilde vergilendirilmesine dair yapılan vurgular, kaynak yaratmada yeni bir yaklaşımı gözler önüne seriyor. Bu önerilerin hem gerçekçi hem de uygulanabilir olup olmadığı, büyük ölçüde bu konuda yapılacak küresel işbirliğinin düzeyine bağlı.

Bu açıdan, önümüzdeki yıl yürürlüğe girecek olan küresel vergi reformuna dikkat çekmekte yarar var diye düşünüyorum. %15’lik küresel asgari kurumlar vergisi uygulamalarının başarılı şekilde devreye alınması, gelişmekte olan ülkelerin vergi gelirlerini artırmada önemli bir rol oynayabilir. Bu mekanizmalar, yalnızca gelir eşitsizliğini azaltmakla kalmayıp aynı zamanda iklim finansmanı gibi kritik alanlara kaynak aktarımını hızlandırabilir.

Ancak bu tür politikaların hayata geçirilmesi, ülkeler arasında eşgüdüm gerektiriyor. Özellikle büyük ekonomiler ve liderler, bu sürecin belirleyicileri olacak. Yeni ABD Başkanı Trump’ın iklim değişikliği konusun-

“Eğer piyasa doğru temeller üzerine kurulursa, 2025'te başlayacak uluslararası karbon ticareti, Paris Anlaşması'nın hedeflerini desteklemek için önemli bir finansman kaynağı olacak. Böylece karbon piyasalarına olan güven de tazelenecektir”

daki politikaları da bu bağlamda farklı çevrelerce yakından izlenecek. Trump yönetiminin, vergi reformlarına ve küresel iklim finansmanı mekanizmalarına nasıl yaklaşacağı, kısa vadede uluslararası düzeydeki işbirliğini doğrudan etkileyecektir.

COP29'dan bir başka önemli beklenti karbon piyasalarına ilişkindi. Bu konuda da bir anlaşma sağlandı. Ancak kimi uzmanlara göre düzenlemeler çok belirsiz, gevşek ve şeffaf değil. Bununla ilgili ne düşünüyorsunuz?

COP29, karbon piyasalarının geleceğini şekillendirecek kritik bir buluşma olarak öne çıktı. Zirvede, Paris Anlaşması'nın 6. Maddesi çerçevesinde uluslararası karbon ticaretiyle ilgili uzun süredir devam eden anlaşmazlıklar sona erdirilerek yeni düzenlemeler üzerinde mutabakata varıldı. Bu düzenlemeler, ülkelerin karbon kredisi alıp satarak emisyon azaltım hedeflerini desteklemesine imkan tanıyacak. Ayrıca ülkelerin geliştirmekte olan bölgelerde yenilenebilir enerji, orman koruma ve ağaçlandırma projelerine finansman sağlamasının önünü açacak. Karbon piyasaları, doğru kurgulandığında ve etkin bir şekilde işletildiğinde, düşük karbon teknolojilerini yaygınlaştırmak için güçlü bir araç. Bu sistemin başarısı ise sistemin güvenilirliğine bağlı. Eğer piyasa doğru te-

meller üzerine kurulursa, 2025'te başlayacak uluslararası karbon ticareti, Paris Anlaşması'nın hedeflerini desteklemek için önemli bir finansman kaynağı olacak. Böylece karbon piyasalarına olan güven de tazelenecektir.

Bundan sonrası için iyi işleyen bir karbon piyasası bekliyor musunuz?

Az önce de belirttiğim gibi, iklim eylemine yönelik finansman ihtiyacının bu derece arttığı kritik bir dönemde, karbon piyasasının sağlıklı işleyişi büyük önem taşıyor. Uyumlu ve sağlıklı işleyecek karbon piyasalarından elde edilecek finansal büyüklüğün, 2050 yılına kadar yıllık 1 trilyon dolara ulaşabileceği öngörülüyor. Ayrıca ulusal iklim planlarının uygulanma maliyetlerini yıllık 250 milyar dolar azaltma potansiyeli taşıyor.

Bakü Finans Hedefi ile Paris Anlaşması Madde 6'yı bir arada değerlendirince, yatırımları geliştirmekte olan ülkelere yönlendirecek ve küresel iklim finansmanı yapısını köklü şekilde dönüştürebilecek bir potansiyeli barındırıyor. Dolayısıyla geliştirmekte olan ülkelerin her geçen gün daha aktif birer oyuncu olarak gösterdikleri çabayla, piyasanın bütünlük ve şeffaflık üzerine yeniden inşa edilmesi için umut vadeden gelişmeler olduğunu gözlemliyoruz.

COP29'da Kilidi Açılan Karbon Piyasalarının Avantajları ve Türkiye

“COP29 görüşmelerinde ilerleme özellikle karbon azaltım ve giderme projeleri ile kredilendirme ticaretini esas alan 6.4 madde alanında sağlandı. Madde 6.4 anlaşmaları gereğince, kamu ve özel katılımcılara açık olan ve Paris Anlaşması Kredilendirme Mekanizması (PACM) olarak bilinen ve Birleşmiş Milletler (BM) tarafından bizzat yönetilecek karbon kredilendirme mekanizması yakın zamanda faaliyete geçebilecek”

 Prof. Dr. Etem KARAKAYA, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Bence nispeten sönük geçen COP29'dan önümüzdeki yıllarda hatırlanacak en önemli konu, ilk günde güvence altına aldığı karbon piyasaları konusundaki anlaşmayı sağlamasıdır. Zengin olan ülkelerin en az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere 2035 yılına kadar sağlayacağı yıllık 300 milyar dolar (ve daha sonra artırılacağı vadedilen) iklim finansmanı taahhüdü mutabık kalınan birkaç başka konu daha da var ancak bence en önemli gelişme karbon piyasalarını ilgilendiren 6. Madde konusunda önemli ilerleme kaydedilmesidir.

İklimle mücadele için karbon piyasalarının aktif kullanılması fikri ilk defa ABD'nin direktmesi sonrası Kyoto Protokolü'ne giren “esneklik mekanizmaları” sayesinde olmuştu. Gerçi ABD daha sonra Kyoto Protokolü'nden çekildi ancak bu tarihten sonra piyasa temelli emisyon ticareti sistemi (**AB ETS**) ve proje temelli esneklik (**Temiz Kalkınma Mekanizması-CDM ve Ortak Yürütme-JI**) mekanizmaları başta Avrupa Birliği (AB) olmak üzere birçok ülkede seragazi azaltımında önemli bir araç olarak hayatımıza girdi. Bunun haricinde gönüllü karbon piyasaları 2000'li yılların başında faaliyete geçti ve hâlâ devam eden bu gönüllü piyasanın gelişimi oldukça netameli oldu. Karbon piyasaları, en basit tanımıyla, yükümlülüğünden daha fazla emisyon azaltımı yapan bir işletme ya da kuruluşun bu azaltım miktarlarını piyasada oluşan karbon fiyatı karşılığında azaltım hedefi olup bunu düşük maliyetle yapamayan işletme ya da kuruluşa satmasıdır. Bu temel tanıma bakıp karbon piyasaları konusunda şüpheli yaklaşanlar için aşağıda bu mekanizmanın ne kadar etkin ve faziletli bir araç olduğuna dair daha detaylı bir değerlendirme yapacağım. Ancak, öncelikle Paris Anlaşması 6. Madde ve COP29'da karbon piyasaları konusunda yaşanan ilerlemeyi değerlendirmek istiyorum.

COP29'DA 6. MADDE İLE İLGİLİ ALINAN KARARLAR

Karbon piyasalarını konu alan Paris Anlaşması'nın 6. Maddesi bilindiği gibi sadece bir sayfalık bir metindir. Her ne kadar, Paris Anlaşması 6. Maddesi özelde karbon

piyasalarını içeriyor olsa da aslında bu konuda uluslararası işbirliğinin nasıl olacağını genel çerçevesini çizmesi açısından özel bir öneme sahip. 6. Madde özetle üç çeşit işbirliği mekanizması içerir. Burada tanımlanan gönüllü işbirliği türlerinden 6.2 ve 6.4 numaralı maddeler karbon piyasalarını kapsarken, üçüncüsü isminden de belli olacağı gibi “piyasa-dışı yaklaşımları” ve bu şekildeki işbirliğini kasteder. Kısaca değinmek gerekirse, karbon piyasalarını içeren 6.2 Maddesi, ülkeler arası ikili ticareti tanımlar ve emisyon azaltımı sağlayan ev sahibi ülke tarafından hak kazandığı **“Uluslararası Transfer Edilebilir Azaltım Çıktıları”** (ITMO) olarak bilinen karbon emisyonu birimlerinin başka bir ülke tarafından satın alınmasını öngörür. Bu haliyle Madde 6.2, kısmen AB ETS ya da Kyoto Protokolü’nde tanımlanan uluslararası karbon ticareti sistemine benzer. 6.4 Madde ile tanımlanan ikinci mekanizma ise proje ve kredilendirme temellidir ve dünyanın herhangi bir yerinde kamu veya özel sektör tarafından sağlanan emisyon azaltımlarının ticareti için BM organı tarafından yönetilen yeni bir uluslararası karbon pazarı yaratacaktır. Bu ikinci mekanizma yukarıda bahsettiğimiz CDM türü kredi ticareti işbirliğini [içerir](#). 6.8 Madde ile tanımlanan üçüncü mekanizma ise emis-

yon ticareti olmayan ya da buna sıcak bakmayan ülkeler arasındaki “kalkınma yardımları” gibi işbirliklerini geliştirmek için tasarlanan bir sistemdir.

6. Madde’nin temelde uluslararası işbirliğini şekillendirmesi ve parasal bir konu olması nedeniyle, 2015 yılından sonraki tüm Taraflar Konferansı toplantılarında en çetrefilli konulardan biri oldu ve COP29 Bakü toplantısına kadar somut bir ilerleme sağlanamadı. Bakü’de COP Başkanlığı, müzakerelerin ilk gününde başlayan ikili görüşmelerle teknik ve politik ayrılıkları ortadan kaldırarak, iklim hedeflerine ulaşmada küresel işbirliğini yönlendirecek güvenilir, şeffaf karbon piyasalarına yol açacak 10 yıllık bir bekleyişi nihayet sonlandırdı.

COP29 müzakerelerinde alınan kararlarla, söz konusu iki piyasa tabanlı mekanizmanın emisyon azaltımlarının kuralları ve ticaretine dair düzenlemeler netlik ve işlerlik kazanmaya başladı. 6.2. Kurallar kitabının oluşturulmasında önemli ilerleme sağlanan konuları üç ana başlıkta [toplayabiliriz](#):

1. Emisyon azaltımı ve giderimine (emission removal) dair hesaplamaların nasıl yapılacağına ilişkin net kurallar ortaya koyan metodolojik yönergelerin hazırlanması: Bu yöntemleri belirlerken özellikle tarihsel emisyonların doğru hesap-

“COP29 Başkanlığı, müzakerelerin ilk gününde başlayan ikili görüşmelerle teknik ve politik ayrılıkları ortadan kaldırarak, iklim hedeflerine ulaşmada küresel işbirliğini yönlendirecek güvenilir, şeffaf karbon piyasalarına yol açacak on yıllık bir bekleyişi nihayet sonlandırdı”

lanması ve en iyi mevcut teknolojilerin (**Best Available Technologies-BAT**) tespiti için sağlam standartların getirilmesi önemliydi ki bu konuda ciddi bir ilerleme kaydettiler.

2. Kredilerin yetkilendirilmesinde hesap ve şeffaflık; çifte sayımı önleme: Yetkilendirme konusunda ülkelerin nasıl bir yapılanmaya gideceği; sektörler, ölçüm birimleri ve net zaman çizelgeleri

konusunda uzlaşmaya varıldı. Böyle bir uzlaşmanın sağlanması ile özellikle emisyonların çifte sayım (double counting) riskine karşı koruma sağlarken daha tutarlı ve güvenilir bir sistem oluşturulacağı söylenebilir. Ayrıca, ülkeler arasında kredi transferinin şeffaf ve doğru yapılabilmesi için ticarete konu olan azaltım birimlerinin (**Internationally Transferred Mitigation Outcomes-ITMO**) nasıl yapılacağına dair standartlaştırılmış şablonlar da bu COP'ta tanıtıldı.

3. Karbon Kredileri için Uluslararası Sicil Sistemi'nin oluşturulması: Emtia piyasalarında görüldüğü gibi güvenilir ve etkin bir piyasanın oluşturulması için karbon kaydı-sicili altyapısı çok önemlidir. Çünkü azaltım kredilerinin sertifikalandırılması, transferi, ne zaman kullanılacağı konusu ancak güvenilir bir sicil sistemiyle mümkündür. COP kararı gereği uluslararası bir sicil kurulması kararlaştırıldı ve "Denetim Organı (Supervisory Body) ve sekreteryayı mekanizma sicilinin kurulması ve buna ilişkin prosedürleri hızlandırmaya çağırır" maddesiyle 2025 yılında aktifleştirilmesi [hedeflendi](#).

Bakü görüşmelerinde ilerleme özellikle karbon azaltım ve giderme (carbon removals) projeleri ile kredilendirme ticaretini esas alan 6.4 Madde alanında sağlandı. Madde 6.4 anlaşmaları gereğince, kamu ve özel katılımcılara açık olan ve **Paris Anlaşması**

"Güçlü bir şekilde vurgulamak isterim ki, iklim değişikliğiyle mücadelenin en kritik unsuru, iklim değişikliğiyle mücadeleyi ekonomik olarak cazip hale getirmek olmuştur ve bu konuda karbon piyasalarından daha iyi bir araç yoktur"

Kredilendirme Mekanizması (PACM) olarak bilinen ve BM tarafından bizzat yönetilecek karbon kredilendirme mekanizması yakın zamanda faaliyete geçebilecektir. PACM tarafından üretilen birimler **A6.4ER** gibi garip bir isimle adlandırılacak. Kyoto döneminden kalan Temiz Kalkınma Mekanizması (CDM) projelerinin 2025 yılı sonuna kadar 6.4. Madde mekanizmalarına geçişi için esnek yollar

tamamlanacak. Ancak müzakereler esnasında fark edildi ki, Madde 6.4 konusunda daha fazla ilerlemenin gerçekleşmesi ancak Madde 6.2 mutabakatı tam olarak sağlanınca söz konusu olabilecektir. Bu nedenle önümüzdeki yıllarda COP toplantıları, karbon piyasalarının nihai şeklinin alınması konusunda hâlâ büyük önem taşıyor.

Sözgelimi, kayıt sisteminin yapısı ve şeffaflık yükümlülükleri gibi hâlâ üzerinde çalışılması gereken bazı noktalar var. Kanaatimce, sistemin işleyiş şekli Kyoto Protokolü'nce daha önce uygulanan CDM yönetimine benzer bir formatta olacak. Yani, BM çatısı altında oluşturulacak bir denetleme ve idare organı her ülkede hazırlanan projelerin onaylanması, kayıt için şeffaf ve izlenebilir uluslararası bir kayıt sistemi [kuracak](#). Bunun yanında her bir ülkenin kendi kayıt ve ticaret mekanizmasının oluşturulması için yine Kyoto dönemindeki gibi **Yetkili Ulusal Otorite (Designated National Authority)** yapısının şekillendirilmesi gerekecek. A6.4ER veya ITMO'ların ülkelerin Ulusal Katkı Hedefleri (NDC) veya CORSIA için nasıl hesaplanacağı da Madde 6.2 konusunda ilerlemeye bağlı ancak her iki konuda da önümüzdeki dönemde olumlu kararların alınacağını bekleyebiliriz. Sonuç olarak, Bakü'de karbon piyasaları konusunda en önemli engellerin aşıldığını ve ülkelerin, işletme-

“COP29 Başkanı Muhtar Babayev’in de söylediği gibi iklim değişikliği ulusötesi bir meydan okumadır ve 6. Madde uluslararası çözümlere olanak tanıyacaktır”

lerin, proje geliştirmek isteyenlerin bu piyasalardan faydalanmak için şimdiden hazırlıklarını yapabileceklerini rahatlıkla söyleyebiliriz.

COP29 ile Paris Anlaşması 6. Madde'nin işlevsel hale gelmesi, karbon piyasalarına olan güvenin yenilenmesi için zemin hazırlamakla kalmayıp küresel karbon ticaretinin gelecekteki gidişatını da şekillendirecek. PACM kurulduktan sonra, mevcut zorunlu karbon piyasaları (AB'nin Emisyon Ticaret Sistemi gibi) ve gönüllü piyasalarla etkileşime girmesini bekleyebiliriz. 6. Madde'nin netleşmesiyle önümüzdeki yıllarda, AB ETS'de A6.4ER ve ITMO'ların sisteme dahil edilebileceğini ve bu piyasaların daha küresel ölçekli bir yapıya kavuşması söz konusu olabilir. Bugün itibarıyla ciddi kriz yaşayan gönüllü karbon piyasalarının PACM'dan ciddi şekilde etkileneceği ve A6.4ER'lerin bu sisteme dahil edilmesiyle gönüllü piyasalarda güvenilirliğin ve çevresel bütünlüğün artması beklenebilir.

KARBON PİYASALARININ ÖNEMİ VE AVANTAJLARI

Ülkemizde ve dünyanın başka ülkelerinde bazı kesimlerin, genel anlamda karbon piyasalarına ama özellikle karbon kredilerine dair ciddi bir şüphe ve eleştirel bakış açısına sahip olduğunu biliyoruz. Bu

eleştirilerin bir kısmı ideolojiktir ve haliyle piyasa mekanizmalarının bir çözüm aracı olacağına inanmaktadır. Bu görüşe dair söyleyeceğim bir şey yok çünkü bu yazının konusu bir sistem ya da ideoloji tartışması değil. Diğer bir eleştiri ise karbon piyasalarının azaltım konusunda etkin olmadığı, çevreye katkı sağlamayacağı, şeffaf mekanizmaların geliştirilmediği vb. konulardır ki, bunlar gerçekten ciddi olarak hesaba katılması gereken endişelerdir. Geçmişte CDM yoluyla karbon azaltımı yapan bazı projelerde bu endişeleri kuvvetlendirecek birtakım yolsuzluk ve üçkağıtların yapıldığını gördük. Ayrıca gönüllü karbon piyasalarında yaşanan bazı yeşil aklama sorunları ile yeterli standartların ve şeffaflığın olmaması bu sıkıntıları daha fazla gündeme getirdi. Ancak Kyoto Protokolü Temiz Kalkınma Mekanizması (CDM) kapsamındaki önceki deneyimlerle karşılaştırıldığında, COP29'da getirilen Metodolojiler Standardı tarafından belirlenen yükümlülüklerin, özellikle şeffaflık, kalıcı olma, kredilendirme, sızıntı (carbon leakage) önleme, fayda paylaşımı ve ilave katkı gereklilikleri için temel değerler açısından daha katı olduğu görülüyor. Her yeni inovatif mekanizma, bunu kötüye kullanacak eylemleri beraberinde getirir. Ancak bu olumsuzluklar inovatif bir mekanizmanın faziletlerini ortadan kaldırmaz. Paris Anlaşması 6. Madde altında yapılan yeni düzenlemelerin, çevresel ve sosyal etkileri iyileştireceğini ve BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na katkı sağlayacağını düşünüyorum.

Bunu göre karbona gerçekçi bir fiyat biçmek ve bunu hem zorunlu hem de gönüllü piyasalarda uygulamak emisyon azaltımı konusunda birçok avantajı barındırıyor. COP29 Başkanı Muhtar Babayev'in de söylediği gibi “İklim değişikliği ulusötesi bir meydan okumadır ve 6. Madde uluslararası çözümlere olanak tanıyacaktır. Çünkü atmosfer, emisyon azaltımlarının nerede yapıldığını **önemsemiyor**”. Karbon piyasası emisyon azaltımı yükümlülüğünü fazlasıyla yerine getiren bir tarafın, bu yükümlülüğü yerine getiremeyen tarafa ilave azaltımlarını piyasa fiyatından satması demektir. Türkiye, Latin Amerika ya da Afrika'da azaltılan “1 ton seragazi” yerkürenin iyileşmesinde her zeminde aynı pozitif katkıyı sağlayacaktır.

Dolayısıyla bu azaltımı sağlayan bir köylü, STK, işletme ya da ülkenin yaptığı bu faziletli eylemin ödüllendirilmesinde hiçbir sakınca yoktur. Ancak, bunu satın alan sermayedar ya da işletmenin para sayarak ödeme yapmasına itiraz ediliyorsa, bu da doğru bir düşünce değildir. Karbonsuzlaşma süreci teknik ve ekonomik açıdan maliyetli bir süreçtir ve ilave azaltımların maliyeti zaman içerisinde daha yüksek olacaktır. Dolayısıyla, ilgili dönemde azaltmak zorunda olduğu emisyonların bir kısmını "kirleten öder prensibiyle" daha düşük maliyetle satın alması "maliyet etkin" bir yöntemdir. **Güçlü bir şekilde vurgulamak isterim**

ki, iklim değişikliğiyle mücadelenin en kritik unsuru, iklim değişikliğiyle mücadeleyi ekonomik olarak cazip hale getirmek olmuştur ve bu konuda karbon piyasalarından daha iyi bir araç yoktur. Bu fırsatın yatırımcıya ve sanayiye sunulması, emisyon azaltımı eyleminin uzun vadeye yayılarak sürdürülebilir olmasını sağlar.

Kredi temelli projeler, ITMO'lar veya günümüzde uygulanan emisyon ticaret sistemleri, proje geliştiren ya da yeşil dönüşümü sağlayan firmaları ödüllendirir, bu faaliyetleri neticesinde sahip olamayacakları finansmanı sağlayan bir araca dönüşür ve ilave azaltımlar yapılmasının önünü açar. Bilindiği gibi, yıllardır süren iklim müzakerelerinde en çok eleştirilen konu yatırım ve finansman konusudur. Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde emisyon azaltacak proje ve eylemlere finansman sağlamanın en iyi yollarından biri Paris Anlaşması 6. Maddesi'nin etkin bir şekilde işletilmesi sayesinde olacaktır. Örneğin, proje temelli Temiz Kalkınma Mekanizması'nın (CDM) uygulandığı dönemden 2018 yılına kadar sadece bu kredilendirme mekanizması ile 111 ülkede gerçekleştirilen 8000'den fazla proje ve faaliyet programı ile 2 milyar ton CO2 eşdeğeri azaltıldı veya önlenmiş

"Madde 6.4 sadece emisyon azaltımı değil, ayrıca karbon giderme konusunda geliştirilen projeleri de içeriyor. Başta Brezilya olmak üzere Latin Amerika, Afrika ve Güney Asya ülkelerinin ısrarıyla Madde 6.4'e dahil edilen bu tür giderim faaliyetleri, Türkiye'nin ilgili bakanlıkları ile koordineli bir şekilde geliştireceği projeler için de geçerli olabilir. Ormanlaştırma ve tarım kaynaklı giderim faaliyetlerinde bulunacak STK ve şahısların rehberlik ihtiyacını da resmi kurumların karşılaması gerekebilir"

ve iklim ve sürdürülebilir kalkınma projelerine yaklaşık 304 milyar ABD doları tutarında yatırım **sağlandı**. Daha güvenilir ve sağlam kurgulanan Madde 6.4 PACM ile yatırım ve finansmana ihtiyaç duyan başta en az gelişmiş ülkeler olmak üzere küresel ölçekte birçok emisyon azaltıcı ve giderici projelere imkan yaratılacaktır. Dahası, temiz projelerin hazırlanması ve uygulanması esnasında, mevcut mekanizma kuralları dezavantajlı ülkelere ciddi anlamda teknoloji transferi ve kapasite geliştirme imkanı sunacaktır. Karbon piyasaları, emisyon azaltımının düşük maliyetle yapılmasını sağlayarak işletmelerin uzun

dönemli daha derin karbonsuzlaşma çabalarına finansman ve zaman imkanı sağlar. Örneğin, IETA ve Maryland Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırma, 6. Madde kapsamında karbon ticareti yapmanın, 2030 yılına kadar emisyon azaltımı maliyetinde yılda 250 milyar dolara kadar tasarruf sağlayabileceğini ve 5 milyar ton karbon emisyonu azaltımına yol açacağını **gösteriyor**. Dahası, karbon piyasası yoluyla elde edilecek bu ilave gelirin tekrar yeşil yatırıma dönüşü sağlanabilirse bu sayede daha fazla emisyon azaltımı gerçekleştirilebilir. Özetle, COP29'da gelişmekte olan ülkelerin yakındığı gibi 300 milyar dolar iklim fonu yeterli görülmezken, Madde 6.4 ile bu finansman ihtiyacına ne kadar ilave katkı sağlanırsa o kadar iyidir.

Önümüzdeki dönemde, karbon piyasalarını ölçeklendirmek, bunları sürdürülebilir kalkınma amaçlarıyla uyumlu hale getirmeyi gerektirecektir. Kapasite oluşturarak ve uluslararası işbirliğini teşvik ederek, karbon piyasalarıyla etkileşimin yalnızca ülkelerin emisyonları azaltmalarına yardımcı olmakla kalmayıp aynı zamanda ekonomik kalkınmalarını ve daha adil, yaşanabilir bir gezegene de katkıda bulunabileceklerini garantileyebiliriz.

PARİS ANLAŞMASI 6. MADDE'NİN TÜRKİYE İÇİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bilindiği gibi Türkiye, Kyoto döneminde ve yakın zamana kadar da ürkek ve aşırı ihtiyatlı davrandığı için karbon piyasaları konusunda bu süreçlerin oldukça gerisinde kaldı. Örneğin yukarıda bahsettiğimiz, Kyoto Protokolü'nün esneklik mekanizması olan Temiz Kalkınma Mekanizması (CDM) taraf olmadığımız için ülkemizde uygulanamadı. Süreci geriden takip etmek de haliyle altyapı ve kapasite oluşturma konusunda sıkıntılara yol açtı. Türkiye'de karbon piyasalarına yönelik ilk tecrübe "gönüllü karbon piyasası" ile yaşanabildi. Öyle ki bir dönem gönüllü karbon piyasasında en fazla proje üreten ülke Türkiye olmuştu. Bence ülkemizde bu gönüllü piyasanın uygulanması başta farkındalık yaratma olmak üzere oldukça güzel sonuçlar da doğurdu. Bu sayede, ülkede azaltım sağlayan birçok proje gerçekleştirildi; piyasanın ne olduğu konusunda uzmanlık ve kapasite gelişimi sağlandı. Örneğin, emisyon azaltım faaliyetlerinin nasıl projelendirileceği, emisyonların izlenmesi, raporlanması ve doğrulanması (MRV) konularında hem bakanlık hem de özel kurumlar nezdinde önemli ilerlemeler sağlandı.

Türkiye'nin yakın zamanda ulusal ölçekte bir emisyon ticareti sistemi kuracağı biliniyor. Paris Anlaşması 6. Madde'nin işlerlik kazanması, hem yeni kurulacak ETS sistemi hem kurumsal düzenleme hem de özel sektör ve STK'lar açısından önemli sonuçlar doğuracaktır.

Öncelikle İklim Değişikliği Başkanlığı ve Bakanlık dü-

"Ulusal ölçekte kurulacak yeni ETS'nin kurgulanmasında artık özellikle Madde 6.4 sonuçları hesaba katılmalıdır. Türkiye'nin ETS sistemine A6.4ER'leri dahil etmesinin en azından pilot uygulama dönemi için uygun olacağını düşünüyorum"

zeyinde yeniden yapılandırmaya ve bu birimlerin güçlendirilmesine ihtiyaç duyulacak. Örneğin, PACM ve A6.4ER'lerin yönetimi, tescili ve kurallar defterinin oluşturulması için **Yetkili Ulusal Birim (Designated National Authority)** gibi ayrı bir yapının kurulması gerekebilir. Bu şekilde bir yapılanma proje hazırlayacak geliştiriciler için yol haritası ve rehberlik sağlayacaktır.

Bilindiği gibi, Paris Anlaşması hükümleri gereği ülkeler her 5 yılda bir Ulusal Katkı beyanlarını (NDC) daha iddialı bir şekilde güncellemeleri gerekecek. Bu anlamda, NDC'lerin yeni 5 yıllık güncellemesi Şubat 2025 yılına kadar yapılmalı ve 2035 yılına dair yeni hedefler belirlenmeli. Gerçi Türkiye COP29'da **"2053 Uzun Dönemli İklim Stratejisi"**ni açıkladı. Bu strateji belgesinde yeni ilave yenilenebilir ve nükleer gibi hedefler belirledi ancak hala en önemli konu olan emisyon zirve (emission peak) tarihi olarak 2038 yılında diretiyor. 23 yıldır bu konuyu çalışan, üç yıl çalıştığım Avrupa Çevre Ajansı'nda AB ülkelerin projeksiyonlarını değerlendiren, geçmişte yıllarca Türkiye resmi kurumlarına destek veren bir "uzman" olarak net ifade edebilirim ki bu "2038 yılı zirve hedefinin" hiç bir gerçekliği ve geçerliliği yoktur. Türkiye'de 2038 yılına kadar emisyonların artacağı projeksiyonu ne modelleme kurallarına, ne ekonomik mantığa, ne de küresel gidişata uygundur. Kanaatimce, emisyonların peak olacağı yıl "business as usual" senaryosuna göre bile 2038 yılından daha önce gerçekleşecektir. Konumuza dönersek, ülkeler yeni NDC'lerini artık 6. Madde ile oluşacak karbon piyasaları uygulamasına göre belirleme şansına sahiptir. Özellikle, yeni ITMO'lar sayesinde emisyon azaltımı düşük maliyetli olacağı için ülkelerin daha iddialı hedefler belirlemesi söz konusudur. Tür-

kiye'nin karbon piyasalarını hesaba katarak daha makul bir hedef belirlemesi gerekir. Ancak, merak edilen konu acaba Türkiye kendisini ITMO alıcısı mı yoksa satıcısı mı olarak düşünüyor? Geçmiş yıllarda, Türkiye'nin karbon piyasasında emisyon satan ve bu şekilde finansman geliri sağlayan bir ülke hedefi olduğunu biliyoruz. Uluslararası ikili karbon ticareti durumunda, Türkiye'nin emisyon hedefleri, peak yıl hedefi vb. artık daha fazla denetlenecek ve gerçekçi bulunmadığında bu fırsatlardan yararlanabilmesi güçleşecektir.

Ulusal ölçekte kurulacak yeni ETS'nin kurgulanmasında da artık özellikle Madde 6.4 sonuçları hesaba katılmalıdır. Türkiye'nin ETS sistemine A6.4ER'leri dahil etmesinin en azından pilot uygulama dönemi için uygun olacağını düşünüyorum. AB ETS'nin ilk dönemlerinde CDM projelerinin sisteme dahil edildiğini ancak bunun AB ETS karbon fiyatlarını ciddi anlamda düşürdüğünü hatırlatmak isterim. Bu noktada, Türkiye'nin ulusal ETS sisteminde karbon fiyatını kaç TL'den başlatacağını bilmemekle beraber, artık nispeten daha yüksek bir fiyattan başlamasının daha uygun olacağı görüşündeyim çünkü dahil edeceği karbon kredi mekanizması sayesinde toplam arzda önemli bir artış sağlanacak ve haliyle eklenecek PACM'ler ulusal karbon fiyatlarını aşağıya çekecektir. Bu nedenle ETS'ye dahil olacak şirketlere PACM'den faydalanma konusunda belirli limitler getirilmesi gerekli olacaktır.

Resmi kurumlarla ilgili son bir konu, Madde 6.4'ün içeriğiyle ilgili karbon giderme (carbon removals-CDR) hakkındadır. Madde 6.4 sadece emisyon azaltımı değil, ayrıca karbon giderme konusunda geliştirilen projeleri de içeriyor. Bilindiği gibi, seragazi emisyonlarını atmosferden uzaklaştırmak için kabul edilen karbon giderme yaklaşımları, ormanlaştırma, mevcut ormanların restorasyonu ve tarımsal toprak yönetimi gibi doğal yaklaşımların yanı sıra karbon yakalama ve depolama (CCS) gibi teknolojik çözümleri de içerir. Başta Brezilya olmak üzere Latin Amerika, Afrika ve Güney Asya ülkelerinin ısrarıyla Madde 6.4'e dahil edilen bu tür giderim faaliyetleri, Türkiye'nin ilgili bakanlıkları ile koordineli bir şekilde

geliştireceği projeler için de geçerli olabilir. Ormanlaştırma ve tarım kaynaklı giderim faaliyetlerinde bulunacak STK ve şahısların rehberlik ihtiyacını da resmi kurumların karşılaması gerekebilir.

Daha önce bahsettiğimiz gibi, STK ve özel sektörün gönüllü emisyon piyasaları döneminde proje temelli emisyon azaltımı faaliyetleri oldukça güçlü bir ivme kazanmıştı. Ancak, mevcut piyasanın çevre standartları açısından güvenilir olmaması ve işlem gören karbon fiyatlarının sürekli düşük olması bu piyasayı oldukça geriye götürdü. PACM fırsatı sayesinde, Türkiye'de proje geliştiren STK ve özel sektörün artık önünün açıldığını ve bu fırsatlardan sonuna kadar faydalanacağını umuyorum. Şimdiki piyasada, sadece azaltım değil, giderme türü faaliyetlerle ilgili de proje geliştirilebileceği için, artık tarım ve ormancılık alanında faaliyet gösteren çiftçileri de sürece dahil edebiliriz.

Son merak edilen bir konu 6. Madde'nin **Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (CBAM)** ile ilişkisinin nasıl olacağıdır. Bilindiği gibi CBAM ithalatçı ülkede uygulanan karbon fiyatını maliyetten düşüyor. Kişisel kanaatime göre Madde 6.2 yani ITMO ticareti kolayca CBAM içerisine dahil edilebilir iken, Madde 6.4 yani A6.4ER birimlerinin CBAM için durumu şu an için belirsizdir çünkü PACM'ler proje temelli emisyon azaltımı iken CBAM için ürün temelli gömülü emisyonlar önemlidir. Ayrıca bu birimler CBAM düzenlemesinde listelenen bir ödeme şekli değildir. Bu durumun netleşmesi, CBAM uygulayan AB'nin tutumuna bağlı olacaktır.

COP29: Küresel İklim Finansmanı ve Eylemi için Alınan Kararlar

“COP29, küresel iklim değişikliğiyle mücadelede belirli bir adım olmasına rağmen bazı kritik konularda ilerleme kaydedilemedi ve bazı hedeflerde geri adım atıldı. Bu zirve, finansman hedeflerinin belirlenmesi ve karbon piyasalarıyla ilgili önemli ilerlemelerin sağlanmasıyla hatırlanacak olsa da, fosil yakıtlardan çıkış ve finansman mekanizmaları konusundaki eksiklikler, COP29’un önemli zayıf noktaları arasında yer alıyor”

 Genk NARTER, Yönetici Ortak, Narter & Partners

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (United Nations Framework Convention on Climate Change, UNFCCC) kapsamında düzenlenen 29. Taraflar Konferansı (COP29), iklim değişikliği ile mücadele ve uyum çabalarının değerlendirilmesi, Ulusal Katkı Beyanları’nın gözden geçirilmesi ve küresel emisyon azaltım stratejilerinin geliştirilmesi açısından kritik bir platform sundu. Konferans, 2024 yılının kaydedilen en sıcak yıllardan biri olacağına dair tahminler ve aşırı hava olaylarının küresel ölçekte ekonomik ve sosyal etkilerinin giderek artmasıyla, iklim eyleminin hızlandırılmasının önem kazandığı bir dönemde düzenlendi.

COP29’un ana gündem maddeleri, iklim değişikliği ile mücadeleye yönelik daha iddialı politikaların belirlenmesi ve bu çabaların finansmanına ilişkin somut adımlar atılması üzerine yoğunlaştı. Bu kapsamda; küresel emisyonların azaltılması, Ulusal Katkı Beyanları’nın (Nationally Determined Contributions,

NDCs) güçlendirilmesi, karbon piyasası düzenlemelerinin netleştirilmesi ve fosil yakıtlardan uzaklaşarak temiz enerjiye geçiş süreçlerinin hızlandırılması gibi kritik konular ele alındı.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliğine uyum sağlama ve emisyon azaltımı konularında ihtiyaç duyduğu finansman, konferansın en tartışmalı başlıklarından biri oldu. Bu doğrultuda, yeni bir küresel finansman hedefi belirlenmesi ve iklim finansmanı mekanizmalarının daha etkin hale getirilmesi yönünde önemli müzakereler gerçekleştirildi.

Konferansta ayrıca karbon ticareti ve piyasalarının düzenlenmesi, ülkeler arasında işbirliğini artıracak mekanizmaların geliştirilmesi ve fosil yakıt kullanımının kademeli olarak azaltılması gibi konular da gündeme alındı. Bilimsel verilerin, iklim değişikliğinin etkilerinin tahmin edilenden çok daha hızlı ve ciddi olduğunu göstermesi, bu tür adımların küresel

“COP29, iklim krizinin derinleştiği bir dönemde düzenlenmiş olup yalnızca mevcut sorunların ele alınması için değil, aynı zamanda gelecekte karşılaşılabilecek risklerin önlenmesi için de büyük bir önem taşıyor”

düzye de daha fazla gecikmeden atılması gerektiğini ortaya koyuyor.

COP29, iklim krizinin derinleştiği bir dönemde düzenlenmiş olup yalnızca mevcut sorunların ele alınması için değil, aynı zamanda gelecekte karşılaşılabilecek risklerin önlenmesi için de büyük bir önem taşıyor. Alınan kararlar ve belirlenen stratejiler, küresel iklim politikalarının önümüzdeki yıllardaki seyrini şekillendirecek bir yol haritası sunuyor.

YENİ KÜRESEL İKLİM FİNANSMANI HEDEFİ

COP29'un en önemli çıktılarından biri, gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliğiyle mücadele ve uyum çabalarını desteklemek amacıyla belirlenen **Yeni Küresel Nicelleştirilmiş İklim Finansmanı Hedefi (New Collective Quantified Goal, NCQG)** oldu. Paris Anlaşması çerçevesinde geliştirilen NCQG, 2025 sonrası dönemi kapsayan bir finansman hedefi olarak yıllık 1,3 trilyon dolarlık bir fon sağlanmasını öngörüyor. Bu hedef, gelişmekte olan ülkelerin

iklim değişikliğinin etkileriyle başa çıkabilmeleri için gerekli mali desteği sağlamayı amaçlıyor ve daha önce verilen yıllık 100 milyar dolarlık taahhüdün yerini alıyor.

NCQG kapsamında, yıllık 1,3 trilyon doların tüm aktörler, yani kamu ve özel sektör tarafından sağlanması hedeflendi. Bu yaklaşım, küresel iklim hedeflerine ulaşmak için büyük bir finansal kaynağın gerektiğini ve bu kaynakların özellikle gelişmekte olan ülkeler için kritik önemde olduğunu vurguluyor. Buna ek olarak, gelişmiş ülkeler, geçmişten gelen yükümlülükleri ve ekonomik güçleri çerçevesinde yıllık 300 milyar dolarlık bir liderlik taahhüdü üstlendi. Bu miktar, gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliğiyle mücadele ve uyum sağlama çabalarına doğrudan katkıda bulunmayı amaçlıyor.

Ancak NCQG çerçevesinde belirlenen hedefler, gelişmekte olan ülkelerin tüm finansman ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak kalıyor. Ayrıca, tahsis edilen fonların etkili bir şekilde harekete geçirilmesi ve kulla-

nılması önünde önemli zorluklar ve belirsizlikler sürüyor.

NCQG'nin kabul edilmesi, küresel iklim finansmanında önemli bir ilerlemeyi temsil etmekle birlikte, hedeflerin tam anlamıyla hayata geçirilebilmesi için uluslararası işbirliğinin artırılması ve gerekli uygulama mekanizmalarının geliştirilmesi kritik önem taşıyor.

KARBON PİYASALARI VE PARİS ANLAŞMASI'NIN 6. MADDESİ KAPSAMINDA SAĞLANAN UZLAŞI

COP29'un bir diğer önemli konusu, Paris Anlaşması'nın 6. Maddesi çerçevesinde karbon piyasalarının işleyişine yönelik elde edilen kritik ilerlemelerdir. Karbon piyasaları, uzun süredir seragazi emisyonlarını azaltmak ve iklim finansmanı sağlamak için önemli bir mekanizma olarak görülüyor. COP29'da bu piyasaların operasyonel hale getirilmesiyle önemli bir dönüm noktası yaşandı. 6. Madde'nin 2. Fıkrası doğrultusunda, karbon kredisi işlemlerinin yetkilendirilmesi, izlenmesi ve çevresel bütünlüğün korunması için şeffaf ve teknik bir inceleme süreci benimsendi. Karbon kredisi ve denkleştirme projelerindeki kalite farklılıklarının tespiti, tutarsız veri setleri ve yetersiz değerlendirme mekanizmaları, bugüne kadar azaltım çabalarına duyulan güveni olumsuz yönde etkiledi. Paris Anlaşması'nın 6.4 Maddesi kapsamında belirlenen standartlar, piyasanın etkin ve şeffaf bir şekilde işlemesi için netlik ve tutarlılık sağlayarak yüksek kaliteli projelere yatırımları teşvik edecektir.

ALINAN KARARLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

COP29, küresel iklim değişikliğiyle mücadelede belirli bir adım olmasına rağmen bazı kritik konularda ilerleme kaydedilemedi ve bazı hedeflerde geri adım atıldı. Bu zirve, finansman hedeflerinin belirlenmesi ve karbon piyasalarıyla ilgili önemli ilerlemelerin

sağlanmasıyla hatırlanacak olsa da, fosil yakıtlardan çıkış ve finansman mekanizmaları konusundaki eksiklikler, COP29'un önemli zayıf noktaları arasında yer alıyor.

COP29'un önemli çıktılarında biri, yeni küresel iklim finansmanı hedefinin belirlenmesidir. Ancak bu hedefin hayata geçirilmesi ve gereken fonların nasıl sağlanacağı konusu belirsizliğini koruyor. Gelişmekte olan ülkeler için iklim finansmanını artırmayı hedefleyen bu yeni hedef, yıllık 1,3 trilyon dolarlık bir fonun tüm paydaşlar tarafından sağlanmasını öngörüyor. Ancak, bu hedefin etkin bir şekilde hayata geçirilmesi için gerekli olan mekanizmalar ve finansmanın özel sektörden nasıl çekileceği konusunda hâlâ netlik bulunmuyor.

Bir diğer önemli gelişme, çok taraflı kalkınma bankalarının (MDB'ler) düşük ve orta gelirli ülkelere sağlanacak iklim finansmanını 2030 yılına kadar yıllık 120 milyar dolara çıkarma taahhüdüdür. Bu taahhüt, ülkelerin iklim hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olacak ve iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamalarına olanak tanıyacaktır.

Sonuç olarak, COP29'da iki haftalık yoğun müzakereler sonucunda önemli kararlar alınmış ve küresel iklim eylemi adına önemli bir dönüm noktası yaşanmıştır. Ancak, fosil yakıtlara sübvansiyonların aşamalı olarak kaldırılması ve finansmanın etkin bir şekilde mobilize edilmesi gibi kritik alanlarda hâlâ önemli engeller bulunuyor. Bu eksikliklerin giderilmesi, COP30'un başarısı için büyük önem taşıyor.

İklim değişikliğiyle mücadelede etkili bir ilerleme sağlanabilmesi için küresel işbirliğinin güçlendirilmesi ve tüm paydaşların koordineli bir şekilde hareket etmesi gerekiyor. Gelecek yıllarda bu boşlukların doldurulması, iklim hedeflerine ulaşılmasında belirleyici bir rol oynayacak.

“COP29'da bir diğer önemli gelişme, çok taraflı kalkınma bankalarının (MDB'ler) düşük ve orta gelirli ülkelere sağlanacak iklim finansmanını 2030 yılına kadar yıllık 120 milyar dolara çıkarma taahhüdüdür. Bu taahhüt, ülkelerin iklim hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olacak ve iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamalarına olanak tanıyacaktır”

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden COP29 Kararları

“Ulusal Katkı Beyanları belirlenirken toplumsal cinsiyet perspektifinin bu beyanlara ve taahhütlere yansıtılması şart. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin mevcut hedeflerinin iklim ve toplumsal cinsiyet bağlamında adaleti ve adil bir yaşamı sağlamaktan bir hayli uzak olduğunu söyleyebiliriz”

Özlem ALTIPARMAK

İklim değişikliğinin etkilerinin giderek artması ve iklim değişikliğine uyum ve azaltım konusunda atılan adımların yetersizliği, iklim değişikliğini en önemli insan hakları meselelerinden biri haline getirdi. Bu nedenle COP29'da alınan kararlar sadece iklim müzakereleri açısından değil, haklar ve adil bir dünyada yaşam mücadelesi açısından da oldukça önemliydi. Adalet ve adil bir dünya denilince akla ilk gelenlerden biri de toplumsal cinsiyet eşitliğini gerçek kılmak oluyor. Türkiye'de konu yeterince bilinmese ve ilgi çekmese de uluslararası alanda çalışan kadın örgütleri ve toplumsal cinsiyet eşitliği kuruluşları iklim müzakerelerini düzenli olarak takip ediyorlar. Alınacak tüm kararların toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı olmasını talep ediyorlar ve politika yapım süreçlerine dahil olmaya çalışıyorlar. Çünkü kömür yerine güneş enerjisi kullanılırken, dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınlar bir evin içine hapsedilmiş ve bakım emeğinin kölesi kalmaya devam ettiği sürece o dönüşüm sadece yeşil olur ama adil olmaz. Ancak ne yazık ki Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğini dert edinen iklim örgütü neredeyse yok denecek kadar az ve kadın örgütleri de iklim müzakereleri hakkında henüz yeterli donanıma sahip olmadıkları için iklim

değişikliği bağlamında kadınların güçlendirilmesi konusu ulusal düzeyde yeterince tartışılmıyor. Azerbaycan tarafından yürütülen COP Başkanlığı'nın 28 üyeli ilk organizasyon komitesine tek bir kadını bile dahil etmemesiyle başlayan ve sonrasında gelen eleştirilerle kadınları komiteye dahil eden bir hazırlık sürecinin ardından, Bakü iklim sahnesindeki manzara da çok parlak değildi. Kadın ve erkekler toplamda sayıca eşit gibi görünse de COP29'un açılışında konuşan 77 konuşmacıdan yalnızca sekizi kadındı. Bu durum eşitlik denildiğinde heyetlere veya toplantılara belirli sayıda kadının dahil edilmesinin şeklen yeterli görüldüğünü ancak karar alma ve söz söyleme aşamalarında kadınlar açısından cam tavanların hâlâ mevcut olduğunu gösteriyordu. Kaldı ki COP29'a katılan delegelerin yalnızca %35'i kadındı. COP28'de kadın delege oranının %34 olduğu dikkate alındığında geçen bir yıl içerisinde ciddi bir ilerleme ve değişiklik olmadığı rahatlıkla görülebilir. Bakü'de düzenlenen COP29'da devletler, toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadınların güçlendirilmesini odağına alan bir karar alarak, **Toplumsal Cinsiyete İlişkin Geliştirilmiş Lima Çalışma Programı'nı** 10 yıl süreyle uzatmaya karar verdiler. Kararda, iklim

lim politikalarının ve eylemlerinin toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde oluşturulmasının ve bu çalışma programına dayalı geliştirilecek uygulama araçlarının toplumsal cinsiyet eşitliğini ve adil dönüşümü sağlamasının altı çiziliyor. **Lima Toplumsal Cinsiyet Çalışma Programı** Peru'nun başkenti Lima'da düzenlenen 20.

Taraflar Konferansı'nda (COP20) oluşturulmuştu ve toplumsal cinsiyete ilişkin konuların iklim değişikliği politikalarına entegre edilmesinde önemli bir adımdı. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) kapsamında, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesinin iklim eyleminin merkezinde yer almasını sağlamak amacıyla geliştirilen bu girişim, iklim değişikliğinin erkekleri ve kadınları farklı şekilde etkilediğini ve iklim politikalarının başarılı olabilmesi için bu eşitsizlikleri ele alması gerektiğini belirtiyordu.

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI İKLİM EYLEMİ İHTİYACI BÜYÜYOR

BMİDÇS kabul edildiği dönemde büyük ölçüde toplumsal cinsiyet körü bir yapıya sahipti ve toplumsal cinsiyet ve iklim değişikliğinin kesişimini ele alacak bir çerçeveden yoksun olarak hazırlanmıştı. An-

"Taraflar ayrıca 2025 yılında COP30'da kabul edilmek üzere yeni bir toplumsal cinsiyet eylem planı geliştirmeye karar verdiler ve yapılacak bu plan, faaliyetler yoluyla çalışma programının somut olarak uygulanmasına yön vermeyi amaçlıyor"

cak zaman içindeki çalışmalar ve özellikle **Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Oluşumu (Women and Gender Constituency)** gibi grupların çabaları 2017 yılında sözleşmenin yorumlanması ve uygulanmasında **Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı'nın** oluşturulmasıyla sonuçlandı. Lima Toplumsal Cinsiyet Çalışma Programı,

kabul edildiği haliyle sabit kalmamış, gelişmelere ve güncellemelere açık olmuştur. Bu durum toplumsal cinsiyet boyutunun iklim politikasına gittikçe artan şekilde entegre edilmesiyle neticelenmiştir.

COP25'te beş yıl olarak uzatılan Toplumsal Cinsiyet Çalışma Programı, COP29'da alınan kararla 10 yıl süreyle uzatıldı. Toplumsal cinsiyete ilişkin COP29 kararı, 2014 yılında COP20'de Lima Çalışma Programı'nın ilk kez kabul edilmesinden sonra atılan adımlar üzerine geliştirildi. Yapılan değerlendirmelerde konuyla ilgili ilerleme kaydedilmiş olsa da toplumsal cinsiyete duyarlı iklim eyleminin gerçekleştirilmesi için hâlâ yapılması gereken önemli işler olduğu kabul ediliyor.

COP29'da alınan bu karar; taraf devletler ile kamu ve özel kuruluşları, kadınların mevcut kapasitelerini güçlendirmek amacıyla iklim finansmanını toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirmeye, Geliştirilmiş Lima Çalışma Programı ve eylem planı kapsamında-

“NCQG kararı, kadınları iklim finansmanının yararlanıcı grupları arasında tanımlamakla birlikte, 300 milyar ABD doları tutarındaki finansman hedefi, uygulamada toplumsal cinsiyete duyarlı finansmana yönelik açık taahhütlerden ve ölçülebilir hedefler ile uygulama mekanizmalarından ne yazık ki yoksun”

ki faaliyetleri uygulamaya ve ulusal düzeydeki kadın örgütlerinin yanı sıra yerli halklar, özellikle kadınlar ve yerel topluluklar için iklim finansmanına erişimi kolaylaştırmaya davet ediyor.

Taraflar ayrıca 2025 yılında COP30’da kabul edilmek üzere yeni bir toplumsal cinsiyet eylem planı geliştirmeye karar verdiler ve yapılacak bu plan, faaliyetler yoluyla çalışma programının somut olarak uygulanmasına yön vermeyi amaçlıyor. Brezilya’nın Belem kentinde düzenlenecek COP30’da BMİDÇS Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı’nın hazırlıkları için önümüzdeki dönemde yapılacak toplantı ve danışma mekanizmalarını takip etmekte fayda var.

İKLİM FİNANSMANINA TOPLUMSAL CİNSİYET KISMEN DAHİL EDİLDİ

Bu kararlara ek olarak, yeni iklim finansmanı hedefine toplumsal cinsiyet konuları da kısmen dahil edildi. Yeni Kolektif Sayısallaştırılmış Hedef’e (NCQG) ilişkin karar, iklim finansmanının kadınları ve diğer ötekileştirilmiş grupları kapsamını ve insan haklarına saygı göstermesini, korumasını, teşvik etmesini belirtiyor. Karar, kadınları iklim finansmanının yararlanıcı grupları arasında tanımlamakla birlikte, 300 milyar ABD doları tutarındaki finansman hedefi,

uygulamada toplumsal cinsiyete duyarlı finansmana yönelik açık taahhütlerden ve ölçülebilir hedefler ile uygulama mekanizmalarından ne yazık ki yoksun. İklim finansmanında toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımlar için net hesap verebilirlik bulunmadığı için mevcut eşitsizliklerin giderileceğini söylemek zor. 2023’te COP28’de düzenlenen ilk Küresel Durum Değerlendirmesi’nden sonra toplumsal cinsiyete göre ayrıştırılmış verilerin toplanması, analiz edilmesi ve kullanılması çağrısında bulunulmasına rağmen gerekli mekanizmaların net olmaması ve ilerlemeyi izleme kapasitesinin yetersizliği nedeniyle iklim değişikliği politikalarının kadınlar ve kız çocukları üzerindeki etkisini izlemek hâlâ mümkün olmuyor. COP29’da bu konuda da somut bir gelişme olmadı. COP29’da alınan kararlar bu şekilde ancak uluslararası kararlara ek olarak ülkelerin özellikle ulusal düzeyde iklim politikalarına iklim adaletini, toplumsal cinsiyet eşitliğini dahil etmeleri oldukça önemli. Özellikle Ulusal Katkı Beyanları belirlenirken toplumsal cinsiyet perspektifinin bu beyanlara ve taahhütlere yansıtılması şart. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’nin mevcut hedeflerinin iklim ve toplumsal cinsiyet bağlamında adaleti ve adil bir yaşamı sağlamaktan bir hayli uzak olduğunu söyleyebiliriz.

Arzu Deniz AKSOY, Sosyal Etki Girişimcisi, Bağımsız Yönetim Kurulu Üyesi
arzudeniz.aksoy@gmail.com

Liderlik Sanatı: İş Dünyasında Fark Yaratan Yaklaşımlar

Liderlik, insanlık tarihi kadar eski bir kavram. İnsanlar; toplulukları bir araya getirmek, ortak hedeflere ulaşmak ve geleceği şekillendirmek için daima liderlere ihtiyaç duymuştur. Bugün, benzer şekilde, iş dünyasında liderlik hem bireyler hem de organizasyonlar için yön gösteren ve hedeflere ulaşma yolunda ilham kaynağı olan kritik bir unsur olarak karşımıza çıkıyor. Liderlik kavramı, sadece bir pozisyon ya da unvanla da sınırlı değil! Her zaman söylediğim gibi, liderlik aslında davranış biçimleri, değerler ve bakış açılarıyla şekillenen bir yolculuk. Bu yolculuk, yalnızca liderin kendisini değil, onun etrafındaki insanları da dönüştürüyor. Bu yolculukta, her birey kendi karakteristik özellikleri, tecrübeleri ve yaklaşım biçimleriyle bir liderlik tarzı geliştirmeli. Fakat insan zaman zaman belirli çerçevelere ihtiyaç duymuyor değil! Liderler de zaman zaman belirli çerçevelere ve yol haritalarına ihtiyaç duyuyorlar.

Her ne kadar kişisel bir süreç olsa da liderliğin bazen belirli modeller, stratejiler ve yöntemlerle desteklenmesi gerekiyor ki hangi yolu yürüdüğümüzü şaşırmayalım! Bu noktada literatürdeki liderlik türleri ve yaklaşımları devreye giriyor, çünkü değişimin kaçınılmaz olduğu bir dünyada, liderler bu değişimi öngörüp yönlendirme becerisine sahip olmalı. Farklı liderlik türleri arasında esnek bir şekilde hareket edip kendi ritmini tutturmalı. Yunan filozof Herakleitos'un da katılacağı gibi, "**Değişmeyen tek şey değişim**", biz liderlere de buna ayak uydurmak düşüyor! Peki, nedir farklı renk ve spektrumlardaki liderlik yaklaşımları? Gelin, birkaçına birlikte bakalım.

LİDERLİĞİN RENKLERİ

1) Dönüşümcü Liderlik: Hayal Edilemeye Yolculuk

Dönüşümcü liderler, değişimi tetikleyen, yenilikçi

Fotoğraf: Jehyun Sung - Unsplash

fikirler ortaya koyan ve çalışanlarını ilham verici bir vizyon etrafında birleştiren liderlerdir. Ortaya koyduğu vizyon ile bireylerin ve kurumların sınırlarını zorlayan bu liderlik tarzı, çalışanlarının kişisel gelişimini ön planda tutarak onları motive eder ve daha büyük bir amaç uğruna çalışmalarını sağlar. Önemli olan ekibin potansiyelini gerçekleştirilmesi ve elbette, organizasyonun belirli değerler toplamı ve ortaya konan vizyon ışığında filizlenmesini sağlayarak

sahip olduğu gücü ortaya çıkartmaktır! Ancak burada olay "büyük" hedefler koymakla sınırlı değildir, dönüşümcü lider adeta bir sanatçı gibi ekibini ve yönettiği organizasyonu daha önce hayal etmedikleri yerlere götürmeyi bilen yaratıcı bir ressamdır da! Farklı imge ve renkleri bir araya getirerek bir anlam yaratır, uğruna çalışıp ter dökmeye geçecek bu anlam, onların sadece bugünü değil, geleceği de şekillendirmelerini sağlar.

2) Hizmetkar Liderlik: Birimiz Hepimiz için

Post-modern dünya biz insanları artık hiyerarşik yapılardan uzaklaştırıp daha yatay, daha kapsayıcı bir toplumsal yapıya doğru götürüyor. Hizmetkar liderlik modeliyse bu değişimin en net yansımalarından biri! Bu liderlik modeli, liderin kendini ekibinin hizmetine adanmasını, onların ihtiyaçlarını önceliklendirmesini ve çalışanların refahını asıl öncelik haline getirmesini öneriyor. Lao Tzu'nun da dediği gibi "En iyi liderler iş bittiğinde insanların bu işi biz başardık diyebilmelerini sağlayan kişidir". Bugün, bu yaklaşım, modern iş dünyasında sürdürülebilirliğin ve çalışan bağlılığının temel taşı olarak karşımıza çıkıyor. Çünkü bir organizasyonu ayakta tutan tek şey, yalnızca

"Liderlik kavramı, sadece bir pozisyona da unvanla da sınırlı değil! Her zaman söylediğim gibi, liderlik aslında davranış biçimleri, değerler ve bakış açılarıyla şekillenen bir yolculuk. Bu yolculuk, yalnızca liderin kendini değil, onun etrafındaki insanları da dönüştürüyor"

ettiği kâr değil, çalışanların mutluluğudur. Bu mutluluk da uzun vadeli başarının anahtarı aslında!

3) Demokratik Liderlik: Biz Seçimlerimizle Varız!

Katılımcı ya da demokratik liderlik, ekip üyelerinin karar alma süreçlerine dahil edilmesini sağlayarak bireylerin kendilerini değerli hissetmelerini sağlıyor. Demokratik liderler, ekip üyelerinin farklı perspektiflerinden yararlanarak daha yaratıcı ve yenilikçi çözümler üretebiliyor. İş dünyası

için bu tarz, özellikle kriz anlarında veya büyük değişim süreçlerinde oldukça etkili! İnsan, kendini yazan bir kitap gibidir; demokratik liderlik tarzı, tam da bu noktada insanlara kendi hikayelerini yazabilecekleri bir alan sunuyor. Sartre'a göre biz insanlar için bu hem bir nimet hem de büyük bir yükümlülük! Özgür olmak, sonsuz imkanlar sunarken aynı zamanda da bir karar verme zorunluluğu getiriyor. Bu da varoluşsal kaygılara neden olabiliyor, fakat lider burada devreye giriyor! Bu özgürlüğün getirdiği varoluşsal kaygılar, yani "yanlış yapma" korkusu, liderin rehberliği sayesinde minimize ediliyor. Lider, ekibine güven aşılayarak onların hem bireysel hem de kolektif sorumluluklarını sahiplenmelerini sağlamış oluyor. Sonuçta, demokratik liderlik, bireylerin kendi potansiyellerini keşfetmeleri için güvenli bir alan yaratırken, aynı zamanda da ekibin ortak hedeflere ulaşması için güçlü bir itki yaratıyor!

4) Kurum İçi Ağ Oluşturucu Liderlik: Başarıyı Örmek

Modern iş dünyasında başarı, artık bireysel performanslardan çok, insanlar ve fikirler arasındaki bağlantılar sayesinde ortaya çıkıyor. İşte bu nokta-

“Her liderin, organizasyonun ihtiyaçlarına ve karşılaştığı zorluklara göre kendi tarzını yaratması, diğer bir deyişle yeri geldiğinde bulunduğu kaba şekil vermesi, yeri geldiğindeyse kabın şeklini alması ve hatta kabın dışına uzanabilmesi ve hayal edilemeyene dokunması gerekebiliyor!”

Fotoğraf: Padrihan - Pexels

da Kurum İçi Ağ Oluşturucu Liderlik devreye giriyor. Bir lider düşünün; sadece görevleri dağıtmakla kalmıyor, aynı zamanda ekip üyeleri arasında köprüler kuruyor, bilgiyi akışkan hale getiriyor ve işbirliğini cesaretlendiriyor. Bu tarz liderler ince eleyip sık dokuyarak ördükleri ağlar yardımıyla hem dayanıklı hem de esnek bir organizasyonel yapıyı mümkün kılıyor. Bu yapı, tıpkı kurşun geçirmez bir yelek gibi üstümüze kurşun misali yağın krizlerden bizi rahatlıkla korurken klasik hiyerarşik modellerden uzaklaşarak kurum içi yatay bir etkileşim ağı sağlıyor! Böylesi bir yapıda her düğüm, yeni bir bilgi, yeni bir fikir, yeni bir potansiyel taşıyor. Bu ağ içinde, herkes hem bir öğrenen hem de bir öğretici oluyor. Bağlantılar arttıkça, organizasyonun dayanıklılığı da artıyor, çünkü bilgi ve deneyim akışı hızlanıyor. Sonuç olarak ağ oluşturucu liderler, modern iş dünyasında sadece başarıyı değil, aynı zamanda dayanıklı organizasyonları da inşa ediyor!

5) Otokratik Liderlik: Krizlere Demir Yumruk

Otokratik liderlik, kriz anlarında ya da hızlı kararlar alınması gereken durumlarda kendini gösteren bir liderlik modeli. Özellikle askeri veya benzeri yüksek riskli sektörlerde bu liderlik tarzı, başarıya ulaşmak için gerekli olabiliyor. Fakat hatırlatmakta fayda var;

otokratik liderlik, sürdürülebilirlik açısından sıkıntılar yaratabilir. Çalışanlar üzerinde artan baskı hem çalışma ortamına hem de inovasyona ciddi şekilde zarar verebilir! Bu nedenle, liderin bu tarzı kullanırken dikkatli olması, çalışanlarının motivasyonunu korumak için dengeyi bulması gerekir. Nihayetinde amaç krize engel olmak ya da herhangi bir hassas bilgiyi korumak... Kendinizi sizden korkan insanlarla sarılı olduğunuz bir yankı odasına kapatmak istemezsiniz, emin olun!

Sonuç olarak her liderin, organizasyonun ihtiyaçlarına ve karşılaştığı zorluklara göre kendi tarzını yaratması, diğer bir deyişle yeri geldiğinde bulunduğu kaba şekil vermesi, yeri geldiğindeyse kabın şeklini alması ve hatta kabın dışına uzanabilmesi ve hayal edilemeyene dokunması gerekebiliyor! Bazen bir dönüştürücü lider olarak ekibinize ilham verebilirsiniz; bazen bir hizmetkar lider olarak onların gelişimine katkıda bulunursunuz. Ama her durumda, liderlik, sürekli öğrenmeyi ve değişimi yönetmeyi gerektirir. Dönüp dolaşık bir şekilde Darwin'e atfedilen fakat kökenleri henüz tam olarak aydınlatılmamış şu satırlarla noktalayalım yazımızı: “Ne en güçlü olan tür hayatta kalır, ne de en zeki olan... Değişime en çok adapte olabilendir hayatta kalan!” #

Okan PALA, Kale Grubu Sosyal Girişim Programları Yöneticisi,
okanpala@kale.com.tr

Alışlagelmişlik

“Bugüne kadar hiç kimse bir sayıya göre bir karar vermemiştir. İnsanların hikayeye ihtiyacı vardır”.

(Daniel Kahneman’ın [“The Undoing Project”](#) kitabından alıntıdır)

COP29 müzakereleri devam ederken biz de Anadolu’nun çeşitli kentlerinde gençlerle sosyal girişimciliği tanıştırmak üzere düzenlediğimiz Hayata Değer Üniversite Buluşmaları’nın ilki kapsamında Çanakale Onsekiz Mart Üniversitesi’ndeydik (ÇOMÜ). Buluşmada, üniversite öğrencilerine ek olarak lise öğrencileri de vardı. Katılımcılara kaç kişinin 29 yaşından küçük olduğunu sorduğumda 500 kusun elin neredeyse hepsi havadaydı. Yani bu yıl 29’uncusu düzenlenen iklim müzakereleri, salondaki hemen tüm katılımcılar doğmadan önce başlamıştı. Müzakereler, her yıl olduğu gibi bu yıl da çözümsüzlükler, adaletsizlikler ve özellikle fosil yakıt firmalarının lobi faaliyetleri çevresinde dönen bir “etkinlik” olmuş gibi görünüyor. Bir taraftan da müzakerelerin son birkaç yıldır fosil yakıt üreten ülkelerde yapılması, müzakerenin yeni fosil yakıt anlaşmalarının yapıldığı mecralar haline gelmesine yol açtığı yönünde [gözlemler var](#).

KRİTİK BİR KAVRAM: ÖDÜN VERMEK

İklim müzakerelerinde durum buyken insan kaynaklı iklim krizi ise [tam gaz devam ediyor](#). Peki, kriz derinleşirken, krizin boyutu ve sonuçları ve elbette bu krizden çıkış için yapılması gerekenler gayet iyi biliniyorken niye ilerleme kaydedilemiyor? ÇOMÜ’de bu sorunun yanıtını genç arkadaşlarla düşünürken bir kavram üzerine yoğunlaştık: “Ödün vermek.” Aslında

da müzakere ve uzlaşma sürecinin kritik kavramı bu. Sorun da burada başlıyor; kim, ne kadar ödün verecek? Cevap aslında “Müştereklerin Tragedisi”nin ([Tragedy of Commons](#)) bize söylediği gibi herkesin, kolektif şekilde ödün vermesi gerektiği.

Ancak kolektif eylem, birlikte hareket etmek, söylemesi kolay uygulaması zor bir durum. Müştereklerin trajedisi veya mahkumların açmazı ([prisoner’s dilemma](#)) bu durumun iki örneği. Kolektif eylemin gerçekleştiği durumlar da mevcut. Örneğin görece yoksunluk teorisi ([relative deprivation theory](#)). Bu teoriye göre grup içinde kendini diğerleriyle kıyaslayan ve diğer üyelerle adaletsizlikleri gözlemleyen bireylerde tetiklenen duygular (örneğin, öfke) kolektif eylemi getirebilir. Duygunun bireyi harekete geçirmesi... Kahneman’ın girişteki cümlesini hatırlayalım, sayılar karar almayı getirmiyor; hikaye lazım. Çünkü ancak hikayeler duyguları tetikleyerek eylemi getirebiliyor. Acaba ekolojik krizle mücadele için de duyguları harekete geçirmek kolektif eylemi tetikleyebilir mi? Kahneman’dan aldığımız destekle cevap “Evet” ise ekolojik kriz geri döndürülemez bir noktaya gelip bireyleri aşırı şekilde etkilemeden (kuraklık, gıda krizi, iklim göçü vb.), bireylerin duygularını ekolojik eylem için kolektif bir şekilde harekete geçirmek üzere tetikleyebilir miyiz?

SANATIN ROLÜ VE AVANTAJLARI

Sonda yazacağımı başta yazarak bu soruya “Evet” diyorum ve araç olarak da sanatı, sanatsal üretimi gündeme getiriyorum. Aslında sanat ve toplum ilişkisi uzunca bir zamandır tartışılıyor. Arnold Ha-

Reynier Llanes, *The Poet*

user'in "Sanatın Ürünü Olarak Toplum" ([Society as the Product of Art](#)) yazısında belirttiği gibi "...bazı koşullar altında sanat –ki toplumsal gerçekliği yansıtmakla kalmayıp, toplumu eleştirir, dolayısıyla onu kurar– toplumdaki hastalıkların teşhisine ve tedavisine elverişli ortamı hazırlar". Dolayısıyla sanatın, toplumu dönüştürme, yeni anlam ufku oluşturma bağlamında çok önemli bir rolü var.

Ekolojik ve toplumsal krizlere yaklaşırken, onlar üzerine düşünüp çözümler aramada sanatın pek çok avantajı da var. Öncelikle sanat, karmaşık, kesişimsel, çok boyutlu ve dolayısıyla anlaşılması zor sorunların anlaşılmasını kolaylaştırır. Çünkü bir esere baktığımızda aynı anda pek çok düşünce ve "duygu" tetiklenir. Sayfalarca yazının, verinin, tablonun anlatamayacağı duygu ve düşünce bir esere baktığımızda zihnimizden ve kalbimizden geçer.

Buna ek olarak karşı karşıya olduğumuz büyük sorunlar karşısındaki çaresizliğimiz bizi eylemsizliğe itebilir. Bu büyük sorunlarla yüzleşmek ve derinleşmek yerine onlardan kaçmak eğiliminde olabiliriz. Ancak sanat, sorunları estetize ederek sorunların içinde kalınmasını ve dolayısıyla çözüm üretilmesini sağlar.

Sanatın bir diğer gücü de bize ne olduğunu anlamakta güçlük çektiğimiz durumları hayal ettirebilmesidir (radical imagination). Örneğin, krizler çağında geleceğin nasıl olacağını hayal etmekte veya bir

Selen Tokgöz,
Diyalog- İyi Bak
Dünyana Sergisi,
Base 2024

orman yangını sonrası ormanın nasıl görüldüğünü, kokuğunu, ne tür sesler olduğunu hayal edemeyebiliriz. Sanatsal üretim bu tip durumlarda "radical imagination" sağlar.

Sanatın bir diğer avantajı ise interdisiplinerlik özelliği. Karşı karşıya olduğumuz sorunlar çok boyutlu ve birbirleriyle ilişki içinde. Dolayısıyla aynı anda farklı disiplinleri kullanarak düşünebilmemiz lazım. Belli bir sınırı olmadığı için sanat, disiplinler arasında çok hızlı gezinme ve interdisipliner düşünmeyi tetikleme imkanı verir.

Esasen Kale Tasarım ve Sanat Merkezi'nde (KTSM) Kale Grubu olarak yapmaya çalıştığımız biraz da bu. Farklı disiplinlerin birbirleriyle kolayca iletişime geçtiği, paydaşlarıyla birlikte bilgi ve ilham yaratan ve yayan, sınırları muğlak, kapsayıcı ve akışkan bir oluşum. Alışlagelmişin dışında bir yapıdan bahsediyorum, farkındayım. Çünkü alışlagelmişin bizi getirdiği nokta ortada. Artık farklı şeyleri söylemek bu söylemleri üretebilmek için de yeni şekillerde organize olmak zorundayız. Hep birlikte... #

UN Global Compact Türkiye COP29 Değerlendirmesi

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği 29. Taraflar Konferansı (COP29), Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de gerçekleştirildi. 11 Kasım 2024 tarihinde başlayan zirvenin belirlenen resmi bitiş tarihi 22 Kasım'dı fakat zirve yaklaşık iki gün daha uzadı. COP29'un katılım açısından şimdiye kadarki en büyük ikinci konferans olması, konuya olan küresel ilgiyi göstermesi açısından önemliydi.

Konferans, dünya liderlerini, sivil toplum kuruluşlarını, iş dünyasını ve bilim insanlarını iklim krizine yönelik küresel işbirliğini artırma hedefiyle bir araya getirdi. Özellikle iklim finansmanı, karbon piyasaları ve enerji geçişi gibi konular konferansın ana tartışma maddeleri arasında yer aldı.

İKLİM FİNANSMANI

Küresel olarak 1,5 derece hedefine ulaşmak için finansal piyasaların düşük karbonlu ekonomilere düzenli bir geçişi desteklemede kritik bir rol oynayacağı giderek daha fazla kabul görüyor. Bunun bir göstergesi, COP29'da ana tartışmaların finansman etrafında şekillenmesi oldu.

Konferansta, iklim değişikliğiyle mücadele için gelişmekte olan ülkelere sağlanan finansmanın önceki hedef olan yıllık 100 milyar dolardan 2035 yılına kadar üç katına, yıllık 300 milyar dolara çıkarılması kararlaştırıldı. Bununla birlikte kamu ve özel kaynaklardan sağlanan finansmanın 2035 yılına kadar yılda 1,3 trilyon dolara çıkarılması için tüm aktörlerin birlikte çalışması hedefleniyor. Finansman; yeşil altyapı projeleri, iklim uyum programları ve iklim değişikliğinin zararlarından etkilenen ülkelere destek için kullanılacak. Bu kaynakların, hükümet bütçeleri, özel sektör yatırımları ve diğer finansal mekanizmalar-

dan sağlanması öngörülüyor. Ancak bu taahhütler, özellikle gelişmekte olan ülkeler tarafından "çok az, çok geç" olarak nitelendirildi. Nedeni ise bu tutarın, gelişmekte olan ülkelerin 2030'a kadar iklim eylemi için ihtiyaç duydukları yıllık yaklaşık 1 trilyon dolarlık küresel yatırım ihtiyacının oldukça altında kalması. Konferans boyunca tartışmaların bir gündem maddesi de iklim finansmanının kim tarafından karşılanacağı oldu. Mevcut haliyle, Avrupa Birliği (AB), ABD, Japonya, Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda dahil olmak üzere 23 ülke iklim finansmanı sağlamakla yükümlü. Konferans boyunca donör ülkeler, finansman sağlayıcı ülke havuzunun artırılması yönünde çaba sarf ettiler. Özellikle Çin ve Körfez ülkeleri gibi nispeten zengin gelişmekte olan ekonomilerin iklim finansmanına resmi olarak katkıda bulunmaları sıkça dile getirildi. Gelişmekte olan ülkeler ise iklim finansmanı hedeflerini tutturamayan gelişmiş ülkelerin sorumluluklarını üstlerinden atmaya çalıştıklarını belirterek bu öneriyi reddettiler. Anlaşmanın son metninde donör ülke sayısı artırılmazken, gelişmekte olan ülkelerin "gönüllü olarak" katkıda bulunmaları "teşvik edildi".

Öte yandan zirvenin ilk haftasında, aralarında Dünya Bankası'nın da bulunduğu bir grup çok taraflı kalkınma bankasının, düşük ve orta gelirli ülkelere yönelik finansmanın 2030 yılına kadar 120 milyar dolara çıkarılması yönünde ortak bir hedef açıklaması memnuniyetle karşılandı.

COP29 kapsamında Kayıp ve Zarar Fonu'na ilişkin çok sayıda önemli anlaşma imzalandı. Fon, taahhüt edilen 750 milyon dolarlık mali destekle 2025 yılından itibaren projeleri finanse etmeye başlayacak.

“Küresel olarak 1,5 derece hedefine ulaşmak için finansal piyasaların düşük karbonlu ekonomilere düzenli bir geçişi desteklemede kritik bir rol oynayacağı giderek daha fazla kabul görüyor. Bunun bir göstergesi, COP29’da ana tartışmaların finansman etrafında şekillenmesi oldu”

KARBON PİYASASI

Yaklaşık 10 yıllık bir çalışmanın ardından ülkeler Bakü’de, Paris Anlaşması’nın 6. Maddesi kapsamında karbon piyasalarının nasıl işleyeceğini belirleyen nihai yapı taşları üzerinde anlaşmaya vardılar. Ülkeler arası ticaret konusunda COP29’dan çıkan karar, ülkelerin karbon kredilerinin ticaretine nasıl izin vereceği ve bunu takip eden kayıtların nasıl işleyeceği konusunda netlik sağlıyor.

Karbon piyasası mekanizmasının, iklim hedeflerine daha verimli, adil ve iddialı bir şekilde ulaşılması için uluslararası işbirliğini teşvik etmesi bekleniyor. Tüm ülkelerin emisyonları azaltmak için aynı kapasiteye veya kaynaklara sahip olmadığını düşündüğümüzde, söz konusu mekanizmanın, azaltımın en ucuz ve en etkili olduğu yerde gerçekleşmesine olanak sağlayacağı öngörülüyor. 2025 yılından itibaren faaliyete geçecek bu mekanizma, uygun maliyetli emisyon azaltımları için uluslararası işbirliğinin teşvik edilmesinde önemli bir kilometre taşı olarak değerlendirildi.

ŞEFFAFLIK

COP29’da şeffaf iklim raporlaması konusunda önemli adımlar atıldı. Bugüne kadar Türkiye’nin de aralarında olduğu 13 ülke, Paris Anlaşması’nın Geliş-

tirilmiş Şeffaflık Çerçevesi doğrultusunda hazırlanan ilk **İki Yıllık Şeffaflık Raporları**’nı (Biennial Transparency Reports – BTR) sundu. Yıl sonuna kadar tüm tarafların bu raporları sunması bekleniyor. Türkiye’nin sunduğu raporda seragazi emisyon verileri, NDC hedeflerine ulaşmadaki ilerleme durumu ve uyum ve azaltım faaliyetleri ile ilgili detaylar yer aldı.

TÜRKİYE’NİN İKLİM EYLEM PLANI

COP29’da Türkiye için en önemli gelişme, zirve kapsamında Türkiye’nin “Uzun Dönemli İklim Stratejisi”ni açıklaması oldu. Türkiye’nin 2053 yılına kadar “kalkınma önceliklerinden ödün vermeden” net sıfır hedefine ulaşma planını detaylandıran stratejide, Türkiye’nin emisyonlarını artırmaya devam edeceği ve en geç 2038 itibarıyla azaltım sürecine geçeceği yeniden vurgulanıyor. Ayrıca, 2053 yılında ülkenin enerji talebinin bugüne kıyasla yaklaşık dört katına çıkacağı belirtilirken, birincil enerjide yenilenebilir enerjinin payının %50’ye, nükleer enerjinin payının ise %30’a çıkarılması hedefleniyor.

Türkiye, İklim Kanunu’nu 2024 yılı içinde, karbon fiyatlandırma ve Emisyon Ticaret Sistemi’ni “süratle” ve Ulusal Yeşil Taksonomi Yönetmeliği’ni de 2025 yılında hayata geçireceğini açıkladı. Türkiye ayrıca COP31’e ev sahipliği yapmak için de aday oldu.

“Zirvede fosil yakıtların azaltılması konusunda bağlayıcı kararlar alınmamış olsa da küresel eğilim fosil yakıtların kullanımının kademeli olarak azaltılması yönünde. Şirketler için bu durum, yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapma, enerji verimliliğini artırma ve düşük karbonlu teknolojilere geçiş süreçlerini hızlandırma gerekliliği anlamına geliyor”

ULUSAL KATKI BEYANLARI

2023 yılında yapılan Küresel Durum Değerlendirmesi, mevcut NDC'lerin 1,5°C hedefini yakalamak için yetersiz olduğunu ortaya koyduktan sonra, COP29'da ülkelerin iklim taahhütlerini belirleyen Ulusal Katkı Beyanları (NDC) önemli bir gündem maddesi olarak öne çıktı. Şubat 2025'e kadar tüm ülkelerin mevcut NDC'lerini güncellemeleri gerekiyor. Bu güncellemeler, iklim hedeflerinin daha güçlü ve sürdürülebilir hale getirilmesini amaçlayacak. Yeni iklim planlarının, 1,5°C ısınma sınırını ulaşılabilir kılmak için tüm seragazlarını ve tüm sektörleri kapsamaması bekleniyor.

İŞ DÜNYASINI NELER BEKLİYOR?

COP29 tartışmalarında iş dünyası; sermaye, teknoloji ve inovasyon kapasitesi ve uzmanlığını bir araya getirerek, iklim değişikliği ile mücadeledeki kritik rolünü bir kez daha ortaya koydu. Fosil yakıtlardan uzaklaşmak için ihtiyaç duyduğumuz teknolojilerin halihazırda var olduğu ancak daha geniş pazarlarda erişilebilir hale gelmesi için kamu politikalarının ve teşviklerin önemi vurgulandı.

Gelişmiş ülkelerin, iklim değişikliğiyle mücadele için yıllık 300 milyar dolar finansman sağlama taahhüdü, yeşil projelere daha fazla fon sağlanacağı anlamına geliyor. Bu finansmanın büyük bir kısmının özel sektör yatırımlarını teşvik etmek için kullanılması bekleniyor. Bu durum, özellikle yenilenebilir enerji, yeşil altyapı ve döngüsel ekonomi gibi alanlarda faaliyet gösteren şirketler için fırsatlar yaratıyor. Zirvede fosil yakıtların azaltılması konusunda bağ-

Fotoğraf: Chris le Bouteiller - Pexels

layıcı kararlar alınmamış olsa da küresel eğilim fosil yakıtların kullanımının kademeli olarak azaltılması yönünde. Şirketler için bu durum, yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapma, enerji verimliliğini artırma ve düşük karbonlu teknolojilere geçiş süreçlerini hızlandırma gerekliliği anlamına geliyor. Önümüzdeki dönemde hayata geçecek karbon ticareti ile ilgili yeni düzenlemeler, şirketlerin karbon kredisi alım-satımı yaparak emisyonlarını azaltma maliyetlerini dengeleme imkanı sunuyor. 2025 yılında açıklanacak yenilenmiş NDC'ler aynı zamanda ülkelerin önümüzdeki 10 yıl için iklim eylemi ve sürdürülebilir kalkınma için ekonomik planlarını temsil edecek. Özellikle enerji, tarım, ormancılık ve diğer arazi kullanımı gibi sektörlerde NDC hedeflerine ulaşmada iş dünyasının katkısı önemli olacak. NDC'lerin başarılı bir şekilde hayata geçirilmesinde özel sektör-kamu işbirliği ise kritik önemde. COP29'un çıktıları, iş dünyası için hem zorluklar hem de fırsatlar sunuyor. Finansmana erişim imkanlarının artması ve karbon ticaretinin düzenlenmesi gibi gelişmeler, şirketler için yeni fırsatlar yaratırken, raporlama ve uyum süreçlerindeki yükümlülükler işletmelerin daha proaktif bir yaklaşım benimsemelerini gerektiriyor. İş dünyası, inovasyon ve teknoloji ile bu dönüşümün lideri olabilir; ancak bu süreci doğru yönetmek için stratejik planlama ve işbirliği kritik önem taşıyor. #

Arif ERGİN, Yeşil Ekonomi ve İklim Finansmanı Uzmanı
ergin@arifergin.com

Para, Para, Para

Bu yıl Bakü'de düzenlenen COP29'la ilgili yorumlara bakınca zirvenin pek çokları için bir hayal kırıklığı ile sonuçlanmış olduğunu görüyorum. Oysa son yıllarda düzenlenen COP zirvelerinin genel gidişatına bakıldığında, aslında zirvenin her zamankinden çok da farklı bir ortamda cereyan etmediği görülüyor. Yine 200'e yakın ülkenin ve çok sayıda kurumun heyetleri bir araya geldiler, pek çok hayati konu üzerinde tartıştılar, müzakere ettiler ve yine dönüp dolaşıp en büyük kavgayı finans üzerinde yaptılar; sonra da bir sonraki COP'ta buluşmak üzere birbirlerine söylenecek dağıldılar.

KONU YİNE FİNANSMAN

Finans konusunu sona atarak sonuçları özetlemek gerekirse bu yıl fosil yakıtlardan çıkışa vurgu yapılmaması bir gerileme olarak nitelendirilebilir. Yani batı cephesinde değişen bir şey yok. Öte yandan plastik kirliliği konusunda önemli engeller devam etse de (tehlikeli kimyasallar, tedarik ve azaltma hedefleri ve tabii ki finansman!) küresel bir anlaşmaya doğru ilerleniyor ve bu güzel bir gelişme denebilir. Ve nihayetinde, belki de COP29'un en önemli gelişmesi olarak karbon piyasaları konusunda en sonunda bir anlaşmaya varılması söylenebilir. Yeni kurallar, zengin ve yüksek emisyonlu ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere karbon azaltıcı "telafiler" satın almasına izin veriyor. Paris Anlaşması'nın 6. Maddesi kapsamında yeni kurallar üzerinde uzlaşılmasıyla artık gelişmiş ülkeler, diğer ülkelerdeki yenilenebilir enerji

projelerine, orman veya ağaçlandırma projelerine finansman sağlayabilecek. Evet, konu yine finansman. Yazımın başında hayal kırıklığının sebebi diye belirttiğim ve COP29'a damgasını vuran finansman sorununa dönecek olursak, özetle, gelişmiş ülkeler, iklim değişikliğiyle mücadelede ada ülkeleri, Afrika ülkeleri gibi iklim krizinden çok şiddetli bir şekilde etkilenmekte olan dar gelirli ülkelere ve geliştirmekte olan ülkelere taahhüt ettikleri yardımı o kadar da fazla artırmamakla eleştiriliyorlar. Gelişmiş ülkeler, 2035 yılına kadar her yıl 300 milyar dolarlık bir finansman desteği taahhüdünde bulunurken diğer ülkelerin yardım beklentisi 1,3 trilyon dolardı. Aradaki bu büyük uçurum, tartışmanın ve anlaşmazlığın boyutunu da gösteriyor. Kısa vadede bir uzlaşma umudu görünmüyor, üstelik söz verilen 300 milyar doların önemli bir kısmı da "düşük faizli" krediler olduğundan, yani tamamı hibe olmadığından, anlaşmazlık daha da derinleşiyor. Bu nedenle bu yılki zirve de bundan öncekiler gibi geliştirmekte olan ve fakir ülkelerin temsilcilerinin finansmanla ilgili fevranlarıyla bitti.

Fevran kelimesini özellikle kullandım, zira verilen öfkeli tepkiler tam olarak bu şekilde ifade edilebilir. COP29'a katılan ülke temsilcilerinden biri 300 milyar dolarlık bu yardım paketini duyunca, "Şaka mı bu? Bu kadarlık para yüzlerce ülkeden hangimize yetecek, hem de hibe bile değil, çoğu kredi, şaka gibi" mealinde bir tepki verirken, bir diğer ülke temsilcisi miktarı az bulup öfkeden toplantıyı terk ediyor. En beğendiğim(!) tepki ise Panama temsilcisinin "Yü-

“Gelişmiş (para veren) ülkelerin ortak özelliği, şeffaf ve demokratik yönetimlere sahip olmaları. Bunlar, halklarından topladıkları vergileri yine halkın refahı için kullanan ülkeler. Demokrasi, adalet, şeffaf ve hesap verebilir yönetim, adil vergilendirme, denetlenebilir mali veriler, kapsayıcılık ve eşitlik... Bize biraz Küresel Kalkınma Hedefleri’ni çağrıştırdı değil mi?”

zümüze tükürseydiniz bari” şeklinde “atarlanması” oldu. Özetle, iklim zirvesinde konu yine paraydı ve parada yine anlaşamadılar.

MADALYONUN BİR YÜZÜ VE DİĞER YÜZÜ

Öncelikle belirtmeliyim: Zenginden alıp fakire veren masalların başkarakterleri benim çocukluk kahramanımdır. Ülkelerin ekolojiji sömürmeden, ekonomik zenginliği hakça paylaşabildikleri bir dünya düzeni olsa buna en çok mutlu olanlardan biri de ben olurum. Yani isterim ki zengin ülkeler fakir ülkelere yılda 300 milyar dolar değil, 3 trilyon dolar, hatta 30 trilyon dolar versinler; memnun olurum, baştan altını çizmek isterim.

Öte yandan takıldığım konuya gelince... Bu “daha çok para” beklentisinde olan ülke temsilcilerinde şöyle bir tutum kemikleşmeye başladı: “Para verin de ülkemizi iklim krizinden kurtaralım.”

Bunu söylerken argümanları “Siz vaktiyle gelişmek için dünyanın -ve bizim- kaynaklarımızı kullandınız, kendiniz gelişip zengin oldunuz; bize de geriye bu krizi bıraktınız”. Bu doğru bir argüman mı? Evet. Yerden göğe kadar haklılar. Ama bu “Ah bize para verecektiniz ki, bak nasıl kurtarıyorduk ülkemizi; şimdi sizin yüzünüzden insanlarımız ölecek!” tavrı nedir Allah aşkına? Örneğin, zirveye Panama adına katılan bir temsilci, 300 milyar doları az bulduğu için şu sözleri söyledi: “Gelişmiş ülkelerin teklif ettiği para benimki gibi savunmasız ülkelerin yüzüne tükürmek. Onlar kırıntılar teklif ederken biz ölüleri taşıyoruz. Utanç verici!”

Hiç şüphesiz Panama iklim krizinden olumsuz etki-

lenen ülkelere birisi. Son birkaç 10 yılda, ülke aşırı hava olaylarına, sel, kasırga, kuraklık ve fırtınalar gibi felakete maruz kaldı. Bu olaylar özellikle tarımsal alanlara ciddi zararlar veriyor. Panama, aynı zamanda deniz seviyesinin yükselmesi sorunuyla karşı karşıya kalmakla birlikte bu durum kıyı bölgelerini tehdit ediyor. [Dünya Bankası'nın](#) ve [IMF'nin](#) Panama ile ilgili raporlarında, ülkenin iklim değişikliğiyle başa çıkmak için yıllık yaklaşık 4 milyar dolarlık bir finansmana ihtiyaç duyduğu hesaplanıyor. Bu madalyonun bir yüzü.

Bir de madalyonun diğer yüzü var.

“Peki, Panama bu krize kendi kaynaklarıyla direnemez mi, hani hepsine olmasa da bir kısmına...” diye düşünerek Panama'nın ekonomisine göz attım bu kez. Ülkede GSYH yıllık 84 milyar dolar civarında. Yani iklim dirençliliği için milli gelirinin %4'ü kadar bir bütçeye ihtiyacı var. Panama, bölgesinin en hızlı gelişmekte olan ülkesi. Geçen yıl ülkede ekonomi %15'ten fazla büyüdü. Makro verilere bakıldığında durum iyi. Ama uluslararası raporlar başka veriler de paylaşıyor. Raporlara göre Panama, büyük yolsuzluklar ve yönetim skandalları ile çalkalanan, ülkeyi yöneten küçük bir zümrenin halkın tüm zenginliğini kullandığı ve insanların sıkıntı içinde yaşadıkları bir ülke. Uluslararası Şeffaflık ve Yolsuzluk Algıları Endeksi ([Transparency International Corruption Perceptions Index](#)) CPI'ya göre Panama'nın yolsuzluk karnesi oldukça bozuk. Şeffaf ve dürüst yönetim konusunda 100 üzerinden 35 puan alabiliyor ve dünya sıralamasında 180 ülke içinde 108. sırada. 2022 yılında patlayan [yolsuzluk skandalında](#) tek bir

kalemde yapılan yolsuzluk bile ülke GSYH'nın %1'inden fazla. "Ülkede yolsuzluk bitse ve halkın kaynakları halk için, doğa için, ülkenin geleceği için, yani gerçek amacı doğrultusunda kullanılsa, ne olurdu acaba?" diye düşünmeden edemedim. Üstelik Panama rastgele seçtiğim bir örnek. Bunun gibi yüzlerce ülke var ve hepsi gelişmiş ülkelerden daha çok yardım talep ediyorlar ama ülkelerindeki kaynakların ne şekilde kullanıldığına baktığımızda hep aynı hikayeyle karşılaşırız.

Feveran eden ülkelere rastgele bir başka örnek seçelim: Mesela Kenya temsilcisi 300 milyar dolar yardımı "Kabul edilemez" olarak nitelendiriyor. Kenya'nın iklim dirençliliği için gereken kaynak [yılda 6 milyar dolar](#) civarındayken, ülke kıt kaynakları nedeniyle yılda sadece 2 milyar dolarlık sürdürülebilirlik yatırımı yapabiliyor. Yani iklim mücadelesi için ilave 4 milyar dolar yardıma ihtiyacı var. Gelin görün ki, Kenya'da her yıl yolsuzlukla buharlaşan para da (Rabbimin işine bakın ki) 4 milyar dolar! Rastgele seçtiğim her ülkede durum benzer çıkıyor ve ben yazıyı çok uzatmamak için hepsini aktaramıyorum ama kaynakları takip ederek pek çok ülke için benzer verilere ulaşmak mümkün.

300 milyar dolar yardım miktarını "utanç verici" bulan, "aşağılayıcı" bulan, "tiksinç" bulan, öfkeyle toplantıları terk eden heyetlerin gelişmiş ülkelere yardım talebi yılda toplam **1,3 trilyon dolar**. Bu heyetlerin temsil ettikleri ülkelere, yani gelişmekte olan ve geri kalmış ülkelere küresel yolsuzluk endeksine göre her yıl yapılan yolsuzluk toplamı da yaklaşık **1,3 trilyon dolar!** Tesadüfe bakın mı desem, mukadderat mı desem, Allah'ın işareti mi desem, inanır bilemedim.

Gelişmiş (para veren) ülkelerin ortak özelliği, şeffaf ve demokratik yönetimlere sahip olmaları. Bunlar, halklarından topladıkları vergileri yine halkın refahı için kullanan ülkeler. Demokrasi, adalet, şeffaf ve hesap verebilir yönetim, adil vergilendirme, denetlenebilir mali veriler, kapsayıcılık ve eşitlik... Bize biraz Küresel Kalkınma Hedefleri'ni çağrıştırdı değil mi? Şimdi oturup bir daha düşünmek gerekiyor. Dünyayı iklim krizinden kurtarmak için hiç kuşkusuz fi-

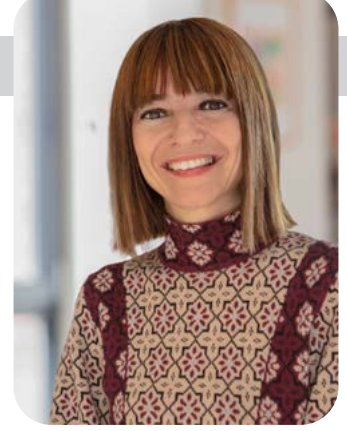
Fotoğraf: Subhakar Mishra - Unsplash

nansman çok önemli ve gerekli. Ama para listede ilk sırada mı gelmeli? Yoksa önce prensipler üzerinde mi tartışıp uzlaşmalıyız?

Demokrasi, adalet, şeffaf yönetim, adil vergilendirme, denetlenebilirlik, kapsayıcılık ve eşitlik... Gelişmiş devletler diğer devletlere karbon vergisi koymak yerine önce demokrasi vergisi mi koysalardı mesela? Veya şeffaflık kriterlerine göre mi birbirimizle ticaret yapsaydık, ürünlere karbon ayakizi etiketleri gibi insan hakları ve demokrasi etiketleri de mi koysaydık acaba? Parasal önlemlerden ve desteklerden daha etkili olmaz mıydı sizce? Önce herkes kendi evinin önünü süpürse, sistemini düzeltse, kaynaklarını doğru ve adil şekilde kullanmaya başlasa, sonra da iklim yatırımları için hâlâ ilave kaynak ihtiyacı olursa iyi durumda olan ülkeler kötü durumda olan ülkelere yardım etse? İşe en başından böyle başlasaydık ekoloji ve ekonomi daha hızlı yeşermez miydi sizce? Paranın yeşilinden başka yeşil göremez olmamız, zaten iklim krizini yaratan sebebin bizzat kendi değil miydi en başından beri? İklim kriziyle mücadelede 1,5 derece hedefini tutturamayıp şimdi de 2 dereceyi hedeflemeye başlayan dünya ülkeleri olarak sürekli çuvallıyor olma sebebimiz parasızlık mı, yoksa var olan paranın doğru yerlere aktarılamaması mı aslında? Ne dersiniz?

Ben yine de bir kehanette bulunayım ve önümüzdeki yıl yapılacak COP30'un manşetini şimdiden atayım sizin için: "Ülkeler finansman konusunda yine tatmin edici bir anlaşmaya varamadılar ve umutlar COP31'e kaldı." #

Bahar Nihal Ersözlü, İçerik Yöneticisi, Ba'ndo

Pamuk Sömürüsünden Hızlı Moda Krizine: Küresel Tekstil Endüstrisinin Görünmeyen Yüzü

Tarih boyunca pamuk, ekonomik ve sosyal değişimlerin tam kalbinde yer alan bir ürün oldu. Sanayi Devrimi'nin lokomotifini olarak görülen bu beyaz elyaf, dünyada sömürgecilik ve savaş kapitalizminin yükselişine zemin hazırladı. Devasa topraklar ele geçirildi, milyonlarca insan köleleştirildi ve küresel ticaret tamamen yeniden şekillendi. Özellikle İngiltere'nin pamuk üretim ağlarını kontrol altına almasıyla birlikte pamuk, büyük bir ekonomik güç haline geldi. Ancak bu yükselişin bedelini başta Afrika, Hindistan ve Amerika olmak üzere geniş coğrafyalardaki insanlar ağır bir sömürüye maruz kalarak ödedi.

Sven Beckert'in "[savaş kapitalizmi](#)" olarak tanımladığı sistem; köle emeği, toprak gaspı ve emperyalist yayılmacılık üzerine temellendi. Pamuk, devasa bir ticaret ağına dönüştükçe bu ağın merkezinde sömürü, zorbalık ve doğaya verilen büyük zarar yer aldı. Pamuk üretimi aynı zamanda köle emeğiyle desteklenen bir düzenin dişlilerini de yağladı.

Geçmişte pamuğun yarattığı bu sistem, ne yazık ki modern dünyada farklı bir formda devam ediyor. Bugün hızlı moda adı verilen sistem, geçmişin sömürgeciliğini aratmayan bir şekilde, hem doğayı hem de insan emeğini aşırı derecede tüketiyor. Ucuz giysiler üretmek adına toprağa, su kaynaklarına ve işçilere verilen zarar, bu defa küresel tüketim

çılgınlığıyla destekleniyor. Kısacası, pamuğun hikayesi hâlâ yazılıyor; sadece sahne ve aktörler değişmiş durumda.

HIZLI MODA, YENİ BİR SÖMÜRÜ BİÇİMİ

Pamuk endüstrisinin yüzyıllar boyu süren mirası, bugün hızlı moda aracılığıyla farklı bir formda karşımıza çıkıyor. Hızlı moda, adeta "al-kullan-at" döngüsüne sıkışmış, doğrusal bir üretim modeliyle çalışıyor. Sürekli yenilenen trendler ve düşük maliyetli üretim, giysilerin kullanım ömrünü kısaltırken doğaya da büyük bir yük bindiriyor.

Birkaç rakam bu dönüşümün boyutlarını anlamamızı sağlıyor: 1975'ten 2018'e kadar küresel tekstil üretimi %120 artış gösterdi. Kişi başına düşen yıllık moda tüketimi ise 5,9 kg'dan 13 kg'a çıktı. Kaynak tüketimi tavan yaparken, seragazi emisyonları, su kirliliği ve atık sorunları adeta çığ gibi büyüdü.

Hızlı moda endüstrisinin kalbinde yer alan pamuğun "doğal" olması, çevresel açıdan masum olduğu anlamına gelmiyor. Pamuk üretimi, devasa miktarda su ve kimyasal kullanımını gerektiriyor. Bu süreç toprakları, su kaynaklarını zehirliyor ve aynı zamanda küresel su krizini de derinleştiriyor. Örneğin, 2015 yılında tekstil endüstrisi 93 milyar metreküp su tüketti. 2030 yılında ise bu rakamın 118 milyar metreküpe ulaşması bekleniyor.

Diğer taraftan polyester gibi sentetik lifler devreye

giriyor. Bugün tekstil pazarının %82'si sentetik liflerden oluşuyor. Fosil yakıtlardan elde edilen bu lifler, yalnızca üretim sırasında değil, giysilerin yıkanması esnasında da doğayı tehdit ediyor. Sentetik giysiler, her yıkamada mikroplastik salarak okyanusları ve su ekosistemlerini kirletiyor.

Bir diğer göz ardı edilen tehlike ise kimyasal kullanımı. Tekstil üretiminde yaklaşık 3.500 farklı kimyasal madde kullanılıyor. Özellikle boyama ve bitirme işlemlerinde bu kimyasallar, atık sulara karışarak hem çevreyi hem de insan sağlığını tehdit ediyor. Dünya genelinde atık suların %20'sinin kaynağı, tekstil boyama ve bitirme süreçlerinden geliyor.

Pamuk imparatorluğundaki sömürü düzeni, bugün hızlı moda ile yeniden hayat buluyor. Hızlı moda fabrikalarında çalışan işçiler, düşük ücretler ve sağlıksız çalışma koşullarıyla mücadele ediyor. Solunum hastalıkları, kas-iskelet sistemi sorunları gibi sağlık problemleri bu işçiler arasında oldukça yaygın. Sosyal adaletsizlik, moda endüstrisinin görünmeyen ama en çarpıcı gerçeklerinden biri. Öte yandan Zara, H&M ve Forever 21 gibi dev markalar, Y ve Z kuşağını sürekli değişen trendlere yönlendirerek "daha fazla tüketim" odaklı bir kültür yaratıyor. Her hafta yenilenen ürünler, bu kültürü körüklerken devasa bir atık sorununu da beraberinde getiriyor.

Birkaç çarpıcı istatistikle bu döngünün etkilerini gözler önüne serelim:

■ 2015 yılında dünya genelinde 92 milyon ton tekstil atığı oluştu.

■ 2030'a gelindiğinde bu rakamın 148 milyon tona çıkması bekleniyor.

Sadece ABD'de her yıl 2,5 milyon ton tekstil geri dönüştürülüyor. Ancak söz konusu rakam yetersiz; çünkü aynı dö-

Fotoğraf: Janko Ferlic - Unsplash

"Pamuk imparatorluğundaki sömürü düzeni, bugün hızlı moda ile yeniden hayat buluyor. Hızlı moda fabrikalarında çalışan işçiler, düşük ücretler ve sağlıksız çalışma koşullarıyla mücadele ediyor. Solunum hastalıkları, kas-iskelet sistemi sorunları gibi sağlık problemleri bu işçiler arasında oldukça yaygın"

nemde 11 milyon ton tekstil atığı doğrudan çöplüklere gönderiliyor. Bu sürdürülemez tüketim döngüsü, toprağı ve su kaynaklarını kirleterek ekosistemleri tehdit etmeye devam ediyor.

SÜRDÜRÜLEBİLİR ALTERNATİFLER

Tıpkı savaş kapitalizmi döneminde pamuğun yarattığı yıkım gibi, bugün de hızlı moda doğayı ve insanı sömürmeye devam ediyor. Ancak bu döngüyü kırmak için umut var. Sürdürülebilir alternatifler, modanın geleceğini dönüştürebilecek güçlü çözümler sunuyor. **Yeşil tüketim, yavaş moda ve döngüsel ekonomi**, hızlı moda karşı geliştirilen en önemli modeller arasında.

Döngüsel tedarik zincirleri ve sürdürülebilir stratejiler, bu dönüşümde önemli bir rol oynasa da artık üretmeyi ve gereksiz yere satın almayı durdurmamız gerekiyor. Sonrasında ise tekstil atıklarının geridönüşümü, organik malzemelerin kullanımı ve üretim süreçlerinin iyileştirilmesi sayesinde moda endüstrisinin çevresel ayakizi önemli ölçüde azaltılabilir. #

Organik Pazarda Tiyatro Bileti: “Oyunlar, Şarkılar, Şeyler, Şeyler, Şeyler...”

Sanatın da diğer her şey gibi kapitalist bir döngüde alınıp satılan bir ürün haline getirildiği bir dönemde, tiyatro sanatçısı Şirvan Akan alışlagelen ticari kaygılardan uzaklaşma gayesiyle “armağan ekonomisi” üzerinden oyunlar sahneliyor. [MAN-LA](#) adını taşıyan son oyunu öncesinde söyletiğimiz Akan, felsefe tarihine referanslar barındıran oyunun toplumsal cinsiyet eşitliğine de değinen bir tür “anlam krizine” odaklandığını ifade etti. Tiyatro sahnesinin özgürleşme arayışının da bir yansıması olan MAN-LA, süregiden entelektüel yozlaşma ve tüketim bağlılığına incelikli bir eleştirisi olarak da izlenebilir.

 Nihat NUYAN

 A. Aşşın YILDIRIM

Tiyatro topluluğu olarak Kara Kabare'nin ortaya çıkmasındaki temel fikir neydi? Kısaca onu anlatmak ister misin öncelikle?

Aslında şunu söyleyebilirim; [Kara Kabare](#) benim genelde vurgulamaktan hoşlandığım şey. Tepeden inme bir manifestoyla çıkmadı. Gerçek bir sanat yapma ihtiyacıyla yola çıktığımız için yolda şekillenen bir manifestoyla zaman içerisinde oluştu ve oluşmaya da devam ediyor. Daha tabandan geldiğini ve deneyimlerimizle şekillendiğini söyleyebilirim. Fakat esas fikri yani Kara Kabare'yi Kara Kabare yapan, Kara Kabare'nin kimliğine ait ilkeleri belirleyen ana fikir, ana arzu, ana özlem şu: Sahnede söylediğim politik sözle hizada olan bir alış ve veriş biçimi araştırmak; yani sahnede eleştirdiğim şeyi, kendi oyunumu seyirciyle

buluştururken yeniden üretmemek arayışı diyebiliriz. O sıralar henüz 2011- 2012 yıllarında “armağan ekonomisi”, “topluluk” gibi birtakım hippie laflar pek yoktu Türkiye’de ve hatta ben armağan ekonomisi kavramını bilmiyordum. Bu araştırmayı yaparken oldukça tuhaf duraklara geldik. “Organik pazarda mı tiyatro bileti versek?” Yani armağan lafını bile bulmak zor oldu. “Çıkışta aşure mi yapsak seyirciyle?” gibi gençken ve henüz şimdi bildiğim şeyleri bilmezken birtakım adı konmamış özelemlerin sezgisiyle yolda bir araştırmaya giriştik. Hakikaten de organik pazarda tiyatro bileti vermeye çalıştık ve bütün bu arayışların sonu bizi önce Zumbara’yla tanıştırdı. Zumbara, zaman kumbarasıydı. Armağan ekonomisiyle Charles Eisenstein sayesinde tanıştım ve böyle-

ce yapmak istediğim şeyin adını öğrenmiş oldum. O gündən beri bu şekilde devam ediyoruz.

Evet, Zumbara'yı ben de hatırlıyorum ama dediğin gibi 12-13 yıl öncesinden hatırlıyorum. Zaman kumbarası diye kendini tanımlayan bir oluşumdu ve insanların belli bir zaman ekonomisi üzerinden takas yaptıkları, bilgilerini paylaştıkları bir modele dayanıyordu. Çok da etkiliydi ama çok da uzun soluklu olamadı ne yazık ki... Aslında senin tiyatroya bakınca benim aklıma Acheron Manas'ın 2003 yapımı *Noviembre (Kasım)* adındaki filmi geliyor. Toplum için sanat yapmanın önemini, sanatı sahnelerden ve elitist ortamlardan çıkarıp sokağa, halka indirmenin gerekliliğini savunan bir tiyatro grubunun hikayesini anlatan bir film. Bende böyle bir özdeşlik kuruyordu, armağan ekonomisi de buna yönelik bir yatırım gibi görünüyor. Armağan ekonomisini ve tiyatroyun toplumla olan ilişkisini nasıl değerlendirirsin?

Bu soruya benim verdiğim cevaplar zaman içerisinde çok değişti, öncelikle bunu söyleyebilirim. Bütün bu araştırmanın çıkış noktalarının birinden bahsederek başlamak istiyorum. O da "Tiyatronun işlevi ne? Neden bu zamanda burada tiyatro yapıyorum? Neye hizmet ediyor bu toplumda bu tiyatro? Neden?" soruları. Çünkü bir tiyatrocuya böyle sorulduğunda genelde çok sorgulanmayan bir ezber geçme eğilimi var: "Ama tiyatro lüks değil ihtiyaç, sanat ruhu besler". Tamam, ama tam olarak nasıl? Ve neden? Ben neden sahneye çıkıyorum? Neye hizmet

edecek toplumda? Bir de şunu söyleyebilirim: Bazı soruların yanıtlanmak için değil, yol göstermek için hayatımızda olduğunu deneyimlemeye başladım ve "Tiyatronun işlevi nedir, bir topluma nasıl hizmet eder?" soruları da ancak benim her oyunumla "Böyle bir şey mi?" diye önerme getirebileceğim ve asla tam olarak cevaplayamayacağım çok büyük bir soru haline aldı. Çok uzun süre tiyatroyu toplumsal barışa hizmet eden bir şey olarak gördüm. Tiyatronun işlevini araştırırken haliyle tiyatroyun kökeniyle sürekli hesaplaşmak zorundayım ve tiyatroyun kökeninde dini ritüel olduğunu görüyorum. Bununla birlikte ben modern bir endüstri toplumunda ve seküler bir toplumda yaşıyorum, peki şimdi tiyatro neden? Ritüelin tam olarak ne olduğunu anlamam yıllarımı aldı gerçekten, o teorik bilgiden tam olarak ne oluyor, toplumda ne işleve hizmet ediyor diye. Kartezyen devrim sonrası modern zihinde bir ritüel nasıl yapılır? Çünkü hiçbir inanç sistemi yok. Nasıl bir ortak anlatı bulunur? Bunu araştırmaya başladım. Bu da beni şöyle çok büyük bir cümle kurmaya getirdi: Bu benim yalnızca bu oyunda, MAN-LA'da verdiğim cevap, bir sonraki oyunda başka bir cevap verebilirim. Şu an benim için, bugün tiyatro seküler bir toplumda dinin yüklendiği işlevi yüklenen bir yapı. Yani eğlence sektörüne ait değil, insanları eğitmek için değil, insanları ajite edip politize etmek için de değil. Din ne yapıyorsa; komünyon, bir araya getirme, iç dünyasını düzenleme, umut verme, ferahlatma, katarsis gibi şeyler. Şu anda bunu deniyorum. Böyle algıladığım için de benim bu oyunu satmam çok tuhaf olmaz mı?!

Armağan ekonomisi nasıl gelişti? Bunun pratikteki yansıması nasıl? Pratikte beklediğiniz karşılığı alabiliyor musunuz?

Şu ana kadar genelde beklediğimiz karşılığı aldık çünkü temel prensiplerden biri şu: Para bir armağan, yani para denilen nesneyle ilişkimizi yeniden düşünmek üzerine de bir şey aynı zamanda. Birtakım kitap ve emek değişimi de dediğimiz aynı zamanda "Sen bana yoga dersi ver, ben sana oyun armağan edeyim"ın yanı sıra armağan olarak parayı da kabul ediyoruz. Bununla birlikte biz bir yelpaze belirliyoruz: Bizim kendimizi dengede hissedeceğimiz bir para miktarı. Ve oyunumuzu izleyenleri, siz kendi ihtiyaçlarınıza bakın, kendi ekonomik güvence ihtiyacınıza bakın, kendi beslenme, ilham alma, manevi birlik ihtiyaçlarınızın ne kadar karşılandığına bakın bu oyunla ve bunun bir sembolü olarak –para da bir sembol- bize armağan vermeye davet ediyoruz. MAN-LA yeni çıktı ama bunun öncesindeki deneyimlerimizde sahne kirası da dahil 10 kişilik ekibe yevmiye kalacak kadar bereketli bir para armağanı aldığımız zamanlar oldu. Yani insanlara sabit bir fiyat belirlemediğimizde, kimin ne kadar verdiğini kontrol etmediğimizde - çünkü kontrol mekanizması hangi anlatıya ait? Hangi ekonomi politığe ait bir mekanizma?- insanların gerçekten cömertliklerinin ortaya çıkması mümkün oldu. Tabii Türkiye güncel ekonomik durumunun malum olduğu parantezini ekleyelim.

Ekonomik açıdan çok da tatminkar bir dönemden geçmediğimiz çok açık. Bir de siz pek sisteme adapte olmuş bir tiyatro oluşumu değilsiniz. Zaten şu anda da Kumbaracı Yokuşu'ndaki Gri Sahne'de, bağımsız tiyatro sahnesinde oyununuz sergileniyor. Tophane bölgesi Beyoğlu'nun ruhunu anlatan, binaları ve yapılarıyla gerçekten İstanbul mimarisini yansıtan bir dokuya sahip. MAN-LA oyunu ile Beyoğlu'nun arka so-

"Şu an benim için, bugün tiyatro seküler bir toplumda dinin yüklendiği işlevi yüklenen bir yapı. Yani eğlence sektörüne ait değil, insanları eğitmek için değil, insanları ajite edip politize etmek için de değil. Din ne yapıyorsa; komünyon, bir araya getirme, iç dünyasını düzenleme, umut verme, ferahlatma, katarsis gibi şeyler"

kakları diyebileceğimiz alternatifleriyle ilgili ne düşünüyorsunuz?

Beyoğlu ile ilgili içimde büyük bir yas var. Benim çocukluğum burada geçti ve buranın alt kültürüne ait hissediyorum aslında kendimi. Ne olduğunu bilmiyorum ama burası artık benim bildiğim gibi bir yer değil. Kara Kabare de burada çıkmış bir tiyatro. Daha çok Taksim'de oynadı çok uzun süre. Sonra o bahsettiğimiz, benim alt kültür dediğim kitlenin Kadıköy'e taşınmasıyla biz de oraya gittik. Bu sezon buraya geri döndük. Hem nostaljik hissediyorum hem yaşlı

hissediyorum. Herhalde bizim kitlemiz de öyle hissediyor olsa gerek ki kendilerine ulaşmakta zorlanıyoruz...

Son olarak oyundan bahsetmeni isteyeceğim. Daha önceki oyunlarını da takip etmiştim. Hatta Kamamber en etkilendiğim oyunundu. Benim ilk izlediğim, senin de ikinci oyunundu diye hatırlıyorum. Kaba hatlarıyla ifade etmek gerekirse toplumsal cinsiyet rollerine de vurgu yapan bir ahenge sahipti. MAN-LA için ne söyleyebilirsin? Oyunun adı biraz korkutucu, hem yabancı hem tanıdık geliyor ama senin zihninde nasıl bir yer edindiğini öğrenmek isteriz?

Süreç içerisinde beni çok şaşırtan bir şey oldu ve çok daha politik ilkelerden hiza alırken birden daha çok sanattan hiza almaya başladım. Ve bu süreç içerisinde hâlâ kendimi feminist olarak tanımlıyor olsam da takip ettiğim şey "Tiyatro benden ne istiyor, sanat benden ne istiyor" olmaya başladı. Bununla birlikte bu oyunda da bir toplumsal cinsiyet konusu bulacaksınız. İdeolojik olarak taraf tutmaktan ziyade geleneksel anlatılardaki kaybolmuş sembollerini onarmak benim ilgimi çekiyor şu an. Bir transhümanizm kritiği olduğunu söyleyebilirim. Ama aslında daha basitçe: Bu oyun "anlam krizine" odaklanıyor. #

Doğa Defteri – Gündönümleri, Fırtınalar, Uçanlar, Çiçek Açanlar

Yazar: Deniz Gezgin

Yayınevi: Yapı Kredi Yayınları

Bir zamanlar nasıl yaşanacağına, hareketli takvimler yön verirdi. Toprağın, ekinlerin, bolluk taşıyan su kaynaklarının mevsim geçişlerine uyumlu giyiniş soyunduğu, dolup boşaldığı bu zamanlarda, bir mevsimin süresi ve karakteri, toprağın, bitkilerin, takımyıldızların, yağmurların kararıyla biçimlenir, doğanın zaman kuşağı kendi halince salınırdı. Bu döngüsel seyir adeta değişken bir ritimle gezinen bütün bir canlılık.

Deniz Gezgin'in antropoloji, mitoloji, edebiyat, tarih, söylence gibi, çok çeşitli disiplinlere uğrayarak kaleme aldığı [Doğa Defteri](#), çiçek tozlarını birbirine kavuşturan rüzgarların seyrinde, göçmen kuşları önüne katan fırtınalara karışarak, gündönümlerinin, mevsim çarklarının, çiy damlalarının, tohumların bahsini açıyor. İklimi ve mevsimleri doğanın geniş zamanıyla düşünerek her şeyi içine alan bir eş duyumu dile taşıyor. İşte yabancı bir hayvana kardeşim demenin tam zamanı; bağların gevşeyişiyle yakınlığın duyumsandığı başka bir kavrayış imkanı.

Ormanı Planlamak

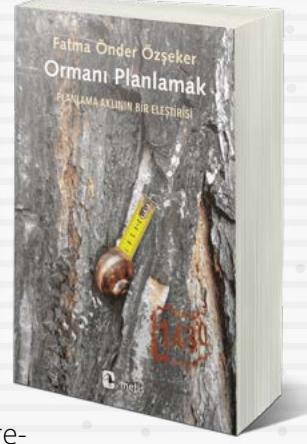
Yazar: Fatma Önder Özşeker

Hazırlayan: Sibel Yardımcı

Yayınevi: Metis

Çalışma, Türkiye'de ormanın nasıl sorunsallaştırıldığı, nasıl planlandığı ve bu planlama mantıklarının iklim değişikliğine yönelik politikalardan nasıl etkilendiği sorularından yola çıkıyor. Cumhuriyet'in ilk yüzyılına baktığımızda, bu sürecin üretim-koruma sarkacında şekillendiğini söylemek mümkün. 2000 sonrası döneme çevreyi koruma söylemi damga vurduysa da ormanlar yoğun bir üretim rejimi içinde planlanmaya devam ediyor.

Fatma Önder Özşeker, çalışmasında üretimi ve korumacı planlamayı birbirine karşıt yaklaşımlar olarak ele almadığını belirterek ormanı planlamanın, ister odun üretimi için olsun ister biyoçeşitliliği korumak için olsun biyopolitik müdahaleler olduğunu iddia ediyor. [Bu araştırma](#), doğa bilimleri ve mühendislik alanlarını sosyal bilimin araçlarıyla incelemeye açıyor ve ormanla insanı ayıran modernist rasyonalitenin doğadan veya halktan yanaymış gibi duran politika ve uygulamalarını ortaya çıkarıyor.

Climate-Just Behavior: Foundations and Transformational Approaches

(İklim Adil Davranış: Temeller ve Dönüşümcü Yaklaşımlar)

Yazarlar: Susanne Stoll-Kleemann - Susanne Nicolai

Yayınevi: Routledge

Mevcut iklim krizinden çıkışa yönelik adil bir dönüşümün önündeki engelleri ve potansiyeli vurgulayan [kitap](#), iklim krizine karşı duyulan endişeyi dile getirmekle bu endişeyi günlük davranışlar içinde öncelikli hale getirmek arasındaki uçurumun nasıl aşılabileceğini araştırıyor. Kapitalizmin güçlü ekonomik bü-

yüme ve kâr odaklılık gibi zorlayıcı politika-ekonomik çerçeve koşullarını da ele alan kitapta yazarlar; reddetme ve ahlaki çözümlenin, iklim krizine dair gerçek dünya kanıtlarına karşın bireysel sorumluluğu nasıl etkilediğini incelemek için birden çok teoriden yararlanıyor. Kitap, duyguların çevre dostu bir yanıtı teşvik etmedeki rolünü vurgularken bireysel ve topluluk düzeyinde çözüm önerilerini de tartışıyor.

